

Hedda Flatø, Hanne Jordell og Svein Erik Stave

Bærekraftig, sirkulært og redusert forbruk

Befolkningens syn og kommunenes rolle som tilrettelegger

Bærekraftig, sirkulært og redusert forbruk: befolkningens syn og kommunenes rolle som tilrettelegger

Hvordan ser befolkningen i norske storbykommuner på forbruk og tiltak for å redusere det materielle forbruket? Og hvordan kan kommunene, i samarbeid med frivillighet og næringsliv, bidra til at innbyggernes forbruk dreies i en mer sirkulær og bærekraftig retning? Fafo, Samfunnsøkonomisk Analyse og Verian har gjennomført spørreundersøkelser, fokusgrupper og konsultasjoner i fire norske storbykommuner for å undersøke disse spørsmålene. I denne rapporten presenterer vi funn om befolkningens holdninger og handlinger knyttet til det materielle forbruket, og om hva slags handlingsrom norske storbykommuner har for å fremme endringer i befolkningens forbruksvaner. Rapporten bunner ut i et sett med anbefalinger om hvordan kommunene bedre kan legge til rette for et mer sirkulært og bærekraftig forbruk. Studien er finansiert av Program for storbyrettet forskning med Drammen kommune som oppdragsgiver, og omfatter storbykommunene Drammen, Oslo, Stavanger og Bergen.

Innhold

Sammendrag	4
1 Innledning	7
1.1 Bakgrunn.....	7
1.2 Problemstilling og avgrensninger	7
1.3 Leserveiledning	9
2 Metodikk	10
2.1 Dokumentstudier	10
2.2 Befolkningsundersøkelse	11
2.3 Fokusgruppeintervjuer.....	13
2.4 Konsultasjoner/arbeidsmøter med deltakerkommunene	13
3 Internasjonale, nasjonale og kommunale virkemidler og tiltak	14
3.1 Stort engasjement for sirkulærøkonomi i EU og EØS.....	14
3.2 Handlingsplan for sirkulærøkonomi i Norge	15
3.3 Kommunenes muligheter for å stimulere til sirkulære forbruksmønstre	15
3.4 Særlig om utstyrslånsordninger i kommunene	19
4 Lokalbefolkningens syn på å ha et mer sirkulært forbruk	20
4.1 Generelle holdninger til miljø- og klimaspørsmål	20
4.2 Syn på kommunenes innsats på miljø- og klimaområdet	24
4.3 Holdninger og adferd knyttet til reparasjon av klær	26
4.4 Holdninger og adferd knyttet til leie og lån av sportsutstyr	33
4.5 Holdninger og adferd knyttet til kjøp av brukte møbler	41
4.6 Befolkningens holdninger oppsummert	47
5 Kommunenes handlingsrom for å stimulere til sirkulært forbruk	50
5.1 Pådriver/motivering	50
5.2 Tilrettelegging	52
5.3 Myndighet	56
5.4 Befolkningens synspunkter og kommunenes handlingsrom	60
6 Anbefalinger	61
Referanser	64

Sammendrag

Overdreven ressursbruk er en av de viktigste årsakene til verdens miljøkriser, og Norge har et høyt materielt fotavtrykk per innbygger sammenlignet med andre land. Hvordan ser befolkningen i norske storbykommuner på forbruk og tiltak for å redusere privat forbruk av produkter? Og hvordan kan kommunene, i samarbeid med frivillighet og næringsliv, bidra til et skifte i forbruksvaner i en mer sirkulær retning?

For å besvare disse spørsmålene, har Fafo, Samfunnsøkonomisk Analyse og Verian i 2023–24 på oppdrag fra Drammen kommune – i samarbeid med Oslo, Stavanger og Bergen kommune – gjennomført en undersøkelse i de fire kommunene. Studien er finansiert av program for storbyrettet forskning i KS.

Studien ble gjennomført i fire trinn: 1) kartlegging av eksisterende kunnskap og initiativer for mer bærekraftig forbruk gjennom dokumentstudier, 2) en representativ befolkningsundersøkelse om holdninger og adferd knyttet til sirkulært forbruk i prosjektkommunene, 3) utforsking av syn på ulike initiativer og prinsipper for mer sirkulært forbruk gjennom fokusgruppeintervjuer, og 4) konsultasjoner i de fire kommunene for å utforske kommunenes muligheter og utfordringer knyttet til sirkulært forbruk.

Gjennomgangen av eksisterende kunnskap skisserer hvordan lokale, nasjonale og overnasjonale strategier, regelverk og lover legger rammer for forbruksreduksjon blant kommunenes innbyggere. EU og EØS har stor interesse for sirkulærøkonomi, og Europakommisjonen har introdusert flere direktiver for å styrke forbrukervernet og fremme sirkulærøkonomi. Disse inkluderer direktiver for å styrke forbrukervern i det grønne skiftet, krav til miljøpåstander og miljømerker, og et direktiv for å fremme reparasjon av varer. I Norge har regjeringen lansert en handlingsplan for sirkulærøkonomi som følger opp den nasjonale strategien fra 2021. Regjeringen har også opprettet en ekspertgruppe som skal vurdere virkemidler for å fremme sirkulær økonomi. Kommunene spiller en viktig rolle i å stimulere til sirkulært forbruk gjennom sin rolle som samfunnsutviklere, offentlige innkjøpere, planmyndighet og tilretteleggere.

Et hovedfunn fra spørreundersøkelsene var at ni av ti innbyggere i de fire studiekommunene uttrykker at det er viktig å verne om miljøet, og de fleste ser klimaendringer som en trussel mot menneskeheten. Mange innser at strukturelle endringer er nødvendige for å skape betydelige miljøforbedringer, og flere deltakere i fokusgruppeintervjuer uttrykte behov for drahjelp for å endre sine vaner.

Når det gjelder kommunenes innsats på klimaområdet, er befolkningen generelt fornøyd, men det er rom for forbedring i tilretteleggingen for klimavennlig adferd. Fokusgruppedeltakerne ga ulike assosiasjoner til miljø- og klimatiltak i sine kommuner, men tiltak for transport, avfall og andre kollektive ordninger er godt kjent blant befolkningen. Ordninger for kjøp av brukt, lån og leie av utstyr og reparasjon er derimot mindre kjent.

I spørreundersøkelsen og fokusgrupper har vi undersøkt nærmere befolkningens holdninger til tre konkrete strategier for forbruksreduksjon: reparasjon av klær, deling av sports- og fritidsutstyr, og kjøp av brukte møbler.

Reparasjon av klær er en form for reorganisering av forbruk som kan gi varer lengre levetid. Flertallet opplever at det er dyrt å reparere klær, og kjennskapen til steder hvor man kan få reparert klær, er relativt lav. Manglende tro på egne evner til å reparere klær selv fremstår også som en viktig hindring for reparasjon. Mange av de vi intervjuet i fokusgrupper ønsket et sted hvor de kan bruke fasiliteter, låne utstyr og få litt hjelp til å reparere.

Leie og lån av sportsutstyr kan redusere forbruk ved at flere personer bruker samme utstyr. Mange kjenner ikke til ordninger for å leie eller låne sportsutstyr, men de som kjenner til slike ordninger, ser på dem som positive.

Kjøp av brukte møbler er en tredje måte å reorganisere forbruk på. Undersøkelsen viser at folk flest er positive til å kjøpe brukte møbler, men det er manglende informasjon og kjennskap til tilbudene. Fokusgruppedeltakerne nevnte at det kan være utfordrende å finne brukte møbler av god kvalitet, og det er behov for flere steder hvor man kan kjøpe og selge brukte møbler.

Kommuner har allerede en betydelig rolle i å fremme bærekraftig forbruk. Flere storbykommuner har strategier og planer for å fremme sirkulærøkonomi, selv om disse varierer i innhold. Stavanger, Drammen, Oslo og Bergen har alle initiativer og tiltak for å fremme sirkulært forbruk, som inkluderer reparasjon, gjenbruk, utlånsordninger og informasjonskampanjer.

Kommunene kan fungere som pådrivere, tilretteleggere og myndighetsutøvere for å stimulere til sirkulær økonomi. De kan fungere som pådrivere/motivatorer gjennom informasjonsarbeid. Informasjon om bærekraftige tiltak kommuniseres primært via kommunens nettsider og kampanjer. I konsultasjonene ble det erkjent at det er behov for bedre kommunikasjon om bærekraftstiltak, særlig rettet mot grupper som ikke er spesielt interesserte i temaet i utgangspunktet.

Kommunene har en viktig rolle som tilrettelegger for sirkulært forbruk gjennom finansiering av sirkulære prosjekter, samarbeid med frivillige organisasjoner og næringslivet, og praktisk bistand, som utlån av lokaler. I konsultasjonene var det bred enighet om at kommunen bør fungere som en fasilitator som prioriterer og tilrettelegger for at andre aktører kan bidra til bærekraftig forbruk.

Kommunene har også handlingsrom til å påvirke forbruk gjennom offentlig forvaltning, politikkutvikling og samarbeid med andre aktører. Konsultasjonene viste at kommunene kan påvirke forbruk ved å fungere som forbilder, utvikle politikk og strategier, og samarbeide med andre kommuner og eksterne aktører.

I rapporten identifiserer vi økonomiske rammer, lovgivning og operasjonelle begrensninger som hindringer for kommunenes arbeid med bærekraftig forbruk. Konsultasjonene viste at det er et potensial for bedre samarbeid og samordning mellom etater, og at kommunene kan tilrettelegge for nye initiativer for å redusere forbruk.

Avslutningsvis legger vi frem åtte anbefalinger for å styrke kommunenes bidrag til redusert forbruk i sin befolkning.

Forord

I denne rapporten presenterer vi resultatene fra forskningsprosjektet «Bærekraftig, sirkulært og redusert forbruk: befolkningens syn og kommunenes rolle som tilrettelegger». Prosjektet er finansiert av Program for storbyrettet forskning med Drammen kommune som formell oppdragsgiver, sammen med Bergen, Oslo og Stavanger. I tillegg har Kristiansand og Trondheim vært representert i prosjektets referansegruppe med deltakere fra alle de seks nevnte byene.

Oppdraget har blitt utført av Samfunnsøkonomisk analyse (SØA) og Fafo institutt for arbeidslivs- og velferdsforskning (Fafo) i samarbeid med datainnsamlings- og analyseselskapet Verian (tidligere Kantar). Hanne Jordell hos SØA har sammen med Hedda Flatø og Svein Erik Stave hos Fafo vært ansvarlige for prosjektet som helhet og sammenstillingen av denne rapporten. Thomas Karterud og Ole Guldvåg hos Verian har vært ansvarlige for henholdsvis gjennomføringen av spørreundersøkelsen og fokusgruppediskusjonene i prosjektet.

Det hadde ikke vært mulig å gjennomføre prosjektet uten et godt og aktivt samarbeid med prosjektkommunene og deres ansatte med ansvar for miljø og klimaarbeidet. Vi vil gjerne bruke anledningen til å takke for samarbeidet.

Oslo 3. mai 2024,
Hanne Jordell, Hedda Flatø og Svein Erik Stave

1 Innledning

Samfunnsøkonomisk analyse, Fafo og Verian (tidl. Kantar Public) har undersøkt hva som kan gjøres for å styrke forbruksvaner i en mer bærekraftig eller sirkulær retning. Oppdragsgiver er Drammen kommune – i samarbeid med Oslo, Stavanger og Bergen kommune – men Kristiansand og Trondheim kommune er også representert i en felles nettverksgruppe. Prosjektet er finansiert av program for storbyrettet forskning i KS.

1.1 Bakgrunn

Overdreven ressursbruk er den viktigste årsaken til verdens miljøkriser, ifølge «Global Resource Outlook 2024». Hvis ressursene ikke brukes mer effektivt og bærekraftig, kan forbruket øke med 60 prosent innen 2060 (UNEP, 2024).

I sin gjennomgang av Norges innsats for klima og miljø pekte OECD (2022) på at Norge har et høyt materielt fotavtrykk per innbygger sammenlignet med andre land, og OECD anbefaler at Norge legger bedre til rette for en overgang til en mer sirkulær økonomi (OECD, 2022). Samtidig er Norge nesten på topp når det gjelder forbruk i Europa. Det prisjusterte konsumet var 26 prosent over snittet i 2022. Norges relative forbruk var høyest for hovedgruppene «klær og sko», «transport», «møbler o.l.» og «kultur og fritid». Her lå vi mer enn 50 prosent over EU-snittet (Sæterdal, 2023).

Som vi utdyper mer senere, foregår det mye arbeid både på overnasjonalt og nasjonalt nivå når det gjelder å stimulere til et mer bærekraftig forbruk. Prosjektet vi har gjennomført for storbykommunene ser nærmere på hva kommuner kan bidra med for at privatpersoner skal redusere sitt forbruk.

Studien har fått fornyet politisk aktualitet våren 2024. I innspurten av prosjektet lanserte Regjeringen en handlingsplan for sirkulærøkonomi, der ett av tiltakene var at det skulle settes ned et ekspertutvalg som skal se på virkemidler for å fremme sirkulære aktiviteter (KLD, 2024). Denne rapporten vil kunne være et nyttig bidrag i arbeidet som ekspertutvalget skal gjøre frem mot 2025.

1.2 Problemstilling og avgrensninger

Oppdragsgiverkommunene peker på behovet for å gå over fra en bruk-og-kast-mentalitet til en mentalitet der lavere forbruk, reparasjon, deling og ombruk står høyest på agendaen. For å kunne bidra til å påvirke privatpersoners forbruk i en mer bærekraftig retning, ønsket kommunene å lære mer om husholdningers forbruksvaner og holdninger til forbruk. Samfunnsøkonomisk analyse, Fafo og Verian har derfor gjennomført en undersøkelse som belyser følgende spørsmål:

1. Hva er befolkningens forståelse av bærekraftig/sirkulært og redusert forbruk, og hvor viktig er det for dem?
2. Hvordan kan kommuner, frivillighet og næringsliv bidra til at forbruksvanene til innbyggere i storbyer påvirkes i en mer bærekraftig/sirkulær retning?

Prosjektet vektlegger befolkningsperspektivet og individers syn på bærekraftig forbruk. Resultater fra studien skal kunne brukes i arbeidet med tjenesteutvikling i kommunene og i samarbeid og samskaping mellom kommuner, innbyggere, frivillighet og næringslivet. Studien er derfor avgrenset til forbruker-/konsumentens side, og hvordan storbykommuner kan bidra til reduksjon i privat forbruk i *samarbeid med* frivillighet og næringsliv.

I en sirkulær økonomi skal produkter vare så lenge som mulig. I en sirkulær økonomi er dermed produksjonssiden vel så viktig som forbrukersiden. Det er i produksjonsfasen man tar valgene knyttet til komponenter produktet skal lages av (f.eks. resirkulerte eller «jomfruelige» ressurser), og det er produsentsiden i økonomien som først og fremst påvirker produktets kvalitet og holdbarhet. Mye av utformingen av politikk, virkemidler og reguleringer, ikke minst i EU, har derfor dreid seg om produsentsiden (dette utdypes mer i kapittel 3).

Samtidig er forbrukeren avgjørende i en sirkulærøkonomi. Det er forbrukeren som velger om produkter skal kjøpes. Et sirkulært *forbruksmønster* er basert på redusert bruk av ikke-fornybare naturressurser, redusert materielt forbruk der verdien på råvarer og materialer opprettholdes så lenge som mulig, produkter uten skadelige komponenter, med lang levetid og som kan repareres, og hvor avfall gjøres om til en ressurs (Boye, 2019). I forskning og i annen litteratur drøftes ulike sirkulære strategier knyttet til forbruk (Vittersø et al., 2016):

1. *Redusere mengden* vi forbruker. For varige forbruksprodukter, for eksempel klær, betyr det at vi kjøper færre plagg og bruker de klærne vi har lenger.
2. *Produktsubstitusjon* betyr å erstatte et produkt eller tjeneste med et mindre klima- og miljøbelastende alternativ, ved å for eksempel kjøpe klær laget av annet og mer miljøvennlig materiale enn polyester og andre plastbaserte tekstiler.
3. *Reorganisere* forbruket. Strategien går ut på å finne miljøvennlige alternative måter å forbruke på, eksempelvis gjennom å dele, leie eller låne produkter. Aktiviteter som bidrar til å forlenge levetiden på produkter og dermed reduserer behovet for å kjøpe nytt, står også sentralt i denne strategien, som for eksempel vedlikehold og reparasjon.

Strategiene er ikke gjensidig utelukkende. Forbruksreduksjon (punkt 1) er det overordnede målet, men både produktsubstitusjon og reorganisering kan bidra til å oppnå dette.

Vår undersøkelse er konsentrert om strategier for å *reorganisere* privat forbruk, og vi avgrenser til forbruk av *produkter* (ikke tjenester). Det er flere årsaker til at vi har valgt å konsentrere oss om reorganisering i stedet for produktsubstitusjon. Kommunene har størst handlingsrom når det gjelder å bidra til omorganisering av forbruk, mens produktsubstitusjon i stor grad påvirkes av at det faktisk finnes produkter å subsidiere med. Dermed har produsentsiden samt nasjonal og overnasjonal politikktutvikling mer betydning her.

I en sirkulærøkonomi er det også viktig hva som skjer med produktet etter at det er avhendet, og at det finnes systemer som bidrar til at enkeltdele og komponenter ved produktene, som kan gjenbrukes, kommer inn i kretsløpet igjen. I lys av dette er

avfallspolitikk, og systemer for resirkulering og materialgjenvinning, også viktig i en sirkulærøkonomi. Vi vurderer imidlertid at avhending av avfall ikke er en *forbrukerstrategi* i seg selv.

Mange sirkulære initiativ kommer fra private eller ideelle aktører. Ettersom vi ikke har vektlagt produsentsiden i prosjektet, har vi heller ikke sett på hva næringslivet eller frivilligheten i stort kan gjøre for å stimulere til et mer bærekraftig forbruk. Vi har konsentrert oss om de delene av næringslivet og frivilligheten som har sirkulære forbruksmønstre som forretningsidé og som storbykommunene samhandler, samordner, samarbeider eller samarbeider med for å bidra til redusert forbruk.

1.3 Leserveiledning

I kapittel 2 gjennomgår vi vår metodiske tilnærming til oppdraget og hvilke datakilder som ligger til grunn for analysen. I kapittel 3 gjennomgår vi overordnet overnasjonal, nasjonal og kommunal politikk knyttet til sirkulært forbruk og konkrete tiltak som har blitt lansert eller er i gang.¹ I kapittel 4 gjennomgår vi resultatene fra spørreundersøkelsen og fokusgruppene. Vi legger frem funn om generelle holdninger til klima, miljø og kommunenes innsats før vi går gjennom syn på og erfaringer med sirkulære tiltak knyttet til tre konkrete eksempler som representerer ulike former for omorganisering og ulike produktgrupper: reparasjon av klær, lån/leie av sportsutstyr og kjøp av brukte møbler. I kapittel 5 viser vi hvordan konsultasjonene med aktører fra kommunene belyste hva slags handlingsrom kommunene har for å bidra til mer bærekraftig forbruk i befolkningen, hvilke begrensninger de står overfor og hva slags potensial som kan utnyttes for å bidra til mer forbruksreduksjon. I kapittel 6 lister vi opp våre anbefalinger.

¹ Dette er en oppdatering av litteraturgjennomgangen som ble foretatt i første fase av prosjektet, men ytterligere avgrenset til forbrukeraspektet.

2 Metodikk

For å besvare utlysningens to hovedspørsmål, gjennomførte vi studien i fire trinn, der kunnskapen som ble hentet inn fra ett trinn ble brukt videre i neste trinn. De ulike trinnene ble utført ved bruk av ulike metoder og datakilder. De fire trinnene var følgende:

Trinn	Forskningsspørsmål	Metode
1	Kartlegging av eksisterende kunnskap og initiativer for å gjøre forbruket mer bærekraftig/sirkulært	Dokumentstudier
2	Kartlegging av befolkningens holdninger og adferd til sirkulært forbruk i de fire prosjektkommunene	Befolkningsundersøkelse
3	Utforsking av syn på ulike initiativer og prinsipper for mer sirkulært forbruk blant personer med ulik grad av forankring til forbruksreduksjon i de fire kommunene	Fokusgruppeintervjuer
4	Utforsking av kommunenes muligheter og utfordringer knyttet til å igangsette initiativer som kan bidra til mer sirkulært forbruk	Intervjuer/arbeidsverksteder med deltakerkommunene

Våre svar på forskningsspørsmål 1 bygger først og fremst på spørreundersøkelsen og fem fokusgruppediskusjoner gjennomført i de fire studiekommunene høsten 2023. Forskningsspørsmål 2 bygger på kunnskap om kommunale tiltak, nasjonale og overnasjonale lover og regler (dokumentstudier) og konsultasjoner i kommunene.

2.1 Dokumentstudier

Formålet med dokumentgjennomgangen var å ha et oppdatert kunnskapsgrunnlag som vi kunne legge til grunn i vurdering av hvilke tiltak og initiativ som kunne være hensiktsmessig å studere videre. I denne innledende gjennomgangen så vi nærmere på følgende typer dokumentasjon:

- politiske dokumenter: strategier i EU og nasjonalt, storbykommunenes strategier, miljø- og interesseorganisasjoners høringsinnspill og policydokumenter
- rapporter, utredninger og forskning, eksempelvis kunnskapsgrunnlag som utvikles i forbindelse med strategiarbeid, både nasjonalt og lokalt, miljøvernmyndighetenes egne utredninger og forskningsprosjekter
- tilskuddsordninger: Miljøvernmyndighetene har en tilskuddsordning rettet mot kommuner og fylkeskommuner og tiltak disse initierer (Klimasats)

Det finnes mye kunnskap og forskning på den mer overordnede tematikken *adferd*, også i en sirkulær eller bærekraftig kontekst. Vi har imidlertid ikke hatt ressurser i prosjektet til å fordype oss mye i denne forskningen, men har vektlagt å få oversikt over utprøvede tiltak eller forslag til tiltak som har eller har hatt til hensikt å påvirke forbrukeradferden. Gjennom dokumentgjennomgangen fant vi en god del forskning og annen litteratur som undersøkte nasjonale virkemidler som skatteincentiver og lovreguleringer og

liknende, men mindre når det gjelder forhold som kommuner kan påvirke direkte. Vi fant noen tiltak knyttet til reparasjon, ombruk og deling, samt avfallshåndtering.

På bakgrunn av litteraturgjennomgangen så vi nærmere på konkrete forbrukskategorier, og i hvilken grad det eksisterer velfungerende sirkulære systemer for disse og hvilke områder som hadde et potensial for videreutvikling. Vi hadde også en diskusjon med arbeidsgruppa om hvilke forbrukskategorier og sirkulære strategier oppdragsgiverne var mest og minst interesserte i. Vi endte opp med tre konkrete tilbud, eller ordninger, som fremmer redusert og bærekraftig forbruk, som vi deretter undersøkte nærmere gjennom befolkningsundersøkelsen:

- låne sportsutstyr
- reparere klær
- kjøp av brukte møbler

I slutfasen av prosjektet oppdaterte vi dokumentstudiet, først og fremst med hensikt å undersøke hva som hadde skjedd innen politikktvikling det siste året, både internasjonalt, nasjonalt og lokalt, siden sirkulærøkonomi er et felt i bevegelse.

Vi har ikke hatt som mål å gjennomføre en fullstendig kartlegging av alle aktiviteter som gjennomføres på kommunalt nivå og som har betydning for sirkulært forbruk. Det har heller ikke vært ressurser til dette i prosjektet. Hovedvekten av ressursene har gått til å gjennomføre befolkningsundersøkelsen, som omtales nærmere under.

2.2 Befolkningsundersøkelse

Det neste trinnet var å kartlegge befolkningens holdninger og adferd til sirkulært forbruk. Dette gjorde vi ved å gjennomføre en spørreundersøkelse blant et representativt utvalg av befolkningen i de fire studiekommunene. Spørreundersøkelsen inneholdt spørsmål som dreide seg om holdninger til bærekraftig utvikling generelt, i tillegg til hvordan de forholder seg til de tre konkrete ordningene for å gjøre forbrukeradferden mer bærekraftig.

Et hovedpoeng med befolkningsundersøkelsen var å stille konkrete spørsmål knyttet til forbruksmessig adferd, for så å se disse svarene opp mot generelle holdninger til forbruk og miljø. Verian (tidl. Kantar Public) har utviklet en segmenteringsmodell som kategoriserer befolkningen i seks ulike arketyper ut fra et sett av spørsmål som avdekker motivasjon for å ha et bærekraftig forbruk på den ene siden og forbruksadferd i praksis på den andre siden. Disse arketyperne blir kalt selvdrevne, sterkt forankrede, følgere, ambivalente, uinteresserte og motstandere, og forskjellen mellom dem er enkelt forklart i tabellen nedenfor. Tanken bak segmenteringen er å kartlegge hva slags potensial det er i befolkningen for å bidra til et mer bærekraftig forbruk. Dette kan danne et grunnlag for å utvikle differensierte og målrettede strategier for å få ulike grupper av befolkningen til å endre forbruksvaner i en mer bærekraftig retning. Modellen ble også brukt for å identifisere deltakere for gruppeintervjuer der temaer fra spørreundersøkelsen ble utforsket mer inngående (se neste avsnitt).

Tabell 1: Kjennetegn ved arketyperne som identifiseres gjennom segmenteringsmodellen

Segment	Grad av motivasjon og praktisk etterlevelse	Vurdering av segmentenes villighet til å endre forbruksvaner
Selvdrevne	Brenner for bærekraftig forbruk og har høy grad av etterlevelse	Er allerede villige og behøver ikke støtte for å etterleve
Sterkt forankrede	Synes bærekraftig forbruk er viktig og gjør mye for å etterleve	Er i stor grad villige, men kan etterleve sterkere med litt mer drahjelp
Følgere	Er enig i at bærekraftig forbruk bør tilstrebes og følger de retningslinjer som gis så lenge de ikke krever for mye	Er villige, men behøver drahjelp i form av tiltak som gjør det enkelt å endre vaner
Ambivalente	Usikre på om redusert forbruk har noen nytte, men etterlever stort sett de vanligste retningslinjene som gis	Er villige i utgangspunktet, men behøver både å overbevises om formålet med forbruksreducerende tiltak og å få drahjelp i form av tiltak som gjør det enkelt å endre vaner
Uinteressert	Tenker lite på om bærekraftig forbruk og adferdsendringer i den retning er viktig, men følger ofte ubevisst retningslinjer som gis	Er i utgangspunktet ikke uvillige, men behøver både å bevisstgjøres formål og motiveres for å følge tiltak
Motstandere	Er kritisk til nytten av redusert forbruk og handler ofte bevisst mot tiltak for å fremme dette	Vanskelig å styre mot bærekraftig forbruk, og forsøk kan like gjerne utløse ytterligere motstand

Overordnet statistikk om befolkningsundersøkelsen

Utvalg: uniformt tilfeldig trukket bruttoutvalg fra folkeregisteret, med tilnærmet like mange personer trukket fra hver kommune.

Antall inviterte og respons: 52 455 personer med gyldig e-postadresse og 6 485 besvarelser, som gir en responsrate på 12 %. Resultatene er representative mht. populasjonens fordeling på kjønn, alder, utdanning, og kommune (på totalnivå), og innen den enkelte kommune.

Analysegrunnlag (antall svar) per kommune:

1 Bergen:	1 641
2 Drammen:	1 234
3 Oslo:	1 697
4 Stavanger:	1 913

2.3 Fokusgruppeintervjuer

Det tredje trinnet var fokusgruppeintervjuer. Målet var å få en grundigere forståelse av hvordan innbyggerne i hhv. Oslo, Bergen, Stavanger og Drammen forstår de tre forbruksstrategiene spørreundersøkelsen gikk igjennom. Videre var det ønskelig å oppnå en grundig beskrivelse av hvilke drivere og barrierer innbyggerne opplever med tanke på å benytte seg av slike tjenester.

Deltakerne på fokusgruppene ble rekruttert fra spørreundersøkelsen. I fokusgruppeintervjuene utelot vi respondenter fra forankrings-segmentene «uinteresserte» eller «motstandere». Denne vurderingen var basert på en antakelse om at disse neppe ville endre adferd uansett type tiltak, og dermed i liten grad kunne utype problemstillingen om hva kommuner kan gjøre for å påvirke adferd.

Det ble gjennomført fire fokusgrupper med en blanding av *selvdrevne/etterlevere*, *følgere* og *uforutsigbare* fra alle de fire deltakerkommunene. Det ble også gjennomført to fokusgrupper med personer kategorisert som *selvdrevne*, altså de med sterkest forankring til én eller flere av strategiene for omorganisering av forbruk. Disse ble valgt på grunnlag av en antakelse om at de mest engasjerte innbyggerne kan ha spesielt mye å bidra med i diskusjoner om hvordan forbruksmønstre kan endres. Gruppen med selvdrevne deltakere var sammensatt av representanter fra alle fire byer, for å gi mulighet til erfaringsutveksling og refleksjoner rundt likheter og forskjeller mellom byene.

2.4 Konsultasjoner/arbeidsmøter med deltakerkommunene

Det siste trinnet i datainnhenting var konsultasjoner/arbeidsmøter med oppdragsgiverkommunene. I møtene presenterte vi funnene fra befolkningsundersøkelsen på kommunenivå, og hadde deretter en diskusjon om mulighetsområdet kommunene hadde knyttet til de ulike strategiene. Møtene ble gjennomført fysisk. Kommunene fikk selv velge hvem som skulle delta, og flere av kommunene deltok også med samarbeidspartnere, herunder utstyrslånsorganisasjoner og renovasjonsetatene.

3 Internasjonale, nasjonale og kommunale virkemidler og tiltak

Som pekt på i kapittel 2, gjennomførte vi en litteraturgjennomgang innledningsvis i prosjektet for å undersøke hva som har vært gjort av konkrete tiltak for å stimulere til et redusert forbruk. Som del av denne litteraturgjennomgangen så vi nærmere på overnasjonale, nasjonale og kommunale tiltak og strategier. I slutfasen av prosjektet gjorde vi en ny gjennomgang for å identifisere hva som har skjedd i det politiske landskapet det siste året, både når det kommer til forbrukerpolitikk i EU, i Norge og i de fire storbykommunene, samt eventuelle tiltak. Dokumentgjennomgangen er spisset inn mot (nyere) politikk som kan påvirke lokalbefolkningens *forbruksmønstre* til å bli mer sirkulære.²

3.1 Stort engasjement for sirkulærøkonomi i EU og EØS

Sirkulærøkonomi har høy prioritet i EU og Norge, og en rekke tiltak som er ment til å stimulere til mer bærekraftig forbruk er igangsatt eller under utarbeidelse.

Europakommisjonen la i 2022/2023 frem tre forslag til regelverk som skal bidra til at forbrukere kan ta flere bærekraftige valg som bidrar til en mer sirkulær økonomi (Handlingsplan for sirkulærøkonomi, 2024).³

1. Direktivforslag om *styrket forbrukervern i det grønne skiftet* skal blant annet sikre bedre informasjon om holdbarhet og reparasjonsmuligheter (vedtatt i 2024). Det skal også gi forbrukere bedre vern mot handelspraksis som motvirker bærekraftig forbruk, herunder bruk av villedende miljøpåstander og miljømerker i markedsføringen og førtidig produktsvikt.
2. Direktivforslag om *miljøpåstander og miljømerker* (under behandling) skal utfylle direktivet om styrket forbrukervern i det grønne skiftet ved å fastlegge mer detaljerte og spesifikke krav. Miljøpåstander og merker må underbygges og verifiseres av en tredjepart.
3. Det tredje direktivet er direktivforslag *for å fremme reparasjon av varer* (enighet, men ikke formelt vedtatt). Dette direktivet handler om å gi forbrukere nye rettigheter for å få produkter reparert, heller enn byttet ut, også utenfor reklamasjonsfristen. Formålet er økt reparasjon og ombruk.

Gjennom EØS-samarbeidet er Norge med på å utvikle et felleseuropeisk og forsterket regelverk for bærekraftige produkter: *den nye økodesignforordningen* (KMD, 2022). Forordningen innebærer at det for alle slags produkter i Europa vil stilles krav til

² Vi har derfor ikke sett på tiltak og politikk knyttet til brede klima- og miljøspørsmål, selv om dette også er på dagsorden internasjonalt, så vel som nasjonalt. Meld. St. 26 (2022–2023) Klima i endring – sammen for et klimarobust samfunn (Klimameldingen) omhandler klimaendringer og klimatilpasning og berører ikke temaene sirkulærøkonomi og forbruk.

³ Det finnes også flere initiativ og regelverk fra EU innen sirkulærøkonomi. Handlingsplanen for sirkulærøkonomi har en fullstendig oversikt. Ett forslag som har berøringspunkter med sirkulært *forbruk* er EUs forslag til revidert rammedirektiv om avfall, som vil gi tekstilprodusenter mer ansvar for tekstilavfall. Det vil igjen påvirke forbruker. I rammedirektivet er det også satt klare mål om å redusere matavfall.

bærekraftsegenskaper og minimumsstandarder.⁴ Økodesignkrav omfatter også å styrke forbrukeres tilgang på informasjon om bærekraftige produktvalg i en lett tilgjengelig og fortrinnsvis digital form (produktpass). Digitale produktpass skal bidra til å gjøre reparasjoner, ombruk og materialgjenvinning enklere (Handlingsplan for sirkulærøkonomi, 2024). Det stilles også ekstra sterke krav til bærekraft på syv prioriterte produktområder, og for disse utvikles det egne forsterkede regelverk.⁵

3.2 Handlingsplan for sirkulærøkonomi i Norge

Våren 2024 lanserte regjeringen en handlingsplan for en sirkulærøkonomi, som oppfølging av tiltak i Hurdalsplattformen.⁶ Handlingsplanen utfyller den nasjonale strategien for sirkulærøkonomi fra 2021 (KLD, 2024). Et hovedbudskap i handlingsplanen er at regjeringen ønsker å integrere sirkulærøkonomi bredt i relevante tiltak og virkemidler, for å sikre at det ikke blir et arbeid på siden av annen politikktutvikling.

I utgangspunktet er handlingsplanen først og fremst en oppsummering av pågående aktiviteter innen sirkulærøkonomi (herunder forpliktelser som følge av EØS-avtalen, nevnt i avsnitt over). Eksempelvis er det våren 2024 fremmet en ny lov for Stortinget om bærekraftige produkter og verdikjeder. Loven vil sette nye krav til bærekraft for fem⁷ av de syv prioriterte verdikjedene, nevnt over (Prop. 69 LS (2023–2024)).

Et nytt tiltak i planen er at regjeringen besluttet å opprette en ekspertgruppe som skal gjennomføre en helhetlig utredning av hvilke virkemidler som er effektive for å fremme en mer sirkulær økonomi. Ekspertgruppen skal også se på forbrukeraspektet.

Når det gjelder tilrettelegging for mer sirkulært forbruk, så har brukthandelloven og brukthandelforskriften vært viet oppmerksomhet det siste året i Norge. Loven hadde opprinnelig til hensikt å forebygge omsetning av stjålne og ulovlig mottatte gjenstander, og å forenkle politiets arbeid med å spore opp slike gjenstander (KLD, 2024), men den hadde uheldige virkninger på brukthandelsmarkedet og skapte mye byråkrati for forhandlere av brukte varer. Loven forventes å bli fjernet for de fleste brukte produkter fra og med 1. juli 2024 (Prop. 86 L (2023–2024)).⁸

3.3 Kommunenes muligheter for å stimulere til sirkulære forbruksmønstre

Kommunal sektor er ett av tre forvaltningsnivåer i Norge, med flere roller og oppgaver. Kommunene har ansvar for sentrale *velferdstjenester* (f.eks. skole og omsorgstjenester). Samtidig er kommunen en viktig arena for politisk deltakelse og *demokrati*. Kommunene skal også utøve *myndighet* på ulike områder og har et ansvar som

⁴ Unntak er mat og legemidler.

⁵ Batterier, kjøretøy, elektronikk og elektroniske produkter, emballasje, tekstiler, plast, mat og næringsstoffer samt bygg og byggevarer.

⁶ Hurdalsplattformen er navnet på regjeringsplattformen for Støre-regjeringen (2021). Den er utarbeidet i samarbeid mellom regjeringspartiene Arbeiderpartiet og Senterpartiet.

⁷ Unntakene er verdikjeden for mat og verdikjeden for bygg. Disse verdikjedene vil følges opp av de ansvarlige departementene, hhv. LMD, NFD og KDD.

⁸ Forutsatt flertall i Stortinget, men flertall er ventet mens rapporten ble skrevet. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=98333>

samfunnsutvikler (NOU, 2022, s. 10). Rollen som samfunnsutvikler er særlig operasjonalisert gjennom lovpålagte oppgaver som plan- og bygningsmyndighet, men samfunnsutviklerrollen dreier seg også om å skape (ønsket) samfunnsutvikling gjennom mobilisering av aktører i og utenfor kommunen (ibid).

Når det gjelder klima- og miljøutfordringer, har kommunen en sentral rolle, både som offentlig innkjøper, planmyndighet og tilrettelegger (Miljødirektoratet, 2023). Innen sirkulærøkonomien har også kommunene en viktig funksjon som følge av de ulike rollene. Kommunene representerer eksempelvis mye forbrukermakt ved å selv stå for mange anskaffelser og innkjøp. Og som vi også har pekt på innledningsvis, spiller også avfall og renovasjon en viktig rolle i det sirkulære kretsløpet.

Etter vår forståelse er kommunens handlingsrom mer begrenset når det kommer til å påvirke/tilrettelegge for at *lokalbefolkningen tar flere sirkulære forbrukervalg*.⁹ Vi vurderer her at kommunens handlingsrom først og fremst er knyttet til myndighet, tilrettelegging og pådriver/motivering. Det gjenspeiles også i planverket at kommunene har en mer avgrenset rolle her.

Kommunene som står bak utredningsoppdraget (Stavanger, Bergen, Oslo og Drammen) har utarbeidet strategier og planer for kommunenes arbeid med klimapolitikk eller sirkulærøkonomi lokalt. Det varierer imidlertid mellom kommunene om det er utarbeidet planer eller strategier, dvs. hvilken «status» planen/strategien har i planverket. Det varierer også mellom kommunene om de ulike planene behandler «overordnede» samfunnsproblemer, slik som å redusere klimautslipp, eller mer avgrensede problemstillinger. Kun Oslo kommune har en egen strategi rettet mot forbrukeraspectet, mens flere kommuner har planer som berører klimautfordringene mer i stort, der forbrukeraspectet inngår som én av flere satsinger.

Under gjennomgår vi planene og strategiene til storbykommunene, som dreier seg om å stimulere forbrukeradferden til å bli mer sirkulær. Som konsekvens av at planene i stor grad dreier seg om klimautfordringer mer i stort, utgjør områdene transport og avfallspolitikk en stor del av planene. Dette er politikk som også berører forbrukere, men som ikke er vektlagt i dette prosjektet. Når det kommer til den ytterligere avgrensede tematikken å stimulere lokalbefolkningen til et mer bærekraftig forbruk av produkter, så er det et tema som utgjør en mindre del av planene. Gjennomgangen under må ikke forstås som en uttømmende liste av strategier og tiltak kommunene har på området, men for å gi et overblikk over aktiviteter som har vært gjennomført eller planlegges fremover. Det kan være mange årsaker til at enkelttiltak ikke omtales i planverket.

Stavanger kommune har vedtatt en kommunedelplan for miljø og utvikling – Klima- og miljøplan 2018–2030 – som beskriver kommunens strategi for en bærekraftig utvikling (Stavanger kommune, 2018). Klima- og miljøplanen til Stavanger kommune omfatter mange områder, blant annet forbrukerperspektivet og tiltak for å endre forbruksmønstre i en mer bærekraftig retning. Planen har et eget kapittel som dreier seg om forbruk,

⁹ KS har utarbeidet en [veileder](#) for kommuner og fylkeskommuner for hvordan sirkulærøkonomi kan innarbeides i styrings- og planprosesser og praktiske tiltak for å gjøre den kommunale virksomheten mer sirkulær. Veilederen tar for seg ulike deler av den sirkulære økonomien, herunder næringsliv og renovasjon, men har ikke veiledningsmateriell knyttet til hvordan lokalbefolkningens forbrukeradferd kan påvirkes.

gjenbruk, gjenvinning og avfall. Her fremmes behov for å redusere matsvinn, øke reparasjon og ombruk, og øke omfanget av materialgjenvinning. Kommunen har bidratt ved blant annet å organisere innsamling av grovavfall via hentavfall.no (tilbud i Rogaland og Trøndelag), tilby kurs i hjemmekompostering, gi støtte til varmkompost-binge, gi støtte til tøybleier, og arrangere «Åpen garasje» og «Reparasjonskafé».

Planen følges opp med konkrete tiltak, beskrevet i handlingsplaner. Den første handlingsplanen gjaldt for 2018–2022, og i juni 2022 ble det vedtatt ny handlingsplan for 2022–2026 (Stavanger kommune, 2022). Når det gjelder gjenbruk og reparasjon, har kommunen utviklet konseptet «Bruk brukt», med nettside, mobil ombruksstasjon, pop-up-bruktbutikker, åpen garasje og reparasjonskafé. Kommunen ønsker også å tilrettelegge for et gjenbruks- og reparasjonssenter der ting kan repareres og oppgraderes samtidig som det gis arbeidstrening og språkopplæring. Kommunen støtter også opp om lokale initiativ for bytting og gjenbruk, herunder utlåsløsninger av f.eks. verktøy og via etablerte sentraler (frilager, biblioteket, Aktiv kommune m.m.).

Drammen kommune har utarbeidet en strategi for utslippsreduksjon og sirkulærøkonomi, som er kommunens strategi for oppfølging av Parisavtalen og omstilling til et lavutslippssamfunn (Drammen kommune, 2023).¹⁰ Strategien inneholder fire satsingsområder, der en av dem omhandler forbrukeraspektet (Strategi 3: Ressurser). Det fremgår her at Drammen ønsker å stimulere til bedre ressursutnyttelse hos innbyggere, herunder bidra til redusert forbruk, økt ombruk og deleløsninger, i samarbeid med næringsliv og frivilligheten. Strategien omsettes i praksis gjennom tiltak i kommunens klimabudsjett, som del av kommunens handlings- og økonomiplan, nye handlingsplaner på utvalgte områder og eksisterende samarbeid.

Når det gjelder konkrete tiltak, så har kommunen etablert et eget prosjekt «Fikseriet» for ombruk og reparasjon. Hensikten er å etablere en fysisk møteplass for ombruk og reparasjon på Strømsø.¹¹ Ombrukssenteret drives i samarbeid med lokalt næringsliv. Her synliggjøres sirkulære aktører, og det tilbys reparasjon, kurs, veiledning, utlån av verktøy o.l. Prosjektet er finansiert gjennom EUs Horizon 2020-program for forskning og innovasjon (2021–2027) samt Klimasatsmidler fra Miljødirektoratet og midler fra Viken fylkeskommune. Drammen kommune er også med i et EU-prosjekt: NetZeroCities.¹² Kommunen skal som del av dette gjennomføre innovative pilotprosjekter, blant annet Fikseriet, som skal bidra til at Drammen reduserer klimagassutslippene. Ett av temaene for pilotprosjektene er ressursbruk (Drammen kommune, 2024).

Oslo kommune vedtok i 2023 en temaplan for sirkulærøkonomi, som en oppfølging og videreføring av Forbruksstrategien (Oslo kommune, 2019). Reduksjon i forbruk er en stor og omfattende del av temaplanen, og har flere overlapp med andre tiltak og fagområder (Oslo kommune, 2023). Visjonen i planen er at Oslo skal bli et internasjonalt ledende senter innenfor sirkulær økonomi, der innbyggere, næringsliv, akademia, frivillige organisasjoner og offentlig sektor sammen skaper nye løsninger og arbeidsplasser med

¹⁰ Første versjon av strategien ble vedtatt i 2021. Strategien ble oppdatert i 2023.

¹¹ <https://www.drammen.kommune.no/tjenester/miljo-klimateknikk/fikseriet/>

¹² Øvrige samarbeidspartnere er Universitetet i Sørøst-Norge, Næringsforeningen i Drammensregionen og lokalt næringsliv.

betydelige klima- og miljøgevinster. Planen understreker at kommunen kan være pådriver, bindeledd og tilrettelegger for sirkulære tiltak.

Byrådet ønsker å satse på omstilling til sirkulær økonomi innen fire satsingsområder som kommunen vurderer har særlig stort potensial: forbruk og varehandel, bygg og anlegg, ressurser fra avfall, og innovasjonsdistrikt Hovinbyen som testarena.

Kommunen peker i temaplanen på at de store utfordringene knyttet til å endre forbruksmønstre ikke kan løses lokalt alene, og at arbeidet som pågår i EU bl.a. knyttet til bedre og mer holdbar produktdesign, vil være viktig for at repareringstiltak skal kunne fungere.

Kommunen kan spille en rolle når det kommer til kompetanse og kommunikasjon, noe som også er nøkkelfaktorer for få til endring i forbruksmønstre. Gjennom kompetanseheving og synliggjøring av sirkulære aktiviteter og løsninger, kan kommunen tilrettelegge for at forbruket til Oslos innbyggere går ned. Økt satsing på lokal tilrettelegging gjennom aktiviteter og kompetanseheving ute i bydelene, slik som på bibliotek, frivillighetssentraler og lokale ombruksstasjoner, er også viktig for å motivere Oslos innbyggerne mot en sirkulær økonomi.

Forbruksstrategien fra 2019 ligger til grunn for det nåværende arbeidet kommunen gjør når det kommer til bærekraftig og redusert forbruk. I strategien framkommer det at kommunen er særlig opptatt av å utvikle rammebetingelser for delingsøkonomi, med ideelle aktører i spissen for å utvikle eksisterende og skape nye ideer for deling. Strategien er fulgt opp med årlige tiltakslistene som blant annet inneholder flere tiltak knyttet til reparasjon og ombruk. Av konkrete tiltak har kommunen blant annet utlyst tre prosjektstøtteordninger som har gitt viktig støtte til oppstart og etablering av ordninger som tilbyr sirkulære tjenester for innbyggerne, slik at det blir lettere å redusere forbruket: støtte til arrangementer, kampanjer og deleordninger, fellesarena for redusert materielt forbruk (herunder Nydalen fabrikker) og reparasjons- og delingsordninger (Oslo kommune, 2022).

Bergen kommune vedtok i starten av 2023 «Grønn Strategi» – Klimastrategi for Bergen 2022–2030 (Bergen kommune, 2022). Kommunen har våren 2023 utviklet en handlingsplan for strategien som inneholder tiltak som kommunen har ansvar for å gjennomføre for å nå målene i strategien (Bergen kommune, 2023). Strategien og handlingsplanen er organisert etter satsingsområder, og en av de tolv satsingsområdene omhandler *forbruk og avfall*. Her fremkommer det at det i 2030 skal være lett og attraktivt å velge tjenester, mat, klær og andre varer med lav klima- og miljøbelastning. For å nå målsetningen i satsingen, mener kommunen det er viktigst å prioritere å synliggjøre gode, eksisterende initiativ og bidra til bedre tilrettelegging for reparasjon og ombruk –både i sentrum og i bydelene.

I handlingsplanen fremkommer det en rekke tiltak som skal bidra til at forbrukere tar mer miljøvennlige valg. Eksempler på tiltak (ikke uttømmende liste) er både knyttet til å utvikle arealer til konkrete gjenbruksaktiviteter (pilot for ombrukssenter, styrke utlånsordninger på bibliotekene, tilrettelegge for mer sambruk av kommunens arealer), styrke frivillighetens bidrag til en sirkulær økonomi, blant annet gjennom nettverk og felles

aktiviteter samt holdnings- og informasjonskampanjer, herunder en årlig «Gjenbruks-uke», i samarbeid med renovasjon.

3.4 Særlig om utstyrlånsordninger i kommunene

Denne studien er konsentrert om tiltak og strategier kommuner kan ha for å stimulere lokalbefolkningen til et mer bærekraftig forbruk av produkter. I løpet av prosjektfasen har dermed utlånsordninger blitt pekt på som et sentralt tiltak i storbykommunene – noe vi også kommer tilbake til i senere kapitler. Hvordan utlånsordninger organiseres, avhenger litt av hva som lånes ut, og det er flere kommuner som eksempelvis bruker biblioteker som utlånsarena for andre typer produkter enn bøker. I flere kommuner er det mulig å låne enkelte typer verktøy på bibliotek. I Bergen finnes det et privat initiativ til utlånsentral (Tingotek).

I 2019 kartla Rambøll tilbudet av utlån av *aktivitetsutstyr* i Norge, og ifølge denne kartleggingen var det på dette tidspunktet 340 etablerte sentraler og ytterligere 33 som var under etablering. 65 prosent av alle kommuner hadde en sentral for utlån av utstyr (Rambøll, 2019). Utstyrssentralene er organisert på en mengde forskjellige måter. I 2019 var omtrent halvparten av sentralene selvstendige (altså ikke knyttet til noe nettverk eller kjede)¹³, 35 prosent var tilknyttet BUA¹⁴ og resten andre typer av nettverk eller kjeder. 65 prosent oppga at de fikk tilskudd fra Bufdir, 61 prosent fra kommunen, 41 prosent fra ulike typer av stiftelser og 19 prosent fra frivillige organisasjoner. Resterende finansiering kommer fra private donorer, andre legat eller fond eller på annen måte. Dette inkluderer også de som tar betalt for lån av utstyr.

Ettersom utlånsentraler ikke er en lovpålagt oppgave, som for eksempel biblioteker er, er det ingen helhetlig politikk eller nasjonale rammer og føringer for slike ordninger. Ulike kommuner og organisasjoner som driver utlånsentraler har ulike målbeskrivelser (SØA, 2023). Formålet kan både være å stimulere til fysisk aktivitet, til å redusere sosiale forskjeller og til å redusere forbruk.

¹³ For eksempel driftet av en idrettsforening.

¹⁴ <https://www.bua.no/bua-nettverket>

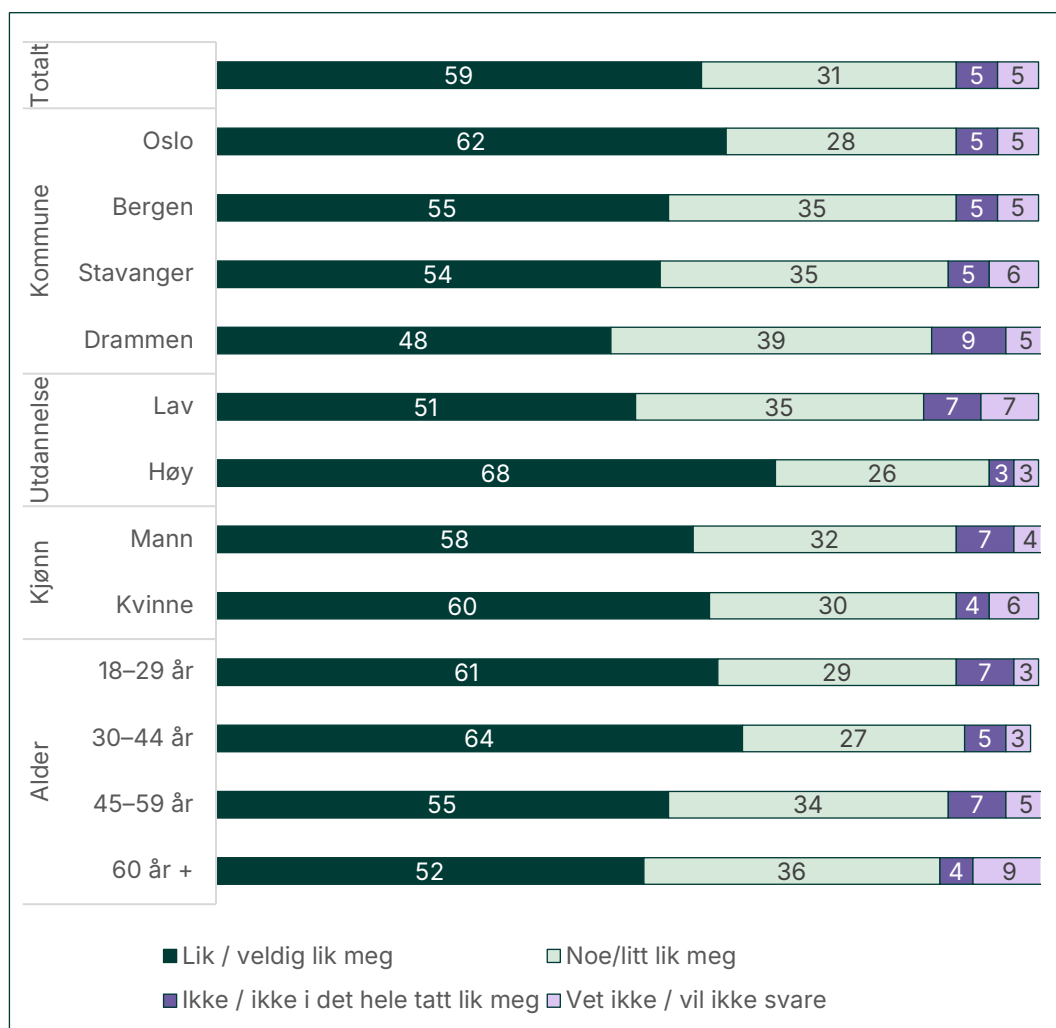
4 Lokalbefolkningens syn på å ha et mer sirkulært forbruk

Hvor villige kommunenes innbyggere er til å endre sine forbruksvaner i en mer sirkulær retning er sterkt knyttet til deres holdninger til miljø- og klimaspørsmål generelt. I første del av dette kapitlet gir vi et bilde av hvordan befolkningen i de fire studiekommunene ser på miljø- og klimautfordringer, og hvordan de ser på sin egen og kommunenes innsats for å møte slike utfordringer. Disse holdningene danner et grunnlag for innholdet videre i kapitlet, som omhandler befolkningens holdninger og adferd knyttet til de tre ordningene som er benyttet som eksempler i studien: lån av sports- og friluftsutstyr, reparasjon av klær og kjøp av brukte møbler. Bildet som tegnes er ment til å gi et grunnlag for å vurdere befolkningens villighet til å endre sine forbruksvaner og hvordan kommunene kan legge til rette for slike endringer.

4.1 Generelle holdninger til miljø- og klimaspørsmål

Å verne om miljøet står høyt i bevisstheten til befolkningen i de fire studiekommunene. Ni av ti innbyggere uttrykker at det er viktig (59 prosent) eller litt viktig (31 prosent) for dem å verne om miljøet. Oslofolk er mest opptatt av å verne miljøet, mens drammensere er minst opptatt av miljøvern. Mens nesten 63 prosent av innbyggerne i Oslo uttrykker at det er viktig for dem å verne om miljøet, uttrykker 48 prosent av innbyggerne i Drammen det samme.

Figur 0: «Å verne om miljøet er viktig for ham/henne». Andel som mener denne personen er veldig lik seg selv.

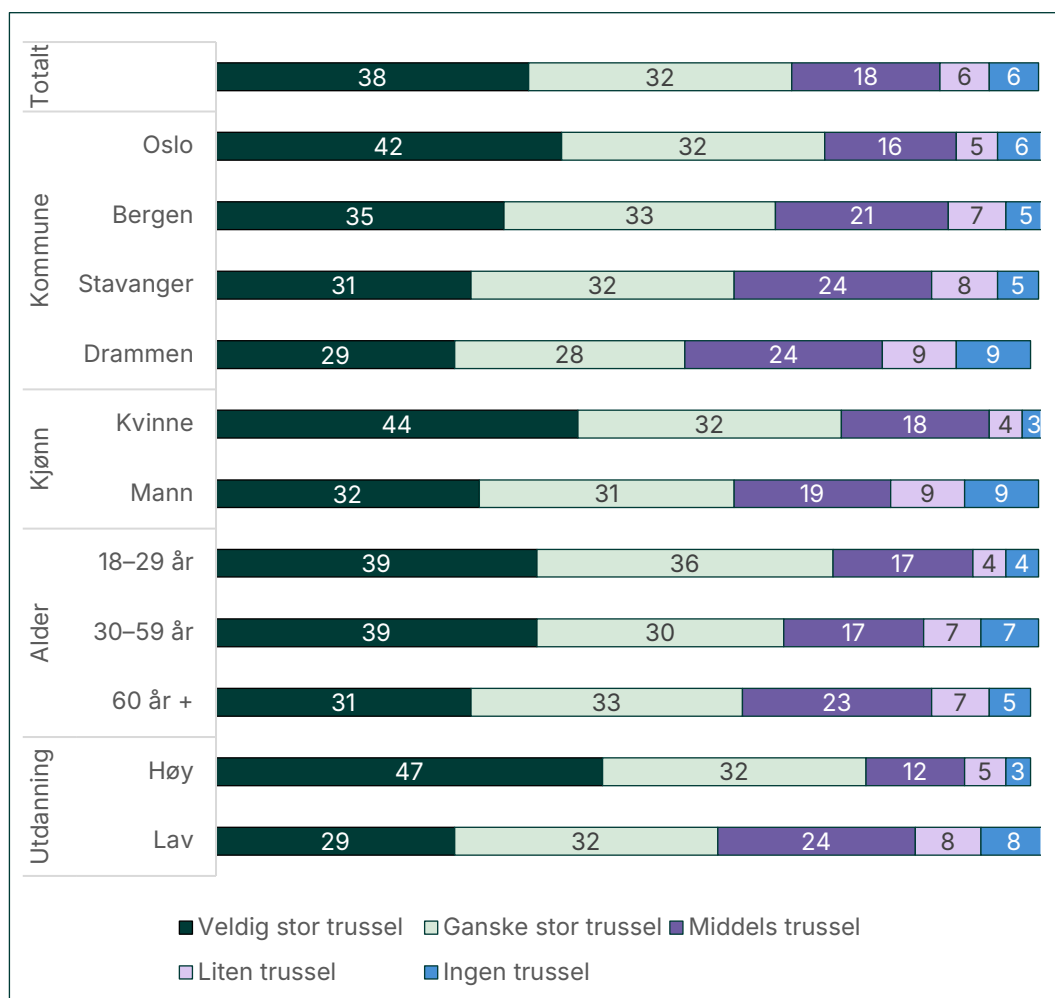

Det samme bildet kommer frem når vi spør innbyggerne i de fire studiekommunene hvor truende de opplever at klimaendringene er mot menneskeheten. Mens 73 prosent av befolkningen i Oslo mener klimaendringen er en stor eller ganske stor trussel mot menneskeheten, mener 57 prosent av innbyggerne i Drammen det samme.

Synet på både miljøvern og hvor truende klimaendringene er, er forholdsvis likt blant ulike grupper av befolkningen i de fire studiekommunene. Imidlertid finner vi forskjeller når det gjelder alder og utdanning. Mens halvparten av de med lav utdanning uttrykker at det er viktig for dem å verne miljøet, uttrykker 68 prosent av de med høyere utdanning det samme. Blant unge under 30 år uttrykker 62 prosent at de synes det er viktig å verne miljøet, mens 52 prosent av de over 60 år mener det samme. Det samme kommer frem når det gjelder synet på hvor truende klimaendringene er. Mens nesten 80 prosent av de med høyere utdanning mener klimaendringene er en stor eller ganske stor trussel mot menneskeheten, mener litt over 61 prosent av de med lavere utdanning det samme. Blant unge under 30 år mener 75 prosent at klimaendringene er en stor eller ganske stor trussel mot menneskeheten, mens 63 prosent av de over 60 år mener det samme. Når det gjelder trusselvurderinger, finner vi også betydelige forskjeller mellom menn og kvinner – 76 prosent av kvinnene i de fire byene mente klimaendringer er en stor eller

veldig stor trussel, sammenlignet med 63 prosent blant menn. Vi fant ingen signifikante forskjeller på grunnlag av barn eller inntekt. Det vil si at gjennomsnittsnivået både i gruppene med og uten barn og blant de med høy, middels eller lav inntekt var det samme som for befolkningen i de fire kommunene som helhet.

Figur 1: Syn på hvor truende klimaendringene er mot menneskeheten, per kommune og befolkningsgruppe, basert på spørsmålet «Helt overordnet, hvor truende opplever du at klimaendringene er mot menneskeheten?» Prosent.

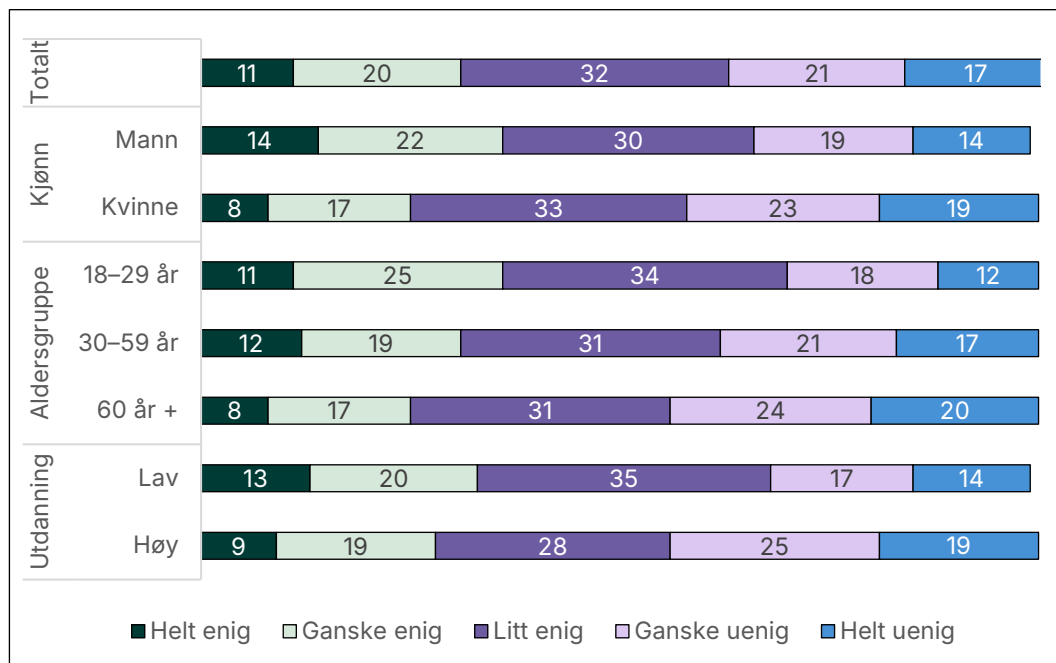

Mønstrene er annerledes når det gjelder tro på egen evne til å bidra til å gjøre noe med klimaendringene. En høyere andel menn enn kvinner var enige i en påstand om at det er vanskelig for dem selv å bidra til å gjøre noe med klimaendringene, selv om kvinner i gjennomsnitt var mer opptatt av og bekymret over klimatrusselen. Også blant personer med lav utdanning var det en sterkere tendens til å være enig i at det er vanskelig å bidra enn blant de med høy utdanning, selv om de med høy utdanning var mer opptatt av og bekymret over klimatrusselen.

Derimot er de eldste både minst enige i at det er vanskelig å gjøre noe, og minst opptatt av og bekymret for klimaendringer. De mellom 18 og 59 år er mer enige i at det er vanskelig å bidra til å begrense klimaendringene, mer opptatt av problemstillingen og ser klimaendringer som en større trussel enn de eldste. Heller ikke når det gjelder syn på hvor

vanskelig det er å bidra fant vi signifikante forskjeller mellom grupper som har ulik inntekt eller de med eller uten barn.

Figur 2: Syn på hvor vanskelig det er å bidra til å motvirke klimaendringene, per befolkningsgruppe, basert på påstanden «Det er veldig vanskelig for meg å kunne bidra med noe som kan motvirke klimaendringene». Prosent.

Selv om dette kan virke litt overaskende, viser gapet mellom folks positive holdning til å ta vare på miljøet og følelsene de har om å kunne bidra at mange innser at de ikke er i stand til å bidra kun av egen fri vilje – og disiplin. Mange pekte også på at det som monner for å kunne skape endringer som betyr noe for miljøet i stor skala, er strukturelle endringer som alle må tilpasse sin adferd etter. På spørsmål om hva som skal til for at kommunenes innbyggere skal kunne endre sine vaner i en mer miljøvennlig og bærekraftig retning, uttrykte de fleste av deltakerne i gruppediskusjonene at de behøvde og ønsket litt drahjelp.

Følgende typiske sitater fra gruppeintervjuene reflekterer disse holdningene:

I miljødebatter og når man skal snakke om personlig ansvar og ting man skal gjøre, så føler jeg på at det er et individuelt ansvar. Mens de tiltaka som virkelig monner er endring av samfunnsstrukturer, som gjør det enklere og billigere og reise kollektivt f.eks. (Deltaker i fokusgruppen med «selvdrevne»)

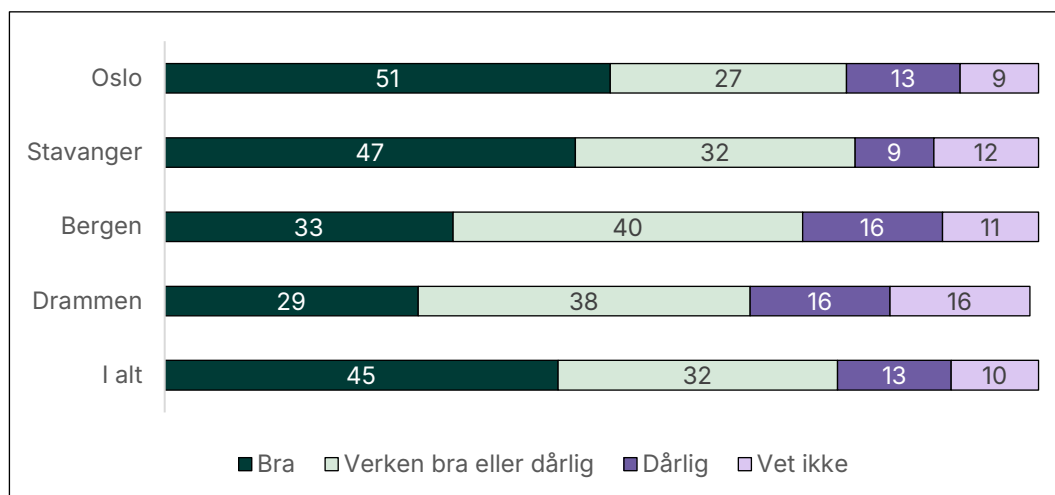
Virkemidlene må være gode nok, blanding av gulrøtter og at man blir tvunget til det er det som må til. Ikke bare gulrot. Avgifter eller andre ting. (Drammen)

Ansvaret for endring ligger i at myndighetene må gå foran. Vi kan gjøre små ting. (Talpersoner)

4.2 Syn på kommunenes innsats på miljø- og klimaområdet

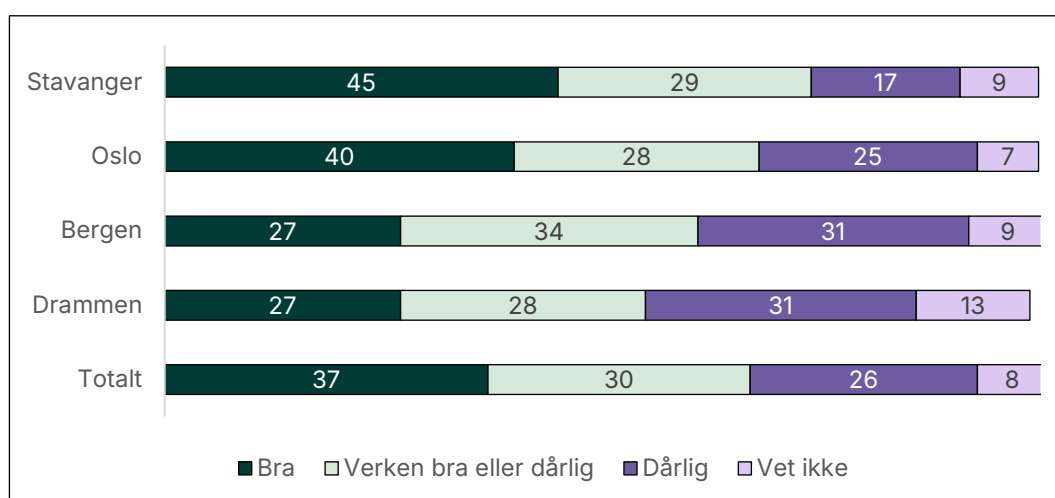
Blant våre respondenter var de som bor i Oslo og Stavanger mest fornøyde med sin egen kommunes innsats på miljø- og klimaområdet. 51 prosent av Osloboerne som ble spurt og 47 prosent av respondentene i Stavanger vurderte kommunenes innsats som «bra». I Drammen var folk minst fornøyde, der vurderte 29 prosent av respondentene kommunens innsats som bra. Det var små forskjeller mellom ulike befolkningsgrupper når det gjelder syn på kommunenes klimainnsats.

Figur 3: Vurdering av kommunenes klimainnsats, per kommune, basert på spørsmålet «Hvordan vurderer du din kommunes innsats for å redusere klimagassutslipp?» Prosent.

Denne studien handler om hvordan kommuner kan bidra til mer klimavennlig privat forbruk blant sine innbyggere. Derfor spurte vi også hva folk synes om kommunenes tilrettelegging for mer klimavennlig adferd blant sine innbyggere. Svarene her er gjengitt i figur 4.

Figur 4: Vurdering av kommunens tilrettelegging for å bidra i klimakampen, per kommune, basert på spørsmålet «Hvordan vurderer du din kommunes tilrettelegging for at innbyggerne skal kunne bidra til å redusere klimagassutslipp?» Prosent.

Som det fremgår av figuren, var det folk i Stavanger som var mest fornøyde – 45 prosent vurderte Stavanger kommunes tilrettelegging for at innbyggerne skal kunne bidra til å redusere klimautslipp som «bra». I Oslo var vurderingene nesten like gode, der

svarte 40 prosent «bra». I Bergen og Drammen, derimot, vurderte 27 prosent av innbyggerne kommunens tilrettelegging for individuelle bidrag som bra, mens 31 prosent mente kommunene gjorde en dårlig innsats for å hjelpe innbyggerne å ta gode klimavalg. Også i dette spørsmålet var det små forskjeller mellom ulike befolkningsgrupper.

Fokusgruppe-deltakere ga uttrykk for ulike assosiasjoner, bevissthet og kjennskap til miljø- og klimatiltak i de ulike kommunene. Deltakerne fra Drammen la spesielt vekt på oppgraderingen langs elva, som blant annet hadde lagt til rette for mer sykling og gange, og gode og billige avfallstjenester. Deltakerne fra Bergen nevnte spesielt Bybanen og innføring av kildesortering, mens deltakerne fra Stavanger assosierte kommunens miljø- og klimatiltak med innføringen av gratis buss (frem til 2024), utbygging av sykkelstier og gode avfallstjenester. I Oslo nevnte deltakerne i første rekke et godt kollektivtilbud, utviklingen av sykkelveier og restriksjoner for bilkjøring i sentrum. I gruppene fra de andre byene var det flere som sammenlignet ordningene i Oslo med sin egen by, noe som kort kan oppsummeres i følgende sitat fra gruppediskusjonen i Oslo:

Lett å være miljøvennlig her i Oslo.

I alle gruppeintervjuene var det klar enighet om at eksisterende tiltak for å redusere forbruket, som å reparere, kjøpe brukt og å leie/låne, vil bidra til å løse klima- og miljøutfordringer – gitt at tiltakene blir omfattende nok. På spørsmål om hvilken type tiltak som var viktigst, pekte de fleste på å redusere omløpet av klesplagg, som de så på som den type forbruk som har størst miljøavtrykk globalt.

Klær er veldig ressurskrevende å lage nye og fraktes over halve jorda, så det gir miljøeffekt. (Gruppedeltaker fra Drammen)

Tabell 2. Fokusgruppe-deltakeres assosiasjoner til miljø- og klimatiltak i de ulike kommunene.

Bergen	Drammen	Oslo	Stavanger
Forsøk på datokjøring	Sykkelveier	Reduksjon av parkeringsplasser	Bomring
Grønn strategi for kommunen	Turområder langs elva	Kollektivtilbudet	Gratis buss
Bildepningsplasser	Kampanje for at kommunalt ansatte skal sykle/gå	Kildesortering	Gode sykkelstier
Utsortering av matavfall	Søppelbil på biogass	Lokale sorteringsanlegg/miljøstasjoner	Rødefelter
Bybanen	Kildesortering kombinert med gratis avfallshenting	Sykkelveier	Kildesortering
Bompenger	Lindum avfallsstasjon/gjenbrukskontainere	Utlån av verktøy på Deichman	Gratis avfallslevering på IVAR
Gjenbrukskvelder i Tryg-bygget, Fyllingsdalen	Billig kollektivtransport		Gratis henting av avfall 4 ganger per år

Tiltak og tilbud som dreier seg om transport, avfall, og andre kollektive ordninger er naturlig nok godt kjent blant kommunenes befolkning. Ordninger for kjøp av brukt, lån og leie av utstyr og reparasjon, er imidlertid langt mindre kjent. Rundt halvparten av

befolkningen i de fire kommunene vet om slike tilbud i nærheten av der de bor, og de aller fleste uttrykker at de har fått vite om slike steder litt tilfeldig gjennom andre.

Som nyinnflytta til byen føler jeg at hvis jeg skal finne fram til noe må jeg oppsøke ting på egenhånd. Jeg fikk kanskje en sms. Andre steder får man i det minste en brosjyre om sortering av søppel. Det var ingen introduksjon av hvordan gjør vi det her. Alt har vært opp til meg selv å finne ut av. (Gruppedeltaker fra Oslo)

På spørsmål i gruppeintervjuene om hvilke tiltak deltakerne mener kan bidra til reduksjon av forbruk, foreslo flere å utvikle lokale ordninger i nabolag eller borettslag for deling av utstyr som ikke brukes særlig ofte, som verktøy og vedlikeholdsutstyr. Noen foreslo å begrense hvor mye avfall du kan levere gratis til gjenvinningsstasjoner, mens andre foreslo at utlånssentraler ble spredt ytterligere ut til lokalmiljøer og at åpningstidene/tilgangen ble utvidet.

Hvis man kunne stimulert nabolag til å ha helt lokale lager. Skrive opp på liste og bare låne. Kjøpe inn felles. Det hadde vært kjempebra. Vi snakker ofte om det at vi sitter med hver vår planklikker og 14 stiger i stedet for å faktisk dele på det. (Gruppedeltaker fra Stavanger)

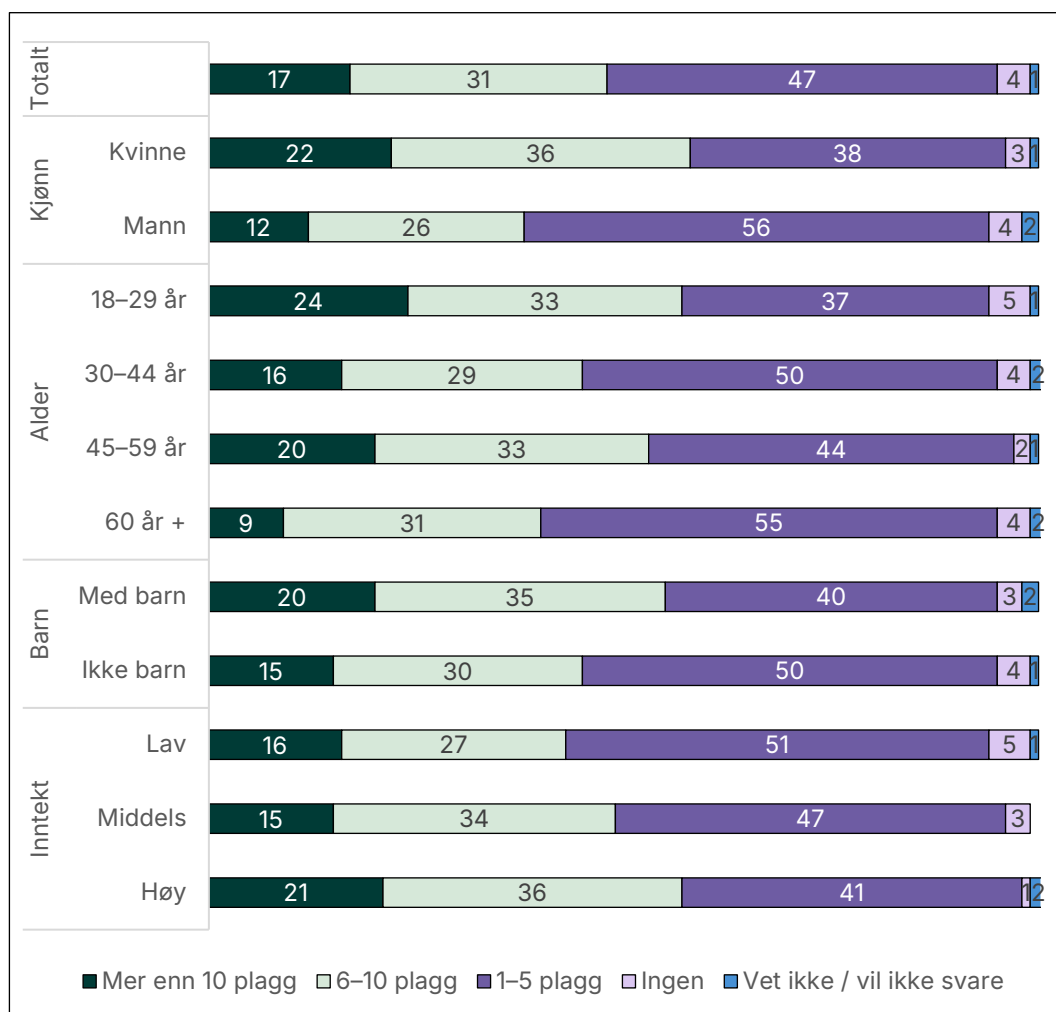
4.3 Holdninger og adferd knyttet til reparasjon av klær

Reparasjon er en form for reorganisering av forbruk som kan gi forbruksvarer lengre levetid og minske behovet for å kjøpe og dermed produsere nye ting. Klesreparasjon er spesielt relevant. Klesindustrien står for hele ti prosent av verdens klimagassutslipp (Gonçalves & Silva, 2021). Noe av det som haster mest for å oppnå et grønt skifte i Norge, er å få ned overforbruket av klær og forlenge plaggenes levetid (Vittersø et al., 2016).

Innkjøp av nye klær

Figur 5 viser omfanget av kleskjøp hos respondentene i studien.

Figur 5: Klesinnkjøp fordelt på befolkningsgrupper, basert på spørsmålet «Omtrent hvor mange nye klesplagg har du kjøpt i løpet av de siste 12 månedene?» Prosent.

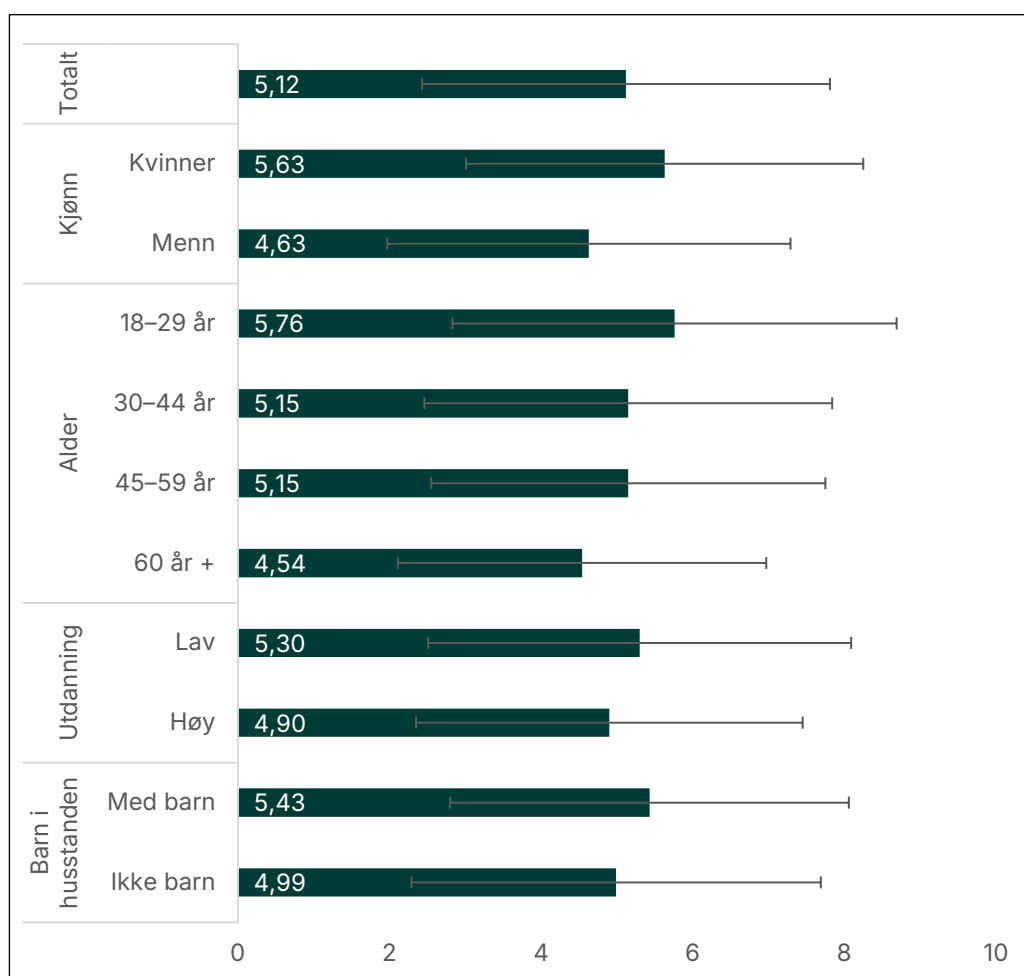

Som figuren viser, har omtrent halvparten av innbyggerne i de fire studiekommunene kjøpt mer enn fem klesplagg det siste året. Det var ikke signifikante forskjeller mellom innbyggere i de fire ulike kommunene. Kvinner kjøpte noe mer klær enn menn, de yngste kjøpte flest plagg og de eldste færrest. Innbyggere med høy inntekt hadde kjøpt flere plagg enn andre. Det var ikke forskjeller i gjennomsnittlig klesinnkjøp blant de med høy sammenlignet med de med lav utdanning.

Det ble også handlet noe flere klesplagg blant de som bodde med barn. I den forbindelse bør det nevnes at spørsmålene vi stilte i spørreundersøkelsen handlet om hvem som kjøper inn nye klær, sportsutstyr eller møbler. Vi har ikke informasjon om hvem som bruker det som kjøpes eller lånes/leies. Dette betyr at høyere innkjøp blant personer som bor med barn kan ha å gjøre med at den som handler også kjøper ting til barna. Altså er det trolig at det som kjøpes inn blir benyttet av flere personer i barnefamilier. Likeledes kan forskjellen mellom kvinner og menn i innkjøp av klær være knyttet til at flere kvinner handler inn klær til barn, og noe av forbruket i de to laveste aldersgruppene kan kanskje til dels ha å gjøre med at flere av disse bor med barn.

Gruppene som rapporterte at de hadde kjøpt flest klesplagg ga også uttrykk for større glede over å handle nye klær, ref. figur 6.

Figur 6: Holdning til klesforbruk, fordelt på befolkningsgrupper, basert på spørsmålet «Hvor stor eller liten glede har du av å handle klær?». Gjennomsnitt på en skala fra 0 til 10.

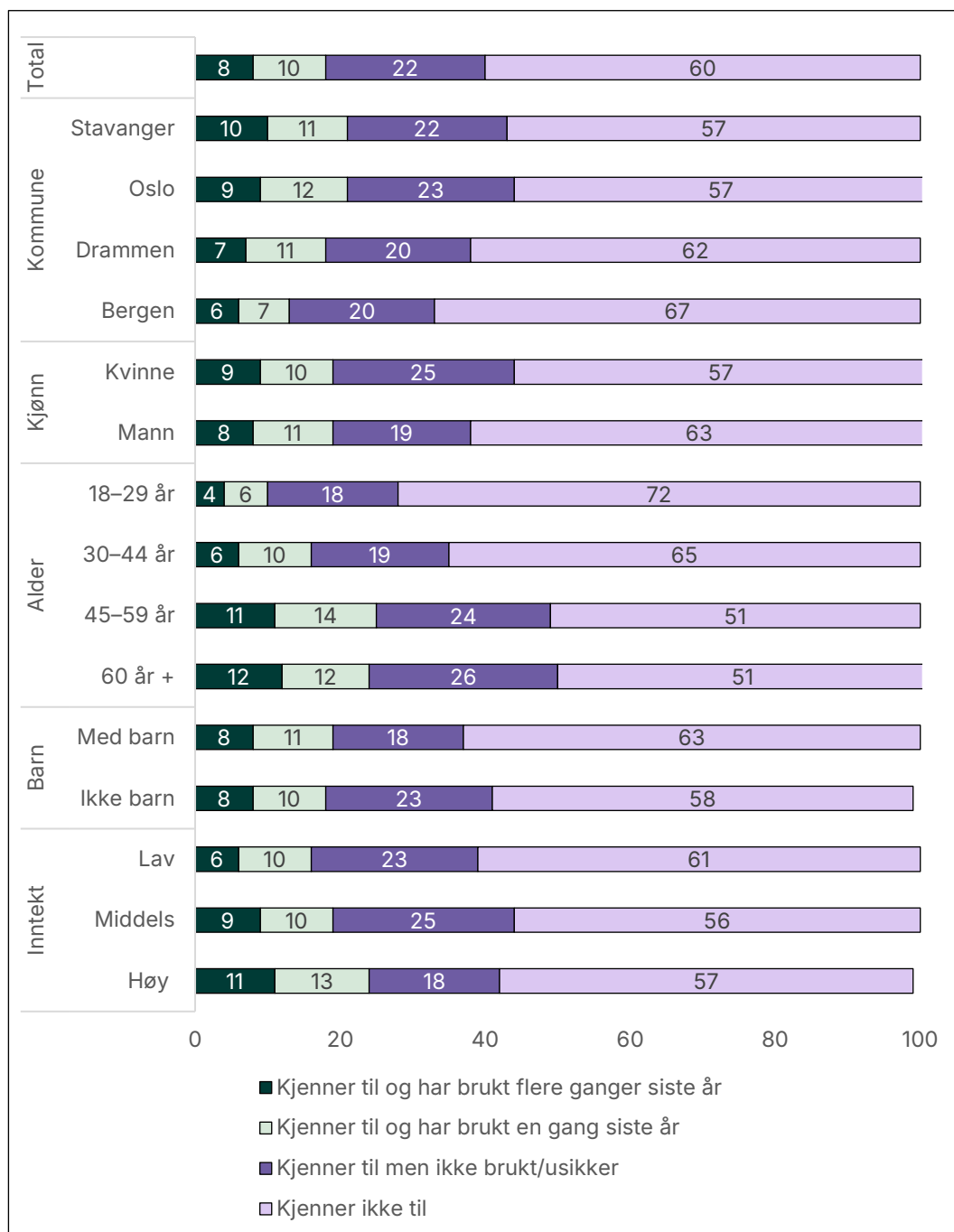

Kvinner meldte i snitt om mer glede over slikt forbruk enn menn, de yngste noe mer enn eldre aldersgrupper, og personer med barn rapporterte noe mer glede enn de uten barn. Respondenter med lav utdanning meldte om noe større glede over klesinnkjøp enn de med høy utdanning, selv om det ikke var signifikante forskjeller mellom utdanningsgruppene når det gjelder faktisk forbruk.

Kjennskap til og bruk av tjenester for reparasjon av klær

Kjennskap til lokale muligheter for å få reparert klær antas å være avgjørende for om folk velger å få reparert plagg når de går i stykker heller enn å kjøpe nytt. Til sammen svarte omtrent 40 prosent av befolkningen i de fire byene at de kjenner til ett eller flere steder der de kan få reparert klær i nærheten av der de bor, vist i figur 7. Det var små forskjeller mellom ulike befolkningsgrupper. Kjennskapen var noe lavere enn gjennomsnittet blant innbyggerne i Bergen og Drammen, og noe høyere i Stavanger og Oslo.

Figur 7: Erfaring med lokal klesreparasjon, fordelt på kommuner og befolkningsgrupper. Prosent.

Figuren viser videre at andelen som kjente til slike tilbud var litt høyere blant personer med høy utdanning enn andre, og noe høyere blant kvinner enn blant menn – men her er forskjellene små. Den største forskjellen ser vi mellom ulike aldersgrupper – det er færre som sier de kjenner til slike tilbud blant yngre enn eldre innbyggere i de fire byene. Det var ikke signifikante forskjeller mellom utdanningsgrupper eller grupper som bor i ulike typer bolig når det gjelder gjennomsnittlig kjennskap til og bruk av tjenester for klesreparasjon.

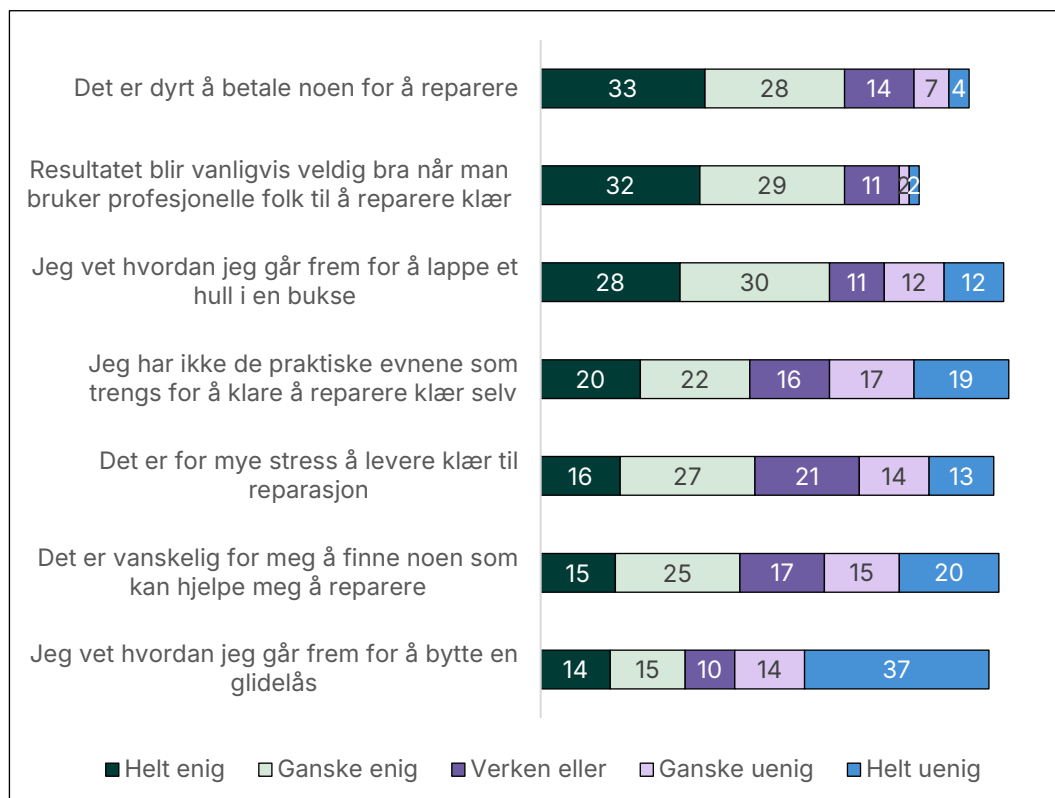
46 prosent av de som kjente til lokale tilbud om klesreparasjon sa de hadde benyttet dem én eller flere ganger det siste året. I Bergen, der færre enn gjennomsnittet kjente til tilbudene i utgangspunktet, var det også spesielt få som hadde benyttet seg av

tilbudene. Mellom de tre andre kommunene var det minimale forskjeller. Det var også minimale forskjeller mellom utdanningsgruppene, selv om flere personer med høy utdanning kjente til tilbudene i utgangspunktet. De yngste brukte i mindre grad enn andre tilbudene selv om de kjente til dem.

Hindringer og motivasjon for å reparere klær

I spørreundersøkelsen vurderte respondentene syv påstander som skal fange opp oppfatninger omkring hva som kan hindre folk i å reparere eller få reparert brukbare klær heller enn å kjøpe nytt. Svarene er gjengitt i figur 8.

Figur 8: Vurdering av påstander knyttet til å reparere klær. Prosent.

Det går frem at faktorer som har å gjøre med tilbud av reparasjonstjenester utgjør en kategori av hindringer for klesreparasjon. Pris fremstår som den viktigste begrensningen knyttet til det å levere noe til reparasjon. 61 prosent sa seg helt eller ganske enig i at det er dyrt å betale for klesreparasjon, selv om like mange var enige i at resultatet vanligvis blir bra ved bruk av profesjonelle. Andre begrensninger knyttet til å levere klær til reparasjon er stress (43 prosent var enige i at det er stress å levere klær til reparasjon) og at det er vanskelig å finne noen som kan reparere klær (39 prosent var enige i dette).

En annen kategori av hindringer har å gjøre med manglende tro på egne evner til å reparere selv. I spørreundersøkelsen svarte 43 prosent at de ikke har tilstrekkelig praktisk evne til å klare å reparere klær selv. Et flertall av de spurte (58 prosent) hadde god tro på egen evne til å gjennomføre en enkel reparasjon i form av å lappe et hull i en bukse, men kun 29 prosent sa de kunne gjøre mer avanserte ting som å bytte en glidelås.

Også i fokusgruppene sa de fleste deltakerne at de tenker det er dyrt å reparere klær. Det var derfor bred enighet om at det kun er klær av god kvalitet som er verdt å reparere.

Det er mange skreddere, men det er dyrt å sette inn en glidelås i en bukse. Vi må tilbake til å klare det selv. Det er ikke så vanskelig. (Gruppedeltaker fra Bergen)

Manglende tilbud eller manglende kunnskap om hvor og hvordan man kan få hjelp til å reparere klær ble også nevnt i mange av fokusgruppene når klesreparasjon ble diskutert.

Gjenbruk og reparasjon av klær er superviktig. Klær er en versting. Det er vanskelig tilgjengelig. Skomakere er det noen få igjen av. Det å finne et sted å få hjelp til å fikse klær er ikke tilgjengelig. (Gruppedeltaker fra Bergen)

Mange fokusgruppe-deltakere sa de reparerte eller ønsket å kunne reparere klær selv, og flere fortalte at de har begynt å ta opp gamle håndarbeidskunster. De skulle imidlertid gjerne hatt et sted hvor de kunne bruke fasiliteter, låne utstyr og fått litt hjelp.

Jeg kommer kanskje fra en lite «handy» familie. Jeg skulle ønske at dette var noe man lærte på skolen. Lærte å strikke fram og tilbake, men ikke å stoppe sokk eller sy i en glidelås. Dette hadde vært fint å lære på skolen, å fikse ting. (Gruppedeltaker fra Oslo)

I spørreundersøkelsen hadde vi med åpne spørsmål om hvorfor man velger å reparere eller ikke reparere brukbare klær når de går i stykker. Ved siden av praktiske utfordringer og pris var et viktig argument at klærne ofte er så tynnslitte eller har så store skader at reparasjonen ville være kostbar eller at resultatet ikke ville bli tilfredsstillende. Dette ble utdypet i noen av fokusgruppene:

Det er så mange kleskjeder som selger så mye billig ræl som ikke tåler noen ting. Så skal folk liksom få så god samvittighet for å levere det tilbake til H&M eller Fretex, ikke sant. Løgn. Det er såpass dårlig at du ikke kan levere til Fretex, bare filler. (Gruppedeltaker fra Stavanger)

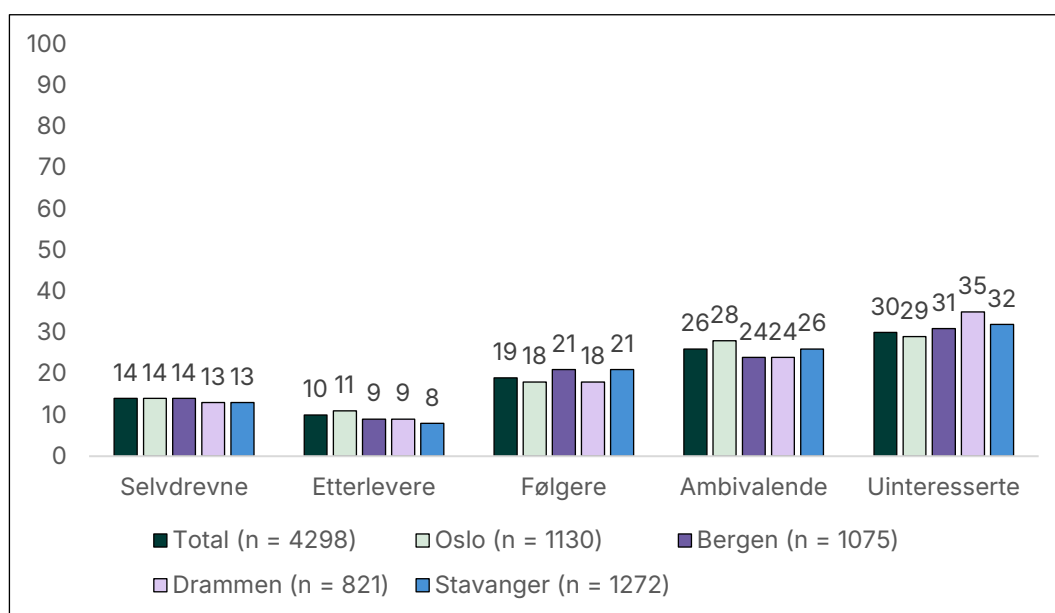
Av fokusgruppene og de åpne spørsmålene i spørreundersøkelsen gikk det frem at motivasjon for å reparere klær kan knyttes til bevissthet rundt kostnad, miljø, kvalitet og affeksjonsverdi knyttet til de klærne folk eier. I tillegg skrev noen at de reparerer klær som fortsatt er brukbare eller kun trenger mindre reparasjoner som å sy på en knapp eller lappe over et hull. Flere uttrykte motstand mot «bruk og kast»-mentalitet og skrev at de har blitt oppdratt til å reparere og ta vare på ting. Noen kritiserte «fast fashion» og uttrykte støtte til etisk klesproduksjon (Karterud, 2023).

Befolkningssegmenter: forankring til reparasjon av klær

Basert på segmenteringsmodellen som er beskrevet i kapittel 2, kan 14 prosent av befolkningen i de fire byene beskrives som selvdrevne og ti prosent som etterlevere med hensyn til å reparere brukbare klesplagg når de går i stykker, i stedet for å kjøpe nytt. Disse gruppene regnes som godt forankrede til forbruksstrategien klesreparasjon.

Nitten prosent kan beskrives som passive følgere, en gruppe som karakteriseres som mindre involvert enn de to første, og gjerne mildt ambivalente. Videre viser undersøkelsen at en betydelig andel på 26 prosent av befolkningen kan beskrives som ambivalente. Disse svarte inkonsekvent på spørsmålene og uttrykte ambivalens rundt problematikken. 30 prosent av respondentene ble kategorisert som uinteresserte, ved at de viste lite interesse for tematikken og problemstillingen i det hele tatt. Nesten ingen viste tegn til å aktivt være imot å reparere brukbare klær når de går i stykker (gruppen vi kaller motstandere). Det var små forskjeller mellom innbyggere i de ulike kommunene når det gjelder forankring til klesreparasjon, men det kan merkes at det var noen flere uinteresserte i Drammen enn i de andre kommunene.

Figur 9: Kategorisering av innbyggere ut fra forankring til å reparere klær heller enn å kjøpe nye. Prosent.

Verian har gjennomført en tre-analyse (chaidanalyse) for å undersøke hva som kjennetegner de som har ulik grad av forankring til det å reparere brukbare klær når de går i stykker (Karterud, 2023). Metoden viser hvilke kombinasjoner av bakgrunnsvariabler som har sterkest sammenheng med tilhørighet til de ulike segmentene. Følgende bakgrunnsvariabler er analysert: alder, utdanning, antall personer i husstanden, om folk har barn, kilde til livsopphold, husstandsinntekt og kommune.

24 prosent av befolkningen i de fire byene ble klassifisert som selvdrevne eller etterlevere når det gjelder klesreparasjon. Blant disse er høyt utdannede kvinner den dominerende gruppen. 38 prosent av kvinner med høy utdanning tilhører en av de to mest forankrede segmentene, og disse utgjør ni prosent av befolkningen i de fire byene. Blant pensjonerte kvinner med lav utdanning er andelen enda høyere: 42 prosent av dem klassifiseres som selvdrevne eller etterlevere. Men disse utgjør bare to prosent av befolkningen i de fire byene. Andelen selvdrevne eller etterlevere er relativt høy også blant menn i aldersgruppen 60 + med middels eller lav husstandsinntekt, men også disse utgjør kun to prosent av befolkningen.

De som er passive følgere av eller ambivalente til klesreparasjon utgjør hele 45 prosent av befolkningen i de fire byene. Disse antas å ha betydelig potensial for å engasjere seg

mer i klesreparasjon. Blant disse er det relativt mange høyt utdannede personer under 60 år, altså i yrkesaktiv alder. Disse tilsvarer 17 prosent av befolkningen i de fire byene. Blant studenter som ikke har barn, klassifiseres 58 prosent som passive følgere eller ambivalente når det gjelder klesreparasjon. Disse utgjør tre prosent av den voksne befolkningen i de fire byene.

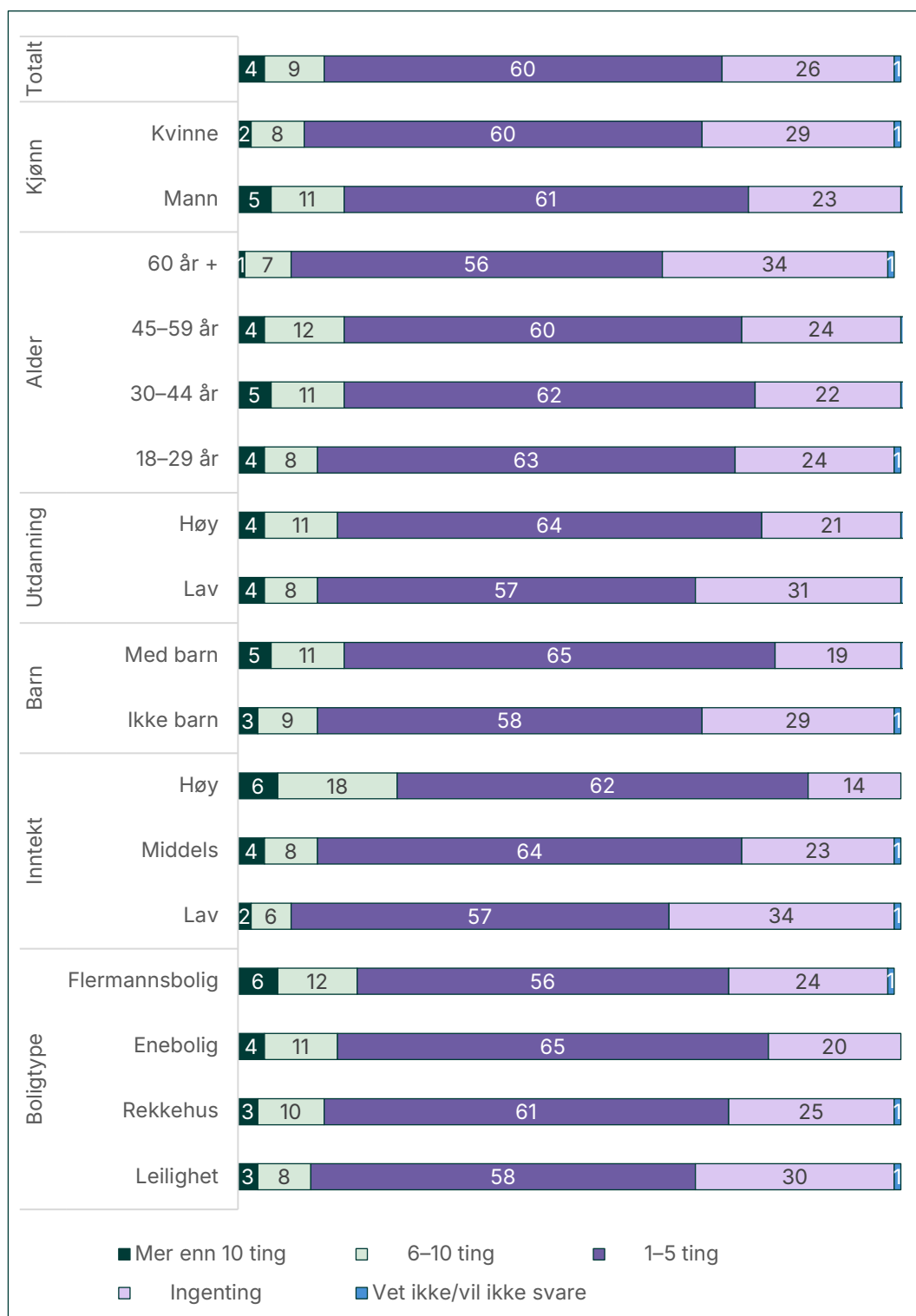
4.4 Holdninger og adferd knyttet til leie og lån av sportsutstyr

Leie og utlån er en form for reorganisering som kan minske forbruk ved at flere personer bruker hver enkelt gjenstand, og at hver gjenstand dermed blir brukt mer. I Norge har ulike ordninger for leie og lån av sports -og fritidsutstyr blitt innført de siste årene, både i privat og offentlig/kommunal regi, ref. kap. 3.4. Over tid har det også oppstått et stort privatmarked der utstyr kan leies for eksempel gjennom Finn, Hygglo eller Friluftsløse.

Innkjøp av nytt sportsutstyr

Figur 10 viser omfanget av kjøp av nytt sportsutstyr.

Figur 10: Innkjøp av nytt sports -og fritidsutstyr, fordelt på befolkningsgrupper, basert på spørsmålet «Om- trent hvor mye nytt sports- og fritidsutstyr har du kjøpt i løpet av det siste året?» Prosent.

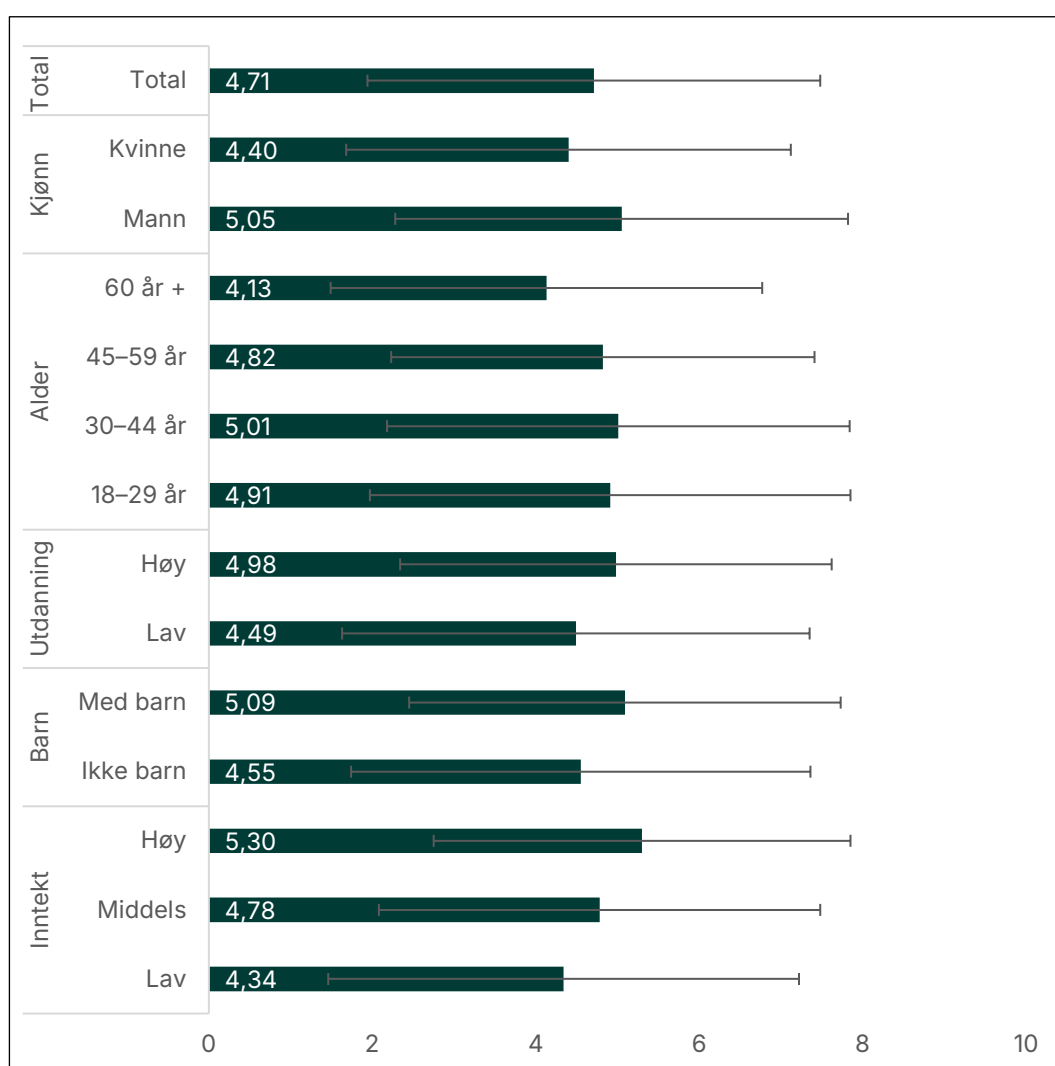

Respondentene som ble spurt om sports -og friluftsutstyr meldte at de kjøpte betydelig mindre sports -og fritidsutstyr enn klær. 86 prosent av respondentene hadde kjøpt færre enn fem slike ting det siste året, og 26 prosent hadde ikke kjøpt noe. Ettersom sports -og friluftsutstyr ofte har høy pris og brukes relativt lite, er det ikke overraskende at antall nyinnkjøpte gjenstander per år er relativt lavt sammenlignet med klesplagg.

Menn kjøpte mer nytt sports -og fritidsutstyr enn kvinner. De mellom 30 og 59 år hadde kjøpt mer slik utstyr sammenlignet ikke bare med de eldste, men også med den yngste aldersgruppen. Personer med høy utdanning hadde kjøpt noen flere ting enn de med lav utdanning, og de som bodde med barn hadde kjøpt noe mer enn de uten barn. Innkjøp av nytt sportsutstyr var noe høyere blant respondenter som bor i flermannsbolig eller enebolig, hvilket kan ha å gjøre både med økonomisk situasjon og med lagringsplass. Her er det betydelig forskjell mellom inntektsgruppene – de med høy inntekt hadde kjøpt betydelig flere ting enn de med lavere inntekt.

Også når det gjelder sports -og fritidsutstyr ser vi at de gruppene som hadde høyest forbruk meldte om høyere glede ved slikt innkjøp, som vist i figur 11. Unntaket er den yngste aldersgruppen, som hadde nesten like mye glede over slike kjøp som de middelaldrende, selv om de hadde lavere forbruk.

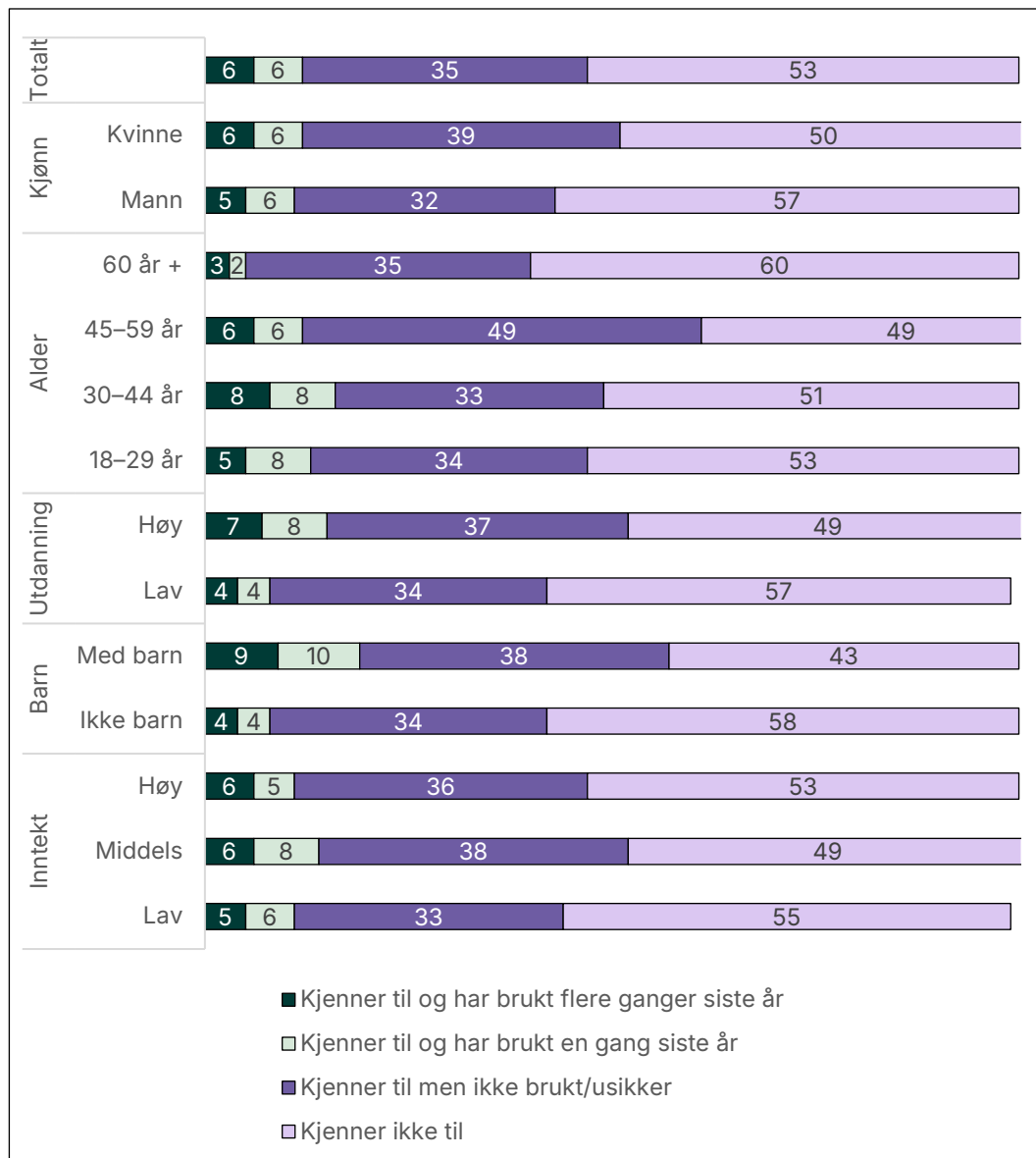
Figur 11: Glede over å handle nytt sports -og fritidsutstyr. Gjennomsnitt på en skala fra 0 til 10.

Kjennskap til og bruk av ordninger for å leie eller låne sportsutstyr

53 prosent av de spurte kjente ikke til ordninger for å leie eller låne sportsutstyr nær der de bor, noe som fremgår av figur 12.

Figur 12: Erfaring med lokale ordninger for lån og leie av sports- og friluftsutstyr, fordelt på befolkningsgrupper. Prosent.

Det var ingen signifikante forskjeller mellom kommunene når det gjelder kjennskap til slike ordninger. Andelen som kjente til slike ordninger var lavere blant menn enn kvinner, blant de eldste enn blant de under 60 år, blant de med lav utdanning sammenlignet med de med høy utdanning, og blant de som ikke bodde med barn sammenlignet med de som bodde med barn. Det var ikke signifikante forskjeller mellom grupper som bor i ulike typer bolig, noe som er overraskende med tanke på at personer som bor i leilighet kan tenkes å ha mindre lagringsplass til oppbevaring av slikt utstyr, og at en del høyprofilerte ordninger slik som BUA ofte er plassert i sentrale områder med mange leiligheter.

Av de som kjente til ordninger for lån og leie av sportsutstyr var det kun en tredjedel som hadde brukt disse ordningene én eller flere ganger det siste året. Det var flere som hadde brukt lokale ordninger for lån og leie av sportsutstyr blant respondenter i alderen 30–44 år og med barn – disse variablene henger trolig sammen med hverandre, etter som det er flest som har hjemmeboende barn i 30- og 40-årene.

I gruppeintervjuene kom det frem at ordninger for leie og lån av sports- og fritidsutstyr, med spesiell referanse til «BUA», Frilageret (i Stavanger) og lignende utstyrssentraler, både var oppfattet som populære og samtidig var lite kjent blant mange av de vi intervjuet. Flere av de som ikke visste om tilbudene uttrykte at slike tilbud var interessante, noe som tyder på at behovet for – og villigheten til å bruke – slike typer tilbud er større enn det de dekker i dag. Dette ble bekreftet i konsultasjonene vi gjennomførte med kommuneansatte i de fire studiekommunene (se også kapittel 5).

Mitt inntrykk er at [Bua] er veldig populært, at det blir tømt, lange køer av folk som skulle på skidag, skøytedag. (Gruppedeltaker fra Bergen)

Utstyrssentraler er i utgangspunktet et sosialt utjevningsinitiativ, og ikke primært et tiltak for reduksjon av forbruk. Dette kan være med på å forklare at andelen innbyggere som kjenner til og bruker BUA-ordningene er lav totalt sett. Likevel opplever de som driver slike ordninger at etterspørselen etter og bruken av BUA og lignende ordninger høy relativt til tilbud og kapasitet.

I gruppediskusjonene ble det tydelig at utstyrssentraler er et interessant tilbud for mange som ikke kjente til slike tilbud eller som hadde feilaktige antakelser om hva ordningene kunne tilby –og til hvem. Noen hadde en forestilling om at tilbudet bare var for barn, studenter og/eller «trengende», mens andre hadde en forestilling om at låneutvalget var svært begrenset og omfattet mest «ski og skøyter».

Jeg tror ikke det er godt nok kjent. Jeg veit at det eksisterer. Men det å komme innfor, vise fram utstyret. Gi kjennskap til tilbudet. Formidle kunnskap? (Gruppedeltaker fra Oslo)

De fleste som deltok i gruppediskusjonene, enten de kjente til tilbudet eller ikke, mente at tilbudet burde vært kommunisert bedre. Flere ble overasket over at tilbudet eksisterte i deres nærhet og kunne godt tenke seg å benytte seg av det, mens de fleste som kjente til tilbudet hadde fått vite om det mer eller mindre tilfeldig gjennom andre.

Jeg tror ikke det er like kjent som det kunne vært. Slike tilbud finner man fram til selv. Jeg kjente til BUA i Bergen, hvor jeg flytta fra. Leita etter det her i Stavanger og fant fram til at her er tilbudet Frilageret. (Gruppedeltaker fra Stavanger)

Hindringer mot og motivasjon for å leie eller låne sportsutstyr

Den vanligste grunnen til å ikke leie eller låne sports- og fritidsutstyr er at slikt utstyr brukes så ofte at mange foretrekker å eie det selv. Om lag halvparten av befolkningen oppgir dette som hovedgrunn til å ikke benytte seg av slike ordninger, mens om lag en tredel oppgir at de simpelthen foretrekker å eie slikt utstyr uavhengig av hvor ofte de bruker det og hva det koster (figur 13). De underliggende årsakene til denne holdningen kan imidlertid godt være knyttet til noen av de andre begrunnelsene vi spurte etter i spørreundersøkelsen, som for eksempel «stress» knyttet til å måtte låne eller leie.

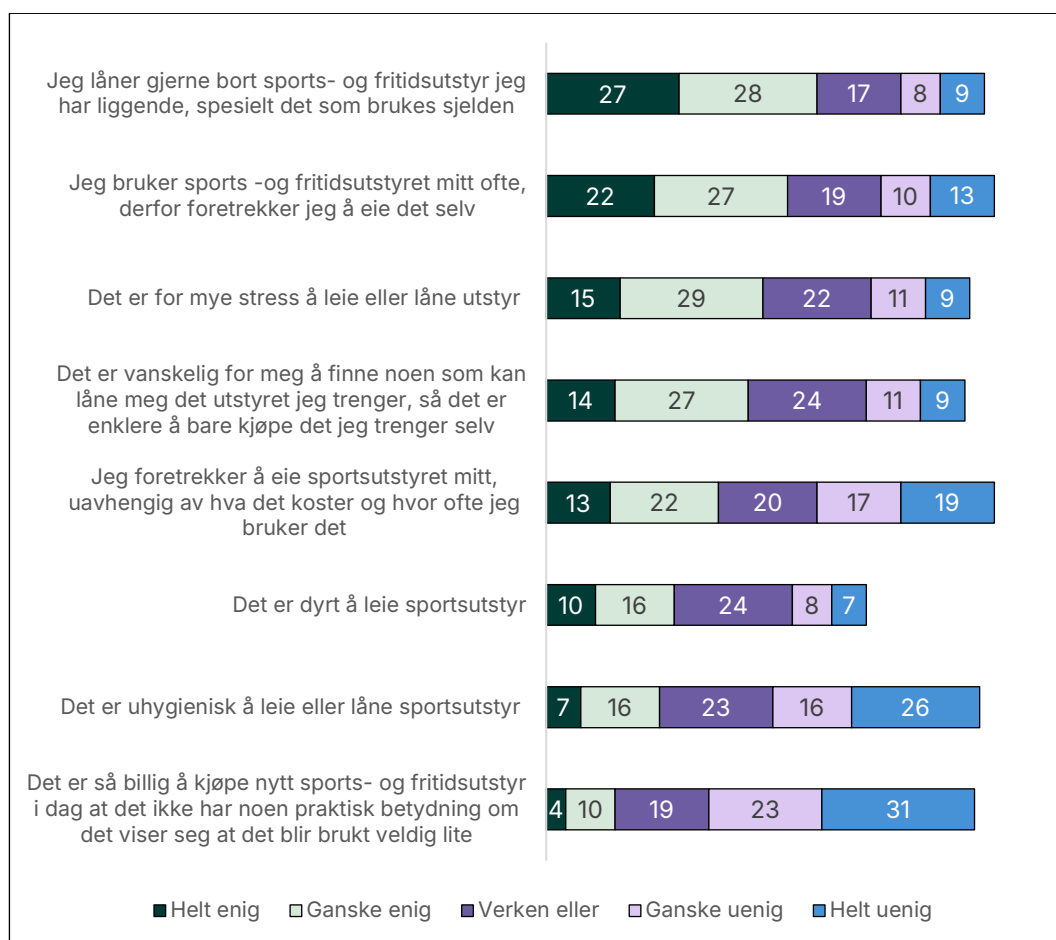
Dette kom frem både av svar på et åpent spørsmål om hvorfor man ikke valgte å låne eller leie, og i fokusgruppene.

[Om man benytter seg av Frilageret/Bua] kommer an på hvor «convenient» det er. Se etter et sted hvor dette tilbudet finnes, hente og levere. Det er mer jobb enn å kjøpe og ha det selv på loftet. Noen frilager er lett å komme til for meg som ikke har bil. Det er også om det frilageret du kommer deg til har det utstyret du trenger. I Stavanger er det lett å komme inn til sentrum med buss, men ikke til en annen bydel. (Gruppedeltaker fra Stavanger)

Hygieniske årsaker oppgis som grunn til ikke å låne sports- eller fritidsutstyr av om lag en fjerdedel av befolkningen. Av svarene på det åpne spørsmålet kom det frem at dette har å gjøre med at andre, ukjente personer har brukt utstyret.

Om lag én av syv mener det er så billig å kjøpe slikt utstyr at de foretrekker det fremfor å låne eller leie. Dette nevnes også i svarene på det åpne spørsmålet, spesielt ved regelmessig bruk. Noen nevner at de finner det billigere å kjøpe brukt enn å leie. En del av de som oppgir dette som grunn sammenligner sannsynligvis det å kjøpe med for eksempel leie av ski og utstyr i alpinanlegg og lignende, som fort kan bli kostbart selv om man forholdsvis sjelden benytter seg av slike tilbud.

Figur 13: Vurdering av påstander om å låne eller leie sports -og friluftsutstyr. Prosent.

Et moment som kom frem i de åpne spørsmålene er behov for personlig tilpasset eller spesialisert utstyr. Mange har spesifikke krav eller preferanser som ikke kan møtes

gjennom utleie. Noen er fysisk ute av stand til å benytte seg av visse typer utstyr. Spesi-
fikke aktiviteter (som jakt) krever ofte personlig utstyr.

Det mest interessante med tanke på å få flere til å redusere forbruket sitt gjennom å be-
nytte seg av låne-, og eventuelt leieordninger, av sports- og fritidsutstyr er kanskje at
over 40 prosent av befolkningen oppgir henholdsvis «stress» rundt det å leie eller låne,
og at de ikke finner passende utstyr som grunner til ikke å benytte seg av slike ord-
ninger.

Disse begrunnelsene kom også svært tydelig frem i gruppediskusjonene med deltakere
fra alle de fire studiekommunene. Spesielt åpningstider for låneordninger, med særlige
referanser til «Bua», var et gjennomgående tema i diskusjonene. De fleste som visste
om slike ordninger mente at de ville benyttet seg av dem om utstyret var tilgjengelig da
de hadde behov for det, oftest på fritiden om ettermiddag/kveld og i helger.

Om man finner ut en lørdag morgen, om man kan fikse skøytene akkurat da. El-
ler om du må planlegge livet mer.» [...] Men denne antakelsen er helt uten
grunnlag. Jeg kjenner ikke til åpningstider eller tilgjengelige størrelser eller noe.
Skoletur med overnatting som er planlagt lang tid i forveien, da kan man låne
der. Veldig sansen for konseptet. (Gruppedeltaker blant «selvdrevne»)

Mange mente også at de ville benyttet seg av ordningene hvis de var litt mer «profesjo-
nelle», først og fremst med tanke på vedlikehold av utstyret, hygienestandard, og ikke
minst at de kunne få låne utstyr som i større grad kunne personlig tilpasses dem selv og
sine behov.

Må ha tillit til at noen har gått over utstyret sånn at det er i orden. Det er ikke noe
gøy å hente og låne noe som ikke fungerer. (Gruppedeltaker fra Drammen)

Av det som kom frem i gruppediskusjonene, ble det tydelig at ordninger for leie av
sports- og fritidsutstyr (og trolig andre typer utstyr) har et stort potensial for å nå større
grupper av befolkningen. I første rekke ved å øke tilgjengeligheten og å tilpasse tilbud til
ulike behov. Når det gjelder å dekke flere gruppers behov, for eksempel for mer person-
lig tilpasset utstyr, virket det fra diskusjonene at det også finnes en viss betalingsvillig-
het blant enkelt grupper for å drive et tilbud.

Har hatt intensjon om å bruke tilbudet, men stengt, uflaks. Jeg tror det går an
hvis man er organisert. Jeg dro på impuls. De tre dagene i påsken var det stengt,
akkurat da vi hadde mulighet. Det ligger litt på meg at jeg ikke hadde planlagt.
(Gruppedeltaker blant «talspersoner»)

Åpningstidene kan være begrensende for meg. Plutselig vil jeg stå på ski eller
skøyter. Hvis det er stengt, så får jeg jo ikke lånt. Spontanitet. (Gruppedeltaker fra
Drammen)

I spørreundersøkelsen stilte vi et åpent spørsmål til respondentene som svarte at det
hender de leier sportsutstyr, om hva som er årsaken til dette. Svarene gir innblikk i fak-
torer som potensielt kan motivere til mer bruk (Karterud, 2023).

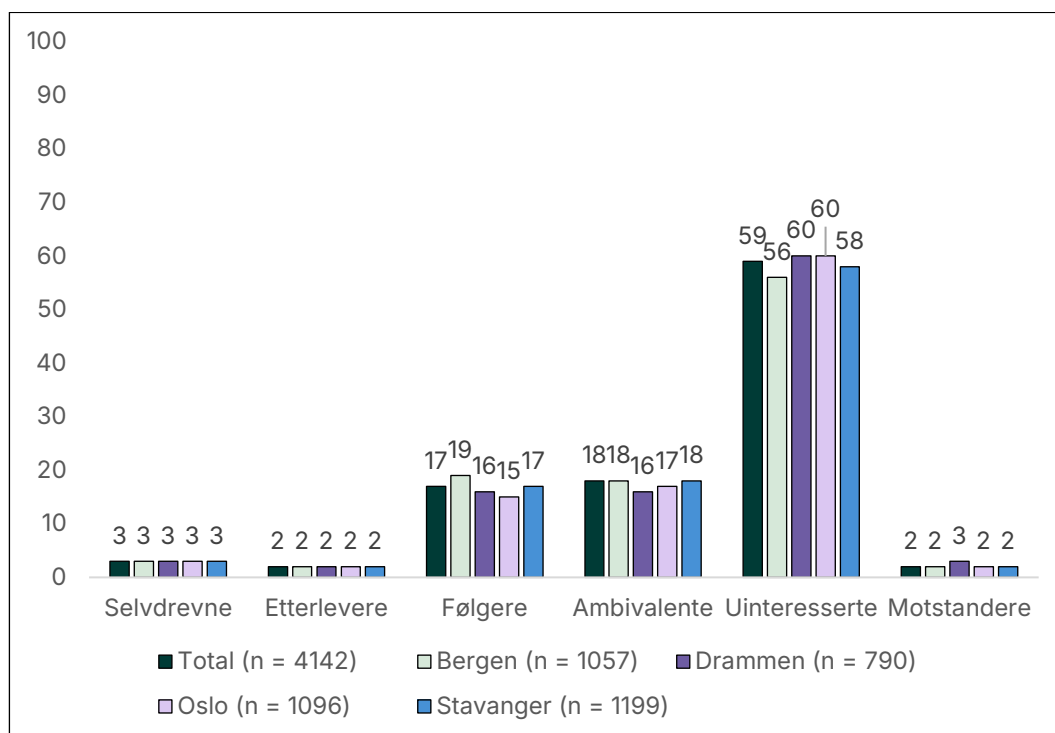
Mange svarer at de velger å låne eller leie fordi de sjelden bruker utstyret. Dette gjelder
særlig for dyrt utstyr som ikke er nødvendig å eie hvis det kun brukes sporadisk. Videre

nevner flere kostnaden ved å kjøpe utstyret som en viktig faktor. Dette inkluderer bekymringer for at kjøp av dyrt utstyr ikke er økonomisk forsvarlig hvis det ikke brukes ofte, og at det kan være for dyrt for personer med begrenset budsjett. Problemer med lagring og plass hjemme er også nevnt som grunner til å låne eller leie, spesielt for større utstyr som kanoer/kajakker og telt. Flere svarer at de låner eller leier utstyr til barn, spesielt fordi barn vokser raskt og derfor raskt vokser ut av utstyr som skistøvler og redningsvester. Noen personer låner eller leier for å prøve ut utstyret før de bestemmer seg for å kjøpe det, spesielt hvis det er en ny aktivitet de ikke er sikre på om de vil fortsette med. Noen svarer at de foretrekker å låne eller leie når de reiser, for å unngå bryet med å transportere eget utstyr. Selv om praktiske og økonomiske årsaker dominerer i de åpne svarene, er det også noen som vektlegger miljøvennlige aspekter ved å låne eller leie – at det reduserer avfall og overforbruk.

Befolkningssegmenter: Forankring til lån og leie av sportsutstyr

Da Verian brukte segmenteringsmodellen for å analysere befolkningens forankring til å låne eller leie sports- og fritidsutstyr, kom det frem at svært få tilhørte de to mest forankrede kategoriene. Bare fem prosent ble kategorisert som selvdrevne eller etterlevere (Karterud, 2023).

Figur 14: Kategorisering av innbyggere ut fra forankring til å låne eller leie sports- og fritidsutstyr. Prosent.

Treanalysen viste at andelen forankret er noe høyere blant kvinner med høy utdanning i inntektsgivende arbeid. Her kan 8 prosent beskrives som forankrede til konseptet å låne eller leie sports- og fritidsutstyr i stedet for å eie. Denne gruppen utgjør 2 prosent av befolkningene i de fire byene, og dermed brorparten av de 5 prosentene som er forankret i strategien. Videre skiller en liten gruppe av kvinner seg spesielt ut, nemlig kvinner som lever på trygd. Blant disse ble 23 prosent kategorisert som tilhengere av å låne eller leie sports- og fritidsutstyr i stedet for å eie. Disse utgjør imidlertid kun 0,3 prosent

av befolkningen i de fire byene. Blant menn finner vi også en liten gruppe som skiller seg positivt ut, nemlig fedre som lever på studielån. Her er 21 prosent forankret i å låne eller leie sports- og fritidsutstyr i stedet for å eie. Denne gruppen utgjør imidlertid også kun en liten andel på 0,3 prosent av befolkningen i de fire byene.

De passive følgerne eller ambivalente utgjør 34 prosent av befolkningen. Disse tolkes som åpne og påvirkelige når det gjelder å låne eller leie sports -og fritidsutstyr. Et dominerende kjennetegn ved denne gruppen er at mange av dem har barn i husstanden. Andelen passive følgere eller ambivalente er på 44 prosent blant personer som har barn, en gruppe som utgjør 12 prosent av innbyggerne. Andelen er så høy som 63 prosent blant personer som bor alene med barn. Denne gruppen utgjør kun én prosent av populasjonen.

4.5 Holdninger og adferd knyttet til kjøp av brukte møbler

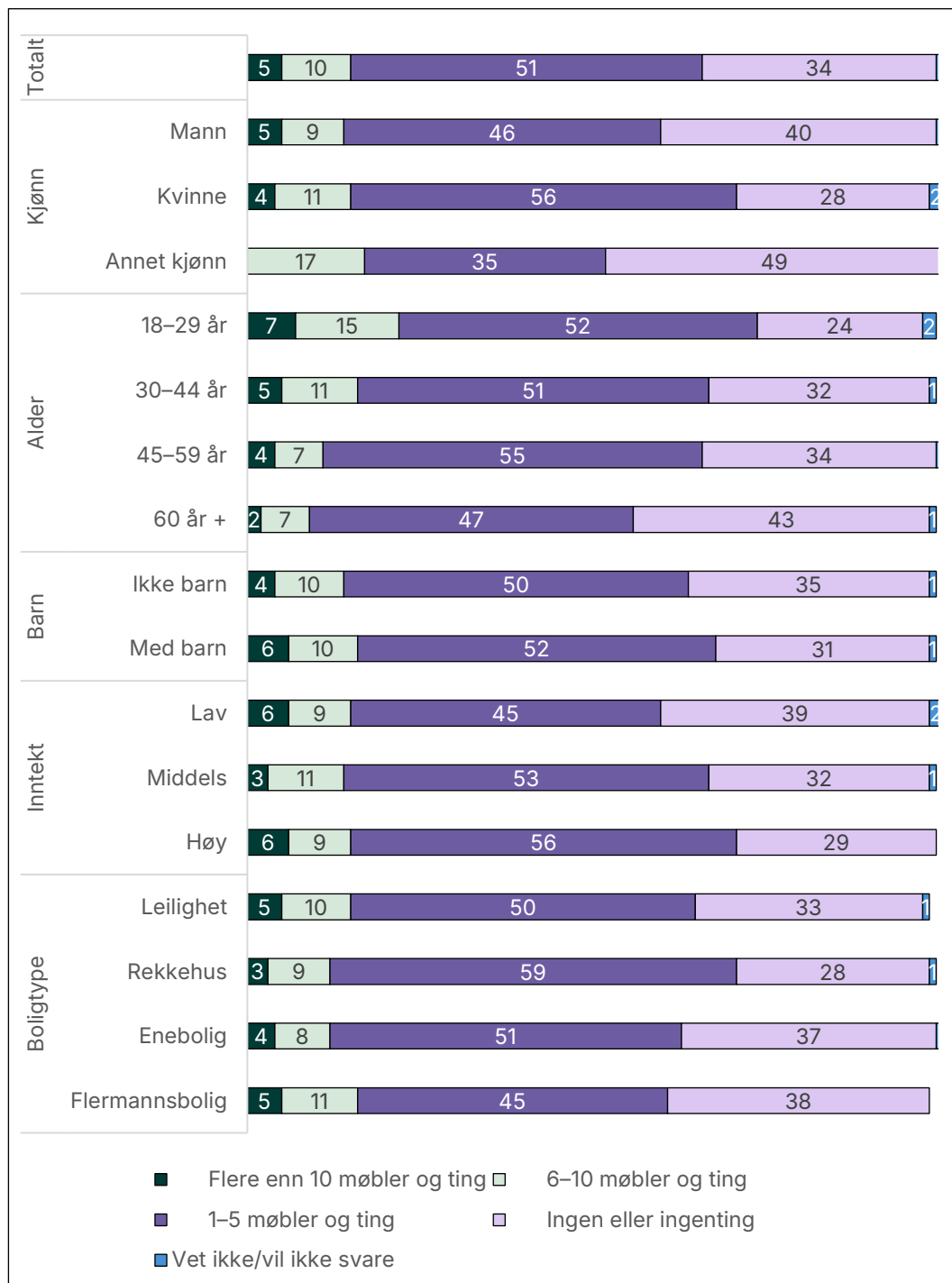
Nordmenns forbruk av møbler genererer ifølge programmet «Sløsesjokket» på NRK 200 flyttebilla med avfall hvert år, hvorav kontormøbler utgjør 140 000 tonn (GoGood). Fra 1990 og frem til 2020 ble møbelforbruket nesten firedoblet, og i 2019 ble det kjøpt møbler i Norge for over 20 milliarder kroner (GoGood), der importerte møbler stod for rundt 50 prosent av salget. Siden starten av koronapandemien i 2020 og frem til i dag har imidlertid salget av nye møbler ikke økt, mens salget av brukte møbler har økt betraktelig. Ifølge TV2 opplever bruktmøbelhandlere en «all-time-high», og frasen «gis bort» innen møbler og interiør ble i juni 2023 søkt etter rundt 150 000 ganger på finn.no. Samme måned to år tidligere ble samme frase søkt etter 22 000 ganger (TV2). Årsakene bak denne trenden er sammensatte. Noe skyldes sikkert endrede vaner under pandemien, og noe skyldes inflasjon og «dyrtid» de siste par årene. Det er imidlertid også tegn som tyder på at å kjøpe brukte møbler har blitt mer trendy i sammenheng med at utvalget har blitt større. I dette kapitlet ser vi nærmere på folks holdninger og adferd med tanke på forbruk av møbler og det å kjøpe brukt.

Forbruk av møbler og interiør

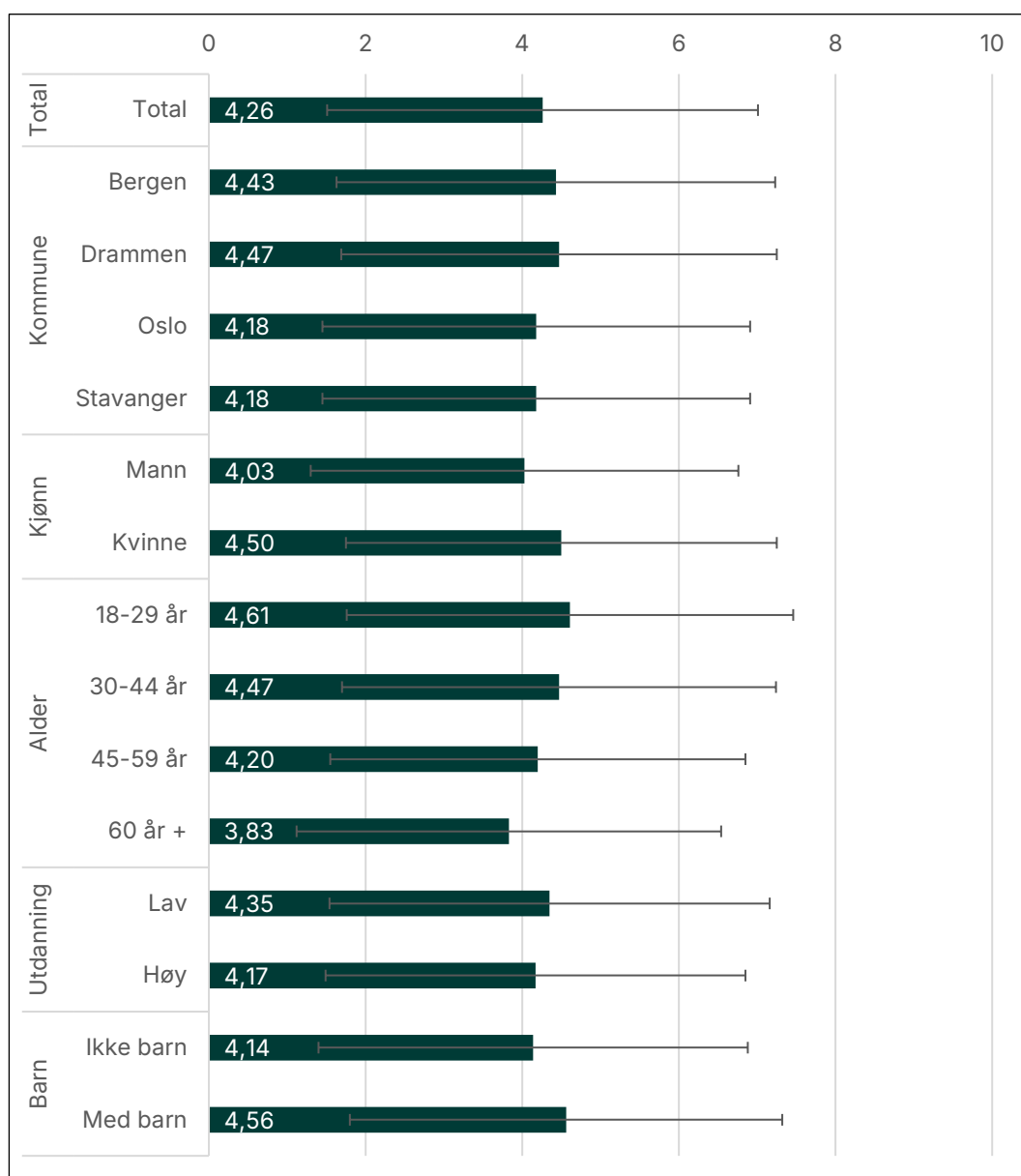
Innbyggerne i de fire byene meldte om innkjøp av færre nye møbler og pynteting det siste året sammenlignet med sportsutstyr og klær (figur 15). Møbler og interiør er ofte relativt store og dyre ting som man ikke vokser ut av og sjelden sliter ut.

Det var små forskjeller mellom ulike grupper når det gjelder innkjøp av nye møbler eller pynteting. En gruppe som skiller seg litt ut, er de yngste under 30 år. De kjøper noe mer møbler enn de eldre. Dette kan ha å gjøre med at mange er i etableringsfasen i denne alderen og ikke har slike ting fra før. Dermed kan behovet for møbler og interiør være større for de yngste. Det var også små forskjeller mellom gruppene når det gjelder glede over å handle nye møbler (figur 16). Innbyggere i Oslo og Stavanger, kvinner, de yngste, de med lav utdanning og de med barn meldte i gjennomsnitt om litt mer glede enn andre.

Figur 15: Innkjøp av nye møbler eller pynteting, fordelt på befolkningsgruppe. Prosent.

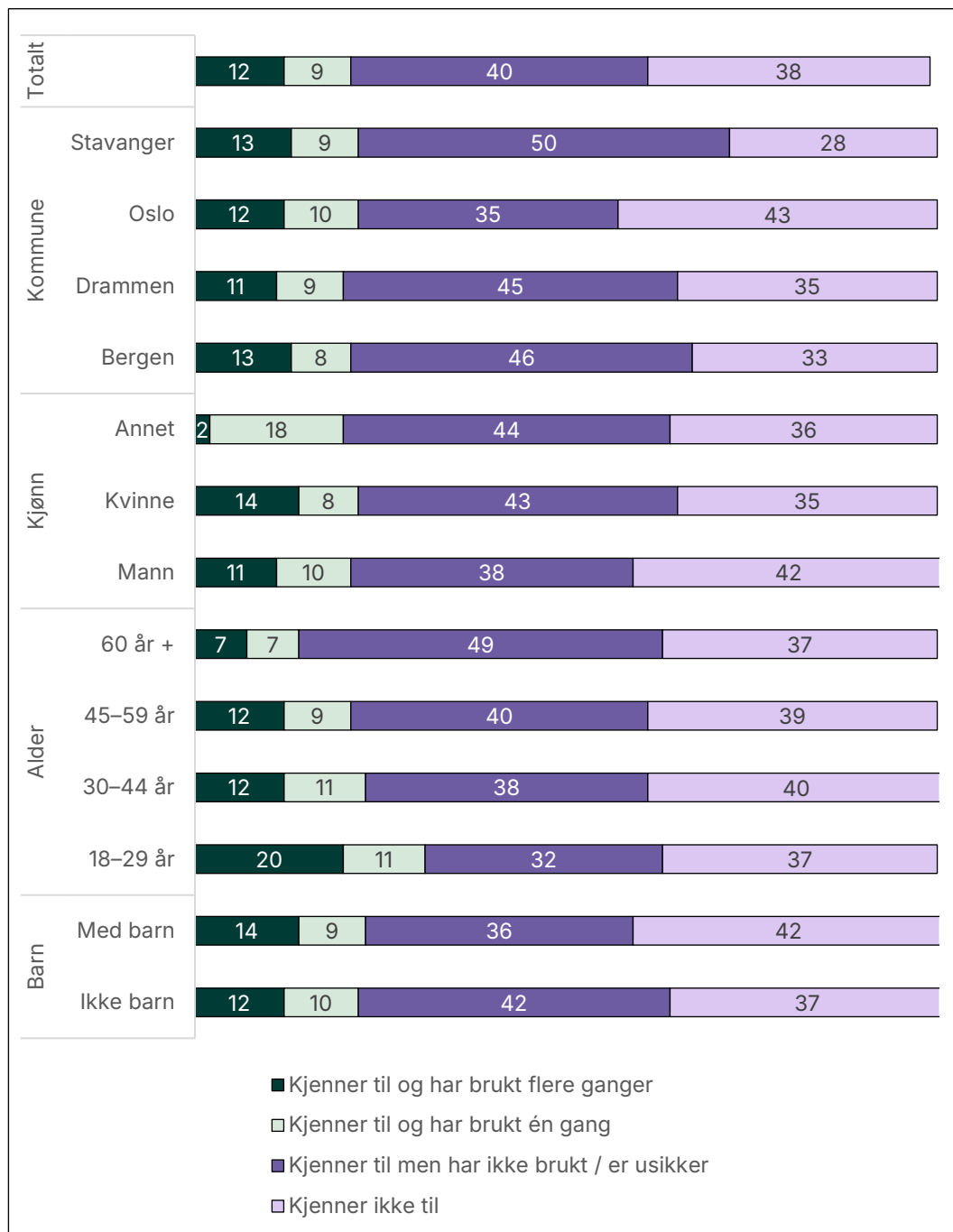
Figur 16: Holdninger til å kjøpe nye møbler, fordelt på kommuner og befolkningsgrupper. Gjennomsnitt på en skala fra 0 til 10.

Kjennskap til og bruk av ordninger for å kjøpe brukte møbler

Det var langt flere som kjente til lokale ordninger for å kjøpe brukte møbler, sammenlignet med ordninger for å låne/leie sportsutstyr eller reparere klær (figur 17). 62 prosent av innbyggerne i de fire byene kjente til steder hvor de kunne kjøpe brukte møbler nær sitt bosted. 21 prosent av innbyggerne hadde brukt slike ordninger. Dette er betydelig høyere enn andelen som hadde brukt ordninger for å låne/leie sportsutstyr (12 prosent) og litt høyere enn andelen som hadde brukt ordninger for å reparere klær (18 prosent).

Figur 17: Erfaringer med kjøp av brukte møbler, fordelt på kommuner og befolkningsgrupper. Prosent.

Kjennskap til lokale bruktmøbelutvalg var lavere i Oslo enn i de andre kommunene, mens bruken av slike ordninger var noe lavere i Drammen enn i de andre kommunene. Det var betydelig flere som både kjente til og kjøpte brukte møbler blant de under 30 år – den samme gruppen som kjøpte flest nye møbler. Kjennskap til og bruk av ordninger for å kjøpe brukte møbler var også noe høyere blant kvinner enn menn og blant de som bodde med barn sammenlignet med de uten barn. Det var ikke signifikante forskjeller mellom utdannings- eller inntektsgrupper.

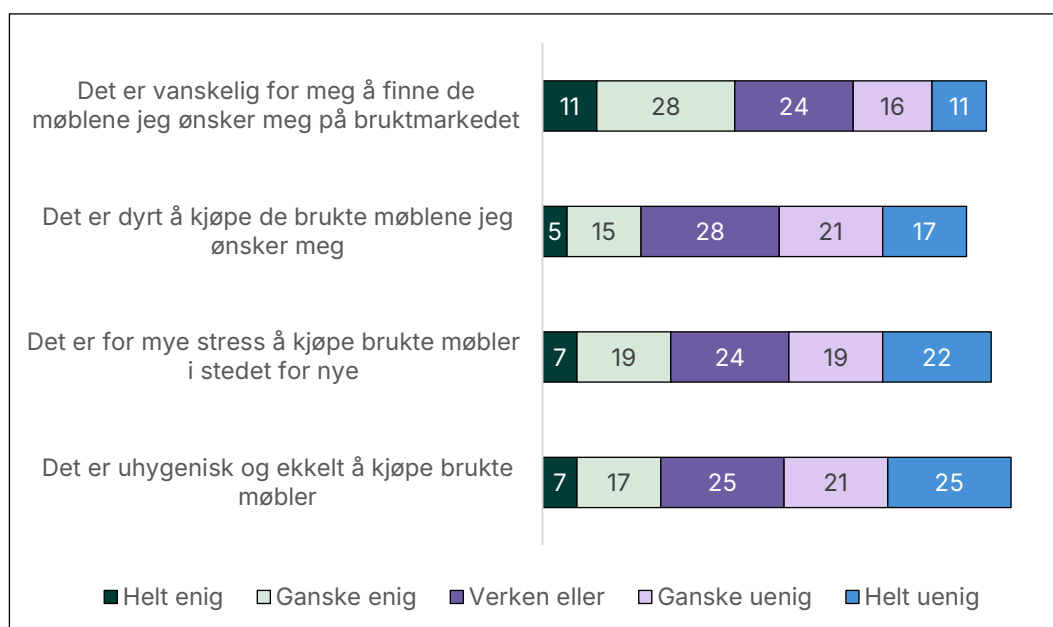
I gruppediskusjonene kom det frem at finn.no er den definitivt mest brukte kjøpskanalen for brukte møbler. Mange av deltakerne uttrykte at det var få andre kjøpskanaler det føltes naturlig for dem å bruke. Lokale butikker for salg av brukte møbler, som Brukthallen,

Bruktbutikken og Fretex, var kjent blant mange av deltakerne, men lite benyttet. De nærmeste lokale bruktbuikkene ble av mange sett på som utsalgssteder for «brukt luksus» i form av dyre retro møbler osv. En del av gruppedeltakere hadde også kjennskap til utvalg for brukte kontormøbler, og noen av dem jobbet i virksomheter som kjøpte brukte kontormøbler. Flere av disse uttrykte at «kontormøbler er den store synderen [når det gjelder forbruk]».

Hindringer mot og motivasjon for å kjøpe brukte møbler

Det fremstår som en betydelig hindring mot å kjøpe brukte møbler at det kan være vanskelig å finne det man ønsker seg. 39 prosent av respondentene var helt eller ganske enige i dette, ref. figur 18. Litt under en tredel (28 prosent) var enige i at det er stressende. Dette kan ha å gjøre med at bruktkjøp gjerne krever fysisk oppmøte uten at man helt vet hva man finner, mens nye møbler kan kjøpes på nett.

Figur 18: Vurdering av påstander om kjøp av brukte møbler. Prosent.

Noen fokusgruppedeltakere mente derimot at det er lett å kjøpe brukte møbler, og at oppfatninger om det motsatte kan være et resultat av markedsføring.

Det er enkelt å få tak i brukte møbler: Brukthallen har, Bruktbutikken, Fretex. Det er ikke disse som påvirker oss i postkassen, det er Jysk, Skeidar, IKEA. Det er dette vi får i fjeset hele tiden og derfor velger vi det. Det er ikke terskelen som er for stor, men hva vi blir oppfordret til. Da må kommunen lage like gode annonser som kan påvirke oss til å gjøre det. (Gruppedeltaker fra Bergen)

Hygiene var et tema også når det gjelder bruktkjøp. 24 prosent av innbyggerne var enige eller ganske enige i at det er uhygienisk og ekkelt å kjøpe møbler brukt. Dette kom også opp i fokusgruppene, både når det gjelder brukte klær og møbler. En deltaker hadde opplevd å få med veggdyr i brukte møbler. Flere pekte på lukt og utseende.

Jeg smiler av [navn] som sier at det brukte lukter og sånn, jeg torde ikke si det selv om jeg er enig. Det er nok mange som tenker dette altså. (Gruppedeltaker fra Drammen)

Pris fremstår i mindre grad som en hindring for denne formen for forbruksreduksjon – 20 prosent av innbyggerne sa seg enige i at brukte møbler er dyrt. Når det gjelder møbler er reparasjon også et relevant alternativ, ettersom møbler ofte er dyre, kan ha affeksjonsverdi og kan øke i verdi over tid. Imidlertid viste fokusgruppene at pris ble opplevd som et enda større hinder for å reparere møbler enn klær. Flere av deltakerne som tidligere hadde fått reparert/restaurert møbler erfarte at dette var dyrt, og at det var like dyrt som å kjøpe nytt.

Det er det dyreste jeg har gjort i hele mitt liv i forhold til hva jeg fikk igjen for det. (Gruppedeltaker fra Drammen)

Noen fokusgruppedeltakere mente et alternativ kan være å reparere møbler selv. Selv om dette ble sett på som å kreve betydelig mer kompetanse enn klesreparasjon, meldte noen om positive erfaringer med å tilegne seg kunnskap om møbelreparasjon. Mange uttrykte også et ønske om å kunne reparere mer selv. Selv om flere gjorde dette allerede, opplevde en del at manglende tilgang på utstyr, fasiliteter og kunnskap hindret dem i å gjøre det de ønsket.

På [en videregående skole] hadde vi et kurs med en møbeltapetserer for elevene. Da hadde vi fått tak i møbler som blei gitt bort på Finn. Gjenbruk, vi trakk dem om. De blei kule. Slipte og lakkerte. Vi bruker disse møblene som en del av innredninga etterpå. (Gruppedeltaker fra Stavanger)

Av svarene på de åpne spørsmålene i spørreundersøkelsen kom det også frem en rekke argumenter for å kjøpe brukte møbler (Karterud, 2023). Mange nevner prisen som en viktig faktor. Brukte møbler er ofte billigere, og kjøpere kan spare penger, spesielt når de finner møbler i god stand til en lavere pris enn nye. Mange foretrekker brukte møbler på grunn av deres unike karakter, design og ofte bedre kvalitet. Dette inkluderer antikviteter, retrostil og møbler som ikke lenger produseres. Noen svar viser til praktiske aspekter, som tilgjengelighet (nærhet til bosted, lett å finne på nettet), behovet for spesielle typer møbler, og enkelheten ved å kjøpe møbler som allerede er montert. Mange nevner en preferanse for stil og utseendet på eldre møbler, inkludert antikke og vintage møbler, som ofte anses som mer estetisk tiltalende enn nye møbler. Noen peker på at det kan være praktisk å kjøpe brukt ved midlertidige behov, som møbler til studenter eller barn, og spesifikke krav som størrelse, form eller funksjon. Det er flere respondenter som fremhever betydningen av miljøhensyn og gjenbruk. Kjøp av brukte møbler anses som en mer miljøvennlig praksis som bidrar til å redusere avfall og ressursbruk.

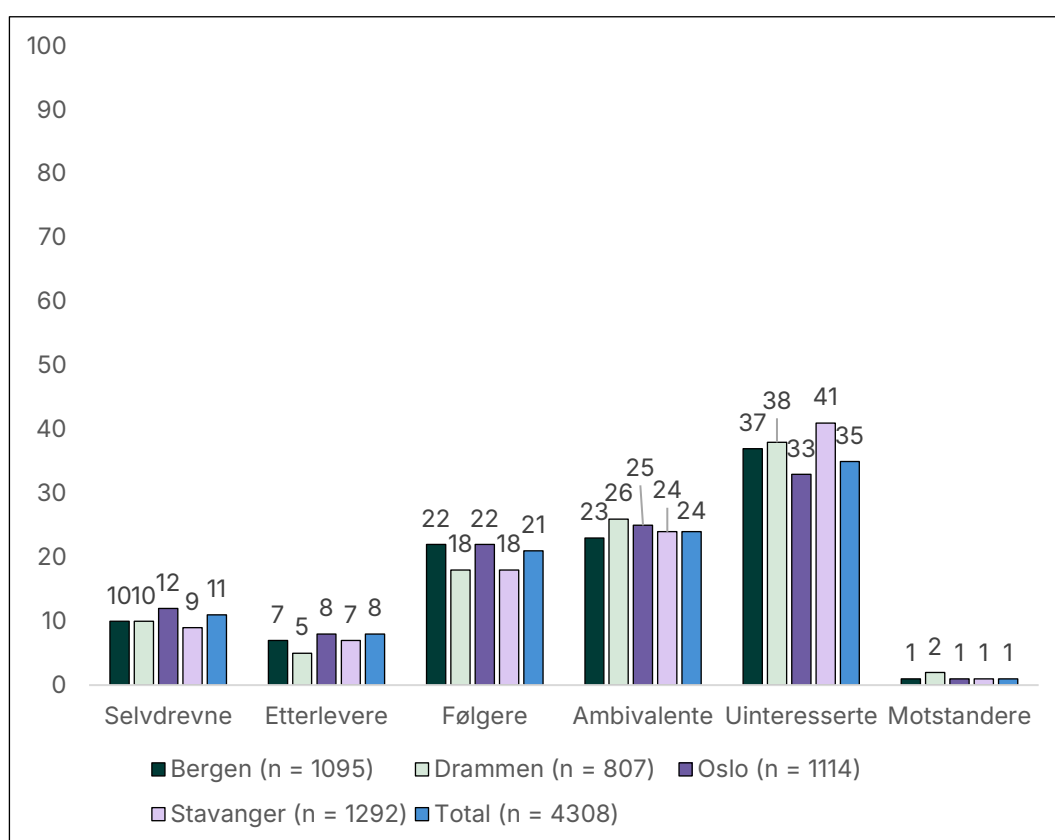
Befolkningssegmenter: forankring til kjøp av brukte møbler

Verians segmenteringsmodell viste at totalt 19 prosent av befolkningen i de fire byene kan beskrives som selvdrevne eller etterleverer med hensyn til å kjøpe brukte heller enn nye møbler (figur 19). Andelen er spesielt høy blant kvinner mellom 18 og 44 år som har inntektsgivende arbeid eller lever på studielån eller trygd. 34 prosent av disse

kategoriseres som selvdrevne eller etterlevere. Disse kvinnene utgjør totalt 8 prosent av befolkningen i de fire byene, altså nesten halvparten av de som kan beskrives som talspersoner eller etterlever totalt sett.

De passive følgerne eller ambivalente – som regnes som åpne og påvirkelige for kommunikasjon som fremmer denne forbruksstrategien – utgjør 45 prosent av befolkningen i de fire byene. Andelen er spesielt høy blant personer i aldersgruppen 18–29 som bor sammen med barn (74 prosent passive følgere eller ambivalente), og spesielt blant kvinner i dette segmentet (81 prosent). Samlet utgjør imidlertid passive følgere eller ambivalente med barn i aldersgruppen 18–29 år kun 3 prosent av befolkningen i de fire byene. Andelen passive følgere eller ambivalente ligger også noe over gjennomsnittet blant personer som er 45 år eller eldre og fortsatt har barn i husstanden (52 prosent). Disse utgjør fem prosent av den voksne befolkningen i byene (Karterud, 2023).

Figur 19: Kategorisering av innbyggere ut fra forankring til å kjøpe brukte møbler. Prosent.

4.6 Befolkningens holdninger oppsummert

Det overordnede bildet fra befolkningsundersøkelsen viser at de aller fleste (rundt nitti prosent) av innbyggerne i de fire studiekommunene synes det er viktig å gjøre en innsats for å verne om miljøet og at en omlegging av eget og samfunnets forbruk i en mer bærekraftig retning er meningsfullt i den sammenhengen. Samtidig erkjenner mange at de behøver drahjelp for å kunne gjennomføre disse ambisjonene og peker på at den viktigste hjelpen er at det legges til rette for at omleggingen av forbruksvaner kan gjennomføres uten at det fører til for store logistiske utfordringer i hverdagen.

Noe overraskende peker mange også på at krav og pålegg fra kommunene (og staten) har hjulpet dem til å legge om sine forbruksvaner i en ønsket retning, og de fleste av disse synes slike endringer generelt er positive – og i høy grad nødvendige for å få til endringer som de mener monner i det store bildet. Studien gir et klart inntrykk av at de aller fleste synes det er viktig – og er villige til – å legge om sine forbruksvaner, og studien viser at det finnes et stort uforløst potensial for et mer bærekraftig forbruk ved at det legges til rette for at denne anerkjennelsen og viljen omsettes til handling hos flere grupper enn i dag.

Selv om de aller fleste mener miljøvern og bærekraftig forbruk er viktig, synes en av tre innbyggere i kommunene at det er vanskelig å bidra til dette i dag. Et lite paradoks er at unge er de som synes det er viktigst å verne om miljøet, samtidig som de er den gruppen som liker best å shoppe og som synes det er vanskeligst å bidra til et mer bærekraftig forbruk. Innbyggere i Oslo og Stavanger har en oppfatning av at kommunen legger litt bedre til rette for at de kan være med på å redusere klimagassutslipp sammenlignet med innbyggerne i Bergen og Drammen. Det samme bildet viser seg når det gjelder innbyggernes vurderinger av kommunens generelle innsats for å redusere klimagassutslipp.

Når det gjelder innbyggernes oversikt over muligheter til å redusere forbruket sitt, så kjenner under halvparten av innbyggerne i de fire studiekommunene til steder der de kan få reparert klær eller lånt sports- og fritidsutstyr i nærheten av der de bor, mens litt over halvparten kjenner til steder hvor de kan kjøpe brukte møbler. En stor del av de som kjenner til slike tilbud, hevder at de fikk vite om dem mer eller mindre tilfeldig gjennom andre og mener kommunikasjonen og promoteringen rundt tilbudene er for dårlig, spesielt med hensyn til tilbud i kommunal regi.

Blant innbyggerne som kjenner til tilbudene, er det langt under halvparten som benytter seg av dem. Hovedgrunnen mange oppgir som forklaring på at de ikke benytter seg av tilbud om reparasjon av klær selv om de kjenner til dem, er at de fleste plagg er av så dårlig kvalitet og at det er enklere og oftest billigere å kjøpe nytt. Kommersielle reparasjonstjenester oppleves som dyre. Mange mener også at de mangler kompetanse og utstyr for å kunne reparere selv. Når det gjelder å kjøpe brukte møbler, peker de fleste på at det er vanskelig å finne noe som passer, at det ofte er dyrt i forhold til å kjøpe nytt, og at de foretrekker nytt av hygieniske årsaker. Hygiene er også en grunn til at mange ikke benytter seg av tilbud om å låne eller leie sports- og fritidsutstyr.

Dårlig tilgjengelighet står frem som den viktigste grunnen til at mange ikke benytter seg av utlån eller leie.

Med hensyn til lån av utstyr er utstyrssentraler (slik som BUA, Frilager, Skattkammeret m.m.) det mest kjente og benyttede tilbudet blant kommunenes innbyggere. Selv om tilbudene i utgangspunktet i hovedsak er folkehelse- og sosiale utjevningstiltak – og ikke klimatiltak – har det et stort potensial til å bidra til å redusere det materielle forbruket i kommunene. Et gjennomgående tema i gruppeintervjuene var at utstyrssentraler var

kjente og gode tiltak, men deres oppfatning var at spesielt korte og ukurante åpningstider var et hinder for at flere kunne benytte seg av det.¹⁵

I tillegg peker mange på at de ikke har oversikt over hvilke tilbud om lån og leie som finnes, noe som understøtter inntrykket av at mange tiltak som kan være med på å redusere det materielle forbruket i kommunene er mangelfullt kommunisert til befolkningen.

De aller fleste vi har intervjuet mener at eksisterende ordninger for å kjøpe brukt, reparere eller å leie/låne bidrar til å redusere forbruket i samfunnet, og mange er i prinsippet positive til krav og pålegg som kan bidra til et mer bærekraftig forbruk – gitt at samme type behov kan dekkes av andre muligheter uten for mye vanskeligheter. De fleste mener også at det først og fremst er strukturelle endringer og krav som vil monne for å redusere forbruket. Strukturelle tiltak som ligger innenfor kommunenes ansvarsområde, og som mange mener bør være kommunenes hovedfokus i arbeidet mot et mer bærekraftig forbruk, er knyttet til avfallsordninger, transport, opplæring og allmenne ordninger for reparasjon, lån og leie.

¹⁵ Åpningstidene til ulike utstyrssentraler varierer, men i hovedsak er de kun åpne på dagtid – typisk mellom 10 og 16 eller kortere tidsrom, og flere har bare åpent et par dager i uka.

5 Kommunenes handlingsrom for å stimulere til sirkulært forbruk

Hvordan kan kommuner, frivillighet og næringsliv bidra til at forbruksvanene til innbygere i storbyer påvirkes i en mer bærekraftig/sirkulær retning? I siste del av prosjektet gjennomførte vi konsultasjoner med relevante aktører fra de fire prosjektkommunene for å diskutere dette spørsmålet. Vi tok utgangspunkt i de nye resultatene om befolkningens holdninger til forbruk, bærekraft og klima- og miljøtiltak (kapittel 4) sammen med den eksisterende kunnskapen om eksisterende tiltak i kommunene, nasjonale og overnasjonale regulatoriske rammer som er beskrevet i kapittel 3.

Kommunene gjør allerede mye for å fremme bærekraftig, sirkulært og redusert forbruk. Dette har vi beskrevet i kapittel 3. I dette kapitlet oppsummerer vi kommunale aktørers refleksjoner rundt hva slags handlingsrom kommunene har for å tilrettelegge for mer sirkulært forbruk innen rammene som ble beskrevet i kapittel 3, i samarbeid med næringsliv og frivillighet. Hovedformålet med denne oversikten er å gi et grunnlag for å kunne vurdere forslag og holdninger til det som har kommet frem i andre deler av rapporten opp mot hva som per i dag er kommunenes handlingsrom.

Gjennomgangen er organisert ut fra de tre overordnede rollene vi i kapittel 3 definerte som mest relevante for kommunenes handlingsrom når det gjelder å bidra til at lokalbefolkningen har et mer bærekraftig forbruk av produkter: pådriver/motivering, tilrettelegging og myndighet.

5.1 Pådriver/motivering

En overordnet rolle kommunen har og kan ta, er å påvirke eller motivere lokalbefolkningen til å ta mer miljøvennlige eller sirkulære valg gjennom informasjonsarbeid. Informasjon om egne tilbud og tiltak som fremmer redusert forbruk kommuniseres primært gjennom kommunens nettsider, som i ulik grad også kan gi oversikt over tilbud og tiltak fra andre aktører i kommunene. «Bruk brukt»-ordningen som drives av Stavanger og nærliggende kommuner samler og viderefremidler informasjon om både kommunale, private og ideelle tilbud som kan bidra til mer sirkulært og redusert forbruk i regionen.¹⁶ Flere av kommunene arrangerer også større kampanjer, som f.eks. «Ombruksuka» i Oslo og «Gjenbruksuken» i Bergen.¹⁷

I alle kommune-konsultasjonene var en reaksjon på resultatene fra befolkningsundersøkelsen at det er behov for mer kommunikasjon rundt kommunenes bærekraftsinitiativ. Konsultasjonsdeltakerne pekte på at selv om kommunen er proaktiv i sin tilnærming til bærekraft, er dens innsats ikke bredt kjent blant innbyggerne. Dette tyder på et betydelig kommunikasjonsgap som må lukkes for å sikre offentlig engasjement og støtte. En

¹⁶ <https://www.brukbrukt.no/>

¹⁷ <https://www.oslo.kommune.no/miljo-og-klima/slik-jobber-vi-med-miljo-og-klima/barekraftig-og-reduisert-forbruk/ombruksuka/#gref>, <https://bir.no/gjenbruksuken/>

deltaker fra Oslo kommune nevnte et eksempel på at selv en informert del av befolkningen hadde begrenset kunnskap om kommunens tiltak.

Jeg opplever at når jeg holder foredrag om hva kommunen gjør på bærekraftig forbruk blir selv studenter som studerer sirkulærøkonomi overrasket over alt vi tilrettelegger. Det vil si at det er et stort behov og potensial for kommunikasjon. (Konsultasjon 3)

I alle konsultasjonene ble det påpekt at det ligger uutnyttet potensial for kommunene i å jobbe mer målrettet med kommunikasjons- og motivasjonsarbeidet mot grupper som ikke i utgangspunktet har sterk forankring til forbruksreduksjon. Flere av aktørene erkjente at mange eksisterende tiltak kan være best egnet til å appellere til personer som i utgangspunktet er sterkt motivert for å bidra til sirkulært og redusert forbruk. Innbyggerne må ofte søke etter slik informasjon for å finne den, og informasjonen som finnes er ofte tilpasset personer som i utgangspunktet er interessert i temaet – med andre ord: «menigheten».

For mange av de umotiverte og uinteresserte vil jo føle at dette er som en tvangstrøye. Så det må jo være et eller annet som gjør at de har lyst til å prøve det. For etter hvert å endre hvordan de oppfører seg og hva de gjør. Det er kjempevanskelig. [...] Det å begynne med budskap om hvor lett ting er, er mye viktigere enn å begynne med at du redder verden. Det er en hyggelig bieffekt for folk flest, men det skal funke i hverdagen. (Konsultasjon 1)

Noen konsultasjonsdeltakere fremhevet at for å få med flere enn «menigheten», er det viktig å kommunisere tiltak på en måte som gir kommunens innbyggere en opplevelse av at de er rettfærdige. De understreket også at det er viktig å kommunisere hva innbyggerne «får igjen» når kommunen innfører tiltak.

I konsultasjonene ble influensere, kommersiell og digital markedsføring nevnt som eksempler til inspirasjon for å nå frem til grupper utover de som i utgangspunktet er opptatt av forbruksreduksjon. Men det er både et økonomisk og prinsipielt spørsmål hvor mye skattepenger kommunene kan og bør bruke på reklame og markedsføring. Konsultasjonsdeltakerne pekte på at det er lettere å finansiere kommunikasjonsarbeid knyttet til spesifikke prosjekter enn til mer generelt informasjonsarbeid om forbruksreduksjon.

I tillegg ble spørsmålet om hvem som skal ha ansvar for å finansiere kommunikasjonsarbeidet fremhevet som en hindring for mer effektiv kommunikasjon rundt sirkulært forbruk. Det varierer mellom kommunene i hvilken grad kommunikasjon rundt forbruksreducerende tiltak er delt og/eller koordinert mellom etater. Noen steder utgjør dette bare en liten del av alt arbeidet som gjøres rundt bærekraftskommunikasjon, noe som kan gjøre det vanskelig å nå frem og få prioritert det å fremme informasjon relatert til forbruk. Det var derfor tydelig at samarbeid og koordinering på tvers kan bidra til å ytterligere styrke kommunenes rolle som pådriver og motivator for sirkulært forbruk.

Det er stort potensial for å bedre samarbeidet. Vi har en del midler knyttet til den kommunikasjonsbiten. Tettere samarbeid på tvers av etater i kommunen ville vært hensiktsmessig. (Konsultasjon 3)

Samtidig fremhevet noen av konsultasjonsdeltakerne at promotering og informasjon ikke er tilstrekkelig – det viktigste er hvilke konkrete tilbud kommunen kan bidra til å få på plass.

Du får ikke endring ved bare å holde på med holdningene. Du må endre handlingene, og så får du komme med holdningene etterpå. Så da er det egentlig, hva er det faktisk du legger til rette for? [...] [Kommunikasjonen] må følge et fysisk tilbud som gjør noe for endret atferd, sånn helt enkelt. (Konsultasjon 1)

5.2 Tilrettelegging

Som pekt på i kapittel 3, har kommunene en viktig rolle som tilrettelegger når det gjelder å stimulere forbrukere til å ta mer sirkulære valg. Tilretteleggingsarbeidet skjer blant annet gjennom å forvalte tilskuddsmidler til ulike sirkulære prosjekter, å bidra til arealutnyttelse, og ved å samarbeide med frivillig sektor, renovasjon og/eller private selskap.

I alle konsultasjonene fremhevet aktørene at kommunen ikke bør være hoveddrivkraften i overgangen til en sirkulær økonomi, men heller en fasilitator som prioriterer og tilrettelegger for at andre aktører – herunder næringsliv og frivilligheten – kan bidra til mer bærekraftig og redusert forbruk.

Vi må skille mellom hva politikken kan gjøre noe med, og hva befolkningen må ordne opp i selv. Vi har en vel så viktig rolle som inspirator, igangsetter, kobler. Det handler mer om arbeidsform enn politiske tiltak. Vi må finne gode krefter i lokalmiljøene og ellers bygge videre på gode lokalmiljø og engasjement der det finnes. (Konsultasjon 4)

Samarbeidstiltak

Kommunene har rom for å tilrettelegge for sirkulært og redusert forbruk gjennom å gå inn som en aktiv deltaker i samarbeid med aktører fra frivilligheten og i noen tilfeller næringslivet. Dette gjelder for eksempel Ombruksuka i Oslo, Gjenbruksuken i Bergen, Fikseriet i Drammen, de kommunene som selv driver Bua-ordninger, og Frilager i Stavanger. Her bidrar kommunene både økonomisk, med personalressurser og praktisk, som gjennom utlån av lokaler.

I en av kommunene hadde de gode erfaringer med å involvere skolene i slikt samarbeid:

Vi har allerede gjort mye spennende, som vi nok er litt for dårlige til å snakke høyt om. Vi hadde et tekstilprosjekt på ungdomsskolen nylig, hvor elevene fikk mulighet til å bruke gratis gjennom noen samarbeidsaktører. Reparasjonsverksteder, redesigngreier, klesbytting, og så ble det et gratis tilbud til skolen. I tillegg lagde vi et tverrfaglig undervisningshefte, som læreren fikk gratis.

Prosjektstøtte

Kommunene har økonomiske midler tilgjengelig som kan benyttes til å støtte tiltak som fremmer sirkulært og redusert forbruk. Oslo kommune har for eksempel et eget klimafond, og Drammen har vedtatt det samme i 2023. I Bergen gir kommunen ut en årlig støtte på fire millioner for tiltak med formål om å redusere forbruk. Oslo kommune har hatt tre prosjektstøtteordninger som blant annet har gitt tilskudd til ordninger som tilbyr sirkulære tjenester til innbyggerne (dette er beskrevet nærmere i kapittel 3). Selv om flere av kommunene har begrenset med midler til tilskuddsordninger, opplevde flere konsultasjonsdeltakere at denne formen for kommunal tilrettelegging kan være virkningsfull utover det rent økonomiske.

Et av læringspunktene fra prosjektstøtteordningene vi har hatt er hvor viktig støtten fra kommunen er, selv om det kanskje bare er ti tusen kroner. At man har vært gjennom en prosess og fått godkjent-stempel fra kommunen kan være en døråpner for andre aktører. (Konsultasjon 3)

Praktisk bistand

Kommunene kan også bidra praktisk til å tilrettelegge for forbruksreduserende eller sirkulære tiltak, blant annet gjennom tilrettelegging av areal, videreformidling av ombruksgjenstander, og å formidle kontakt mellom aktører som kan dra nytte av hverandres erfaringer.

Det finnes eksempler på at skolekjøkken har blitt lånt ut på kveldstid for kurs, blant annet i Bergen, og det samme kunne tenkes for sløydssaler på kommunens skoler. Kommunene bruker også egen bygningsmasse for å drive utstyrlåneordninger, enten på egen hånd som franchisetaker eller ved å låne eller leie ut bygningsmasse til frivillige organisasjoner som driver ordningen. Biblioteker lånes ut til kurs og andre arrangementer med forbruksreduserende formål. I Oslo og Trondheim kan for eksempel verktøy lånes gjennom biblioteker, og Bergen har opprettet en egen Bærekraftslab på Hovedbiblioteket der man kan låne rom og utstyr. I tillegg arrangerer laben kurs for eksempel i søm og reparasjon, åpent reparasjons -og syverksted og faglige arrangement. Som nevnt i kapittel 3, finnes lignende tilbud i mange andre kommuner, og det finnes også både digitale og fysiske private initiativ.

De kommunale renovasjonsetatene har en nøkkelrolle når det gjelder videreformidling av ombruksgjenstander. De bidrar ved å formidle ombruk til utvalgte små/ideelle aktører, og dermed «redder de avfall». Imidlertid må tilbudet om ombruk via renovasjonsetaten veies opp mot et ønske om å forhindre at gjenstander plasseres på søppel-/gjenbruksstasjoner i utgangspunktet – ideelt sett bør reparasjon eller ombruk skje før produkter avhendes.

Flere av de fire kommunene tilrettelegger for at aktører som søker å bidra til mer sirkulært/ redusert forbruk kan dra nytte av dialog og erfaringsutveksling. Dette skjer både

gjennom enkeltstående møter eller samlinger, og formelle nettverk som Oslo kommunes «Næring for klima», som arrangerer nettverksmøter og fagfora.¹⁸

Begrensninger

Konsultasjonene belyste også flere barrierer kommunene står overfor i sitt arbeid med å tilrettelegge for bærekraftig forbruk.

En betydelig begrensning ligger i økonomiske rammer. Kun en liten del av midlene som går direkte til arbeidet med bærekraftig forbruk er øremerkede. Dette fører til at kommuner prioriterer dette arbeidet forskjellig i sine totalbudsjetter. Noe av grunnen ligger i strukturelle forskjeller mellom kommunene, der for eksempel kommuner med en stor andel eldre i befolkningen prioriterer helse- og eldreomsorg fremfor tiltak for bærekraftig forbruk.

På grunn av begrensninger knyttet til lovgiving og reguleringer, blir det meste av kommunenes arbeid opp mot næringslivet for å fremme bærekraftig og redusert forbruk begrenset til tilrettelegging – dialog og generelle insentiver for at næringslivet selv skal iverksette relevante ordninger. Noen av konsultasjonsdeltakerne fortalte at de ønsket å gjøre mer for å tilrettelegge for kontakt, dialog og erfaringsutveksling mellom aktører på sirkulærfeltet, men at de opplevde at mulighetsrommet for å gjøre dette ble begrenset av hensyn til Konkurranseloven.

Det ble også påpekt utfordringer knyttet til operasjonelle begrensninger i ideelle organisasjoner – særlig små aktører. Noen pekte på at det å vedlikeholde utlånsutstyr – for eksempel verktøy som lånes ut av bibliotek – krever en helt annen kompetanse enn man kan forvente av biblioteksansatte, og annen utbygging av systemet. Det samme gjelder ski og annet utstyr ved utlånsentralene.

Mange av ordningene og tilbudene knyttet til bærekraftig forbruk, som BUA, Skattkammeret, reparasjonskafeer og noen brukthandler, drives av frivillighet. Dette kan begrense omfanget og kvaliteten på tilbudene sammenlignet med kommersielle tilbud. Disse tjenestene, som ofte drives med begrenset profesjonalisering og små budsjett, sliter ofte med å skalere og opprettholde kvaliteten på tilbudet.

Konsultasjonsdeltakere som jobbet med utstyrssentraler som BUA, Skattkammeret og Frilager meldte om stor og økende pågang, og at det var vanskelig for tilbudene å møte etterspørselen. Deres inntrykk var at tilbudene er populære og mye brukt, og i mange tilfeller er kapasiteten overskredet – spesielt i helger, ferier, i forbindelse med aktivitetsdager for skoler og lignende. Det virker altså som at tilbudet er populært og mye brukt blant enkelte grupper og samtidig lite kjent og brukt blant de som er utenfor «målgruppene».

Det er mange dilemmaer. Vi ser en vanvittig økende tendens. Det er generelt mer utlån. Vi har tidligere hatt fattige og marginale familier. Men nå er det også mer skoler. Det blir mer «stuereint» å låne – endre holdninger til at brukt er bra. [...] Da handler det ikke om fattigdom, men at det er bærekraftig og for alle. (Konsultasjon 4)

¹⁸ <https://www.oslo.kommune.no/miljo-og-klima/naring-for-klima/#gref>

Ettersom tilbudene blir drevet av frivillige og med begrensede midler finnes det ikke veldig mye rom for å utvide dem. Mange av ordningene har sosiale og helsefremmende målsetninger fremfor profitt, for eksempel er hovedformålet med BUA-ordningene og mange andre utlånssentraler å fremme inkludering for barn og unge. Dette legger økonomisk begrensninger på mange tilbud og dermed også på omfang og kvalitet på tilbudene.

Potensial

Selv om kommunenes myndighetsutøvelse på sirkulærfeltet begrenses av kommuneøkonomien og må veies opp mot andre prioriteringer, hadde noen konsultasjonsdeltakere tro på at det skulle la seg gjøre å øke kommunale budsjetter for forbruksreduksjon.

Vi ser det i klimabudsjettarbeidet. [...] Foreløpig har vi konsentrert oss mye om de direkte utslippene, men vi ser jo at vi må legge til rette for indirekte utslippskutt. Hvis vi gjør det godt og klarer å få fram de gode fakta og vise det potensialet eller det fotavtrykket vi faktisk har ... (Konsultasjon 1)

Et punkt som ble diskutert i noen av konsultasjonene, var innføring av finansielle modeller som medlemsavgifter og depositum for å forvalte de kommunale ressursene mer effektivt. Dette kunne inkludere tiltak hvor brukere av kommunale tjenester, som biblioteker eller rekreasjonsutstyr, betaler et refunderbart depositum som motiverer til ansvarlig bruk og reduserer ressursløsning.

I konsultasjonene kom det også opp en rekke ideer om nye måter kommunen kan tilrettelegge for forbruksreduksjon. For eksempel var flere i gang med å utforske muligheter for å bidra til at borettslag kan få på plass deleordninger.

Det har vi lyst til å gjøre. Gi borettslaget en startpakke, sånn her kan dere dele ting internt. Kanskje det er en app, et skap, eller en nettbasert løsning, som gjør at de kan dele på ting der de bor, eller at man bruker barnehage og skole for at foreldrene kan dele ting der de er. Også drømmer vi om et ukjøpesenter, hvor folk kan møtes, også kanskje skape et fellesskap rundt det. (Konsultasjon 2)

Mange aktører som hadde med utstyrssentralene å gjøre meldte om pågående arbeid for å utvide åpningstider og tilgjengelighet, blant annet gjennom digitalisering. Noen nevnte ubetjente boder som kan åpnes med medlemskort og dermed være tilgjengelige hele døgnet som en mulighet. De påpekte at mange bibliotek allerede er døgnåpne og kan besøkes når som helst ved bruk av bibliotekskort.

Noen av aktørene mente det kan være nyttig å utforske nærmere om og hvordan visse tjenester kan eller bør kommersialiseres for å sikre deres levedyktighet og bærekraft.

Noen av konsultasjonsdeltakerne argumenterte for at det kan være fordelaktig med mer kommersialiserte løsninger for utstyrsleie for voksne eller andre grupper hvor hensynet til inkludering er mindre tungtveiende, hvis hovedformålet i stedet er å fremme sirkulærøkonomi. For eksempel tar Bymisjonens utlånssentral Skattkammeret i noen kommuner betalt for utlån til voksne.

Flere konsultasjonsdeltakere anerkjente også at det kan være betalingsvilje i befolkningen for mer kommersialiserte løsninger.

Det er helt tydelig at det finnes et potensial her, og at det finnes betalingsvillighet hos en gruppe som ikke bruker tilbudene i dag, som for eksempel BUA og sportsutstyr og sånn, dem som setter store krav til kvalitet. For eksempel om det er ferdig smurte ski og sånn, så gjør det det enklere. Det er det som er barrieren, mer enn penger. Hvor stor den gruppa er, vet jeg ikke, men den finnes. Så det er noe med at da er det kanskje verdt å gjøre noe for den gruppa, men ikke ha tro på at det skal være noe for alle.

(Konsultasjon 2)

Kommersielle ordninger som Hygglo, Tise, Fæbrik og Finn ble nevnt som eksempler på at det kan finnes et marked for sirkulære tilbud. Generelle samfunnstrender – særlig digitalisering og vektlegging av delingsøkonomi – påvirker allerede sirkulærøkonomien og må forventes å gjøre det på sikt. I noen konsultasjoner ble det snakket om at det ideelt sett ikke bør være spesialiserte sirkulær-aktører, men vanlige bedrifter som driver for eksempel bruktsalg.

Det skulle vært de som selger nytt som også selger brukt. [...] For de som selger nytt, er ikke en del av menigheten. De skal tjene penger. De skifter til å selge sirkulært når massene har bestemt seg for at det er nødvendig å selge sirkulært.

Samarbeid med eksterne aktører, inkludert næringslivet og andre kommuner, ble ansett som kritisk for å utvide effekten av lokale initiativer og for å fremme bredere innføring av gode praksiser. Innovasjon i praksis og muligheten for interkommunal læring ble også sett på som nøkkelkomponenter.

5.3 Myndighet

Som myndighet har kommunene handlingsrom for å påvirke forbruk på flere nivå – fra direkte styring av ansatte i kommunal forvaltning, til publikumsrettede aktiviteter i kommunale institusjoner og mer langsiktig kommunal strategi- og politikktutvikling. På nasjonalt og overnasjonalt nivå har kommunene handlingsrom til å drive indirekte påvirkning. En av de viktigste mulighetene kommunene har til å fremme bærekraftig forbruk blant befolkningen er gjennom forvaltningen av offentlige (kommunale) tjenester, inkludert styring av kommunale skatter, avgifter og priser på tjenester. Kommunens forvaltningsansvar for skoler, barnehager, helseinstitusjoner, biblioteker, vann og avløp og vei- og arealbruk gir også muligheter for å kunne påvirke forbruk. Samtidig opplevde konsultasjonsdeltakerne at handlingsrommet begrenses av lovverk, reguleringer og konkurrerende politiske prioriteringer, og at det er behov for bedre samarbeid og samordning både innad i kommunen, mellom kommuner og på tvers av forvaltningsnivå.

Egen drift som forbilde

Kommunene kan påvirke forbruk gjennom ordninger i sin egen drift og driften av skole-, barnehage- og helseinstitusjoner. For eksempel gjør Bergen kommune anskaffelser for 7–8 milliarder kroner hvert år, og potensialet for å redusere eget forbruk ved ordninger

for innkjøp av for eksempel miljøvennlig kontorutstyr, og gjennom såkalte innovative anskaffelser, er stort.

I tillegg driver kommunene biblioteker, som en av konsultasjonsdeltakerne påpekte er en veletablert form for kommunalt delingstiltak.

Hele biblioteket er jo en gammel form for låneordning som har fungert i lang, lang tid og fungerer ennå. [...] Det er jo det offentlige som både eier og driver det. Da har man klart å bygge opp en institusjon som på en måte er noe mer enn at du bare skal kunne låne en bok. (Konsultasjon 2)

I konsultasjonene med kommuneansatte ble det lagt vekt på at kommunene selv og deres ansatte har stor innvirkning på forbruksendringer ved å selv opptre som «talspersoner». Mange kommuner gjør som nevnt dette allerede ved å ha miljøkrav i innkjøpsordninger og sin egen drift.

Men potensialet for ytterligere ordninger er til stede. Kommunene har et betydelig antall ansatte i tillegg til at de driver institusjoner som huser mange mennesker. Ved for eksempel å innføre ordninger for å redusere matsvinn på disse arbeidsplassene og institusjonene bidrar kommunene direkte til redusert forbruk. Indirekte er også potensialet stort for å påvirke egne ansatte i kommunen til for eksempel å reise kollektivt eller å sykle, eller til å bidra til å redusere eget forbruk på andre måter gjennom for eksempel å tilby kurs og workshops i reparasjon til de ansatte.

Internt i kommunen tror jeg det er stort potensial i å feie for egen dør først. [Ansatte] blir gode til å ta med vanene hjem også, hvis du for eksempel får reparert arbeidsklær, blir det vaner du forhåpentligvis tar med inn i privat hverdagsliv også. (Konsultasjon 3)

Politikk- og strategiutvikling

Mange av konsultasjonsdeltakerne snakket om behovet for langsiktige strategier og politikk som kan støtte og fremme bærekraftige praksiser mer effektivt. Dette omfattet både justering i lokal politikk for å bedre støtte opp om slike initiativer, og mulige justeringer i nasjonal lovgivning for å bedre reflektere og støtte lokale bærekraftsmål.

I tillegg er en viktig del av kommunenes arbeid med å fremme bærekraftig forbruk på kommunalt nivå å gi innspill til nasjonal og overnasjonal politikk og reguleringer som setter rammer for –og som kan støtte opp om –kommunenes arbeid på området. Konsultasjonsdeltakerne fremhevet at kommunale aktører jobber aktivt med å påvirke nasjonal og overnasjonal politikk også der kommunen selv ikke har virkemidler, blant annet gjennom å inngi hørings svar til staten og EU angående nasjonal og europeisk bærekraftspolitikk.

Et eksempel på et forslag som mange kommuner, frivillighet og næringslivsgründere har promotert i lang tid er fritak for merverdiavgift på brukte varer. I et bærekraftig forbruksperspektiv er det også knyttet håp til nasjonale endringer som vil følge av EUs grønne vekstpolitikk (European Green Deal), som blant annet inneholder nye tiltak og

reguleringer for å fremme sirkulært forbruk, blant annet av tekstiler, og for å legge til rette for at forbrukere skal kunne ta grønne valg.

Det gikk tydelig frem av konsultasjonene at kommunene har mulighet til å samarbeide med andre kommuner, for eksempel gjennom interkommunale selskaper for avfalls- håndtering og gjenbruk, og mange kommuner deltar i nasjonale og internasjonale nett- verk for bærekraftsarbeid, inkludert arbeid med redusert og sirkulært forbruk.

Begrensninger

Et gjennomgående tema i konsultasjonene var hvordan lokale, nasjonale og overnasjo- nale reguleringer og politiske prioriteringer – eller mangel på dette – kan begrense kom- munenes muligheter til å fremme sirkulært forbruk.

I flere konsultasjoner kom det opp ønske om at kommunene skulle kunne benytte flere restriktive virkemidler for å bidra til forbruksreduksjon, i tillegg til tjenesteforbidling og tilrettelegging. Deltakerne pekte på gode erfaringer for eksempel med parkerings- og kjørebegrensninger, der befolkningen endret vaner og begynte å se verdien av miljøtil- takene etter at restriksjonene var innført. Flere viste til røykeloven som eksempel på at en restriktiv lov som er svært upopulær i utgangspunktet raskt kan få støtte i befolk- ningen etter at den er innført, når de føler fordelene ved restriksjonene på kroppen. Imidlertid mente mange at restriksjoner må innføres på nasjonalt eller overnasjonalt nivå for at det skal kunne begrense privat forbruk.

[Kommunen] har ikke veldig restriktive tiltak. Vi trenger det. Vi trenger nasjonale og internasjonale reguleringer. Hvis ikke så spiller det ingen rolle hva vi gjør her lokalt uansett hvor mye vi tilrettelegger hvis målet er redusert forbruk. (Konsultasjon 2)

Miljø- og klimaarbeidet i kommunene, inkludert arbeidet for et mer bærekraftig forbruk, kan være i «konkurransen» med andre politikkområder og -prioriteringer, både innad i den enkelte kommune og på nasjonalt og overnasjonalt nivå. I andre tilfeller kan lover og reguleringer som i utgangspunktet ikke har som formål å påvirke bærekraftig forbruk ha konsekvenser for kommunenes handlingsrom.

Jeg tror mange lovverk må gås gjennom med sirkulære øyne før man får til en del ting. (Konsultasjon 3)

Forhold som har direkte innvirkning på kommunenes muligheter for å gjennomføre en del effektive tiltak for reduksjon av forbruk er knyttet til nasjonal lovgiving og regule- ringer. Plan- og bygningsloven kan i enkelte tilfeller legge begrensninger på bruk av kommunale areal og bygningsmasse til aktiviteter som kan være med på å fremme bæ- rekraftig forbruk, blant annet ved utleie av kommunale bygg og arealer til nærings- og andre formål som kunne ha bidratt til dette.

Som nevnt legger også konkurranseloven begrensninger for støtte til kommersielle ak- tører og tiltak som kan gi konkurransefordeler. Direkte påvirkning av næringslivet ligger derfor primært i justering av politikk og reguleringer på nasjonalt nivå, noe kommunene bare indirekte kan påvirke gjennom påvirkning og høringsuttalelser til foreslåtte end- ringer.

Dette kan også begrense direkte støttemuligheter til aktører som bidrar til redusert forbruk, og indirekte støtte til slike aktører gjennom gode leieavtaler og utlån av kommunal bygningsmasse og arealer eller tilrettelegging for samarbeid og erfaringsutveksling, som beskrevet ovenfor. Begrensninger i konkurranseloven kan også føre til at oppstartsbedrifter som baserer sine forretningsideer på bærekraft og redusert forbruk selv ikke blir bærekraftige ved at for eksempel støtte til drift over en viss tid ut over selve oppstartsfasen begrenses.

Samtidig kom det frem av konsultasjonene at det var betydelig variasjon i om og hvordan aktører fra ulike kommuner opplevde at nasjonal lovgivning og reguleringer begrenset kommunenes handlingsrom. Noen kommuner fikk til tiltak for sirkulært forbruk som andre mente de ikke hadde mulighetsrom for å gjennomføre.

Potensial

Et gjennomgående tema i konsultasjonene var at det ligger et stort potensial i å skape synergi mellom ulike tiltak innen samme politikkområde, blant annet for å nå et overordnet mål om et mer bærekraftig forbruk. I tillegg ligger det muligheter i en bedre samordning mellom kommuner og mellom stat og kommuner når det gjelder tiltak for bærekraftig forbruk. Ved å engasjere seg med andre kommuner og interessenter kan kommunen identifisere vellykkede strategier og potensielle fallgruver som kan informere fremtidig utvikling av politikk og tiltak. Dette kan ikke bare forbedre de lokale initiativene, men også bidra til en bredere forståelse og implementering av bærekraftige praksiser.

Politiske samstemthetsdilemmaer kan oppstå både mellom ulike politiske mål og prioriteringer internt i kommuner, og mellom ulike mål og prioriteringer på kommunalt og nasjonalt nivå. Det finnes ulike mekanismer for å sikre best mulig samstemthet mellom ulike politiske målsetninger og tiltak i kommunene. Det er fremdeles et stort potensial for å koordinere både politikk og tiltak, både for at de ikke skal motvirke hverandre og for at de helst skal kunne støtte opp om hverandre.

En deltaker påpekte som en utfordring at samarbeid ikke måles:

I forhold til bærekraft gjøres mye arbeid på hvordan oppnå målene osv., men vi blir ikke målt på samarbeid. Selv om mål 17 er samarbeid og det skal være overbyggende, så er det ingen som måler samarbeid på tvers. (Konsultasjon 3)

En tanke som ble diskutert i kommune-konsultasjonene var at målte resultater kunne danne et grunnlag for en incentivordning fra staten der kommunene ble belønnet etter oppnådde resultater. Selv om måling av slike systemiske forhold er mer krevende enn å for eksempel måle effekten av enkelttiltak, finnes det verktøy for dette (se for eksempel Stave, 2022). Et vanlig paradoks i miljø- og klimaarbeidet er at selv om tiltak ofte viser god effekt hver for seg, så sees ingen forbedring total sett. Det samme er en utfordring med tanke på arbeidet med redusert, sirkulært og bærekraftig forbruk i kommunene. Et mål på det helhetlige forbruket i kommunene, med referanse til målsetningene om redusert, sirkulært og bærekraftig forbruk, kunne vært et nyttig verktøy for koordinasjon av ulike tiltak og kommunenes arbeid med disse målsetningene generelt.

5.4 Befolkningens synspunkter og kommunenes handlingsrom

Hovedtemaet i konsultasjonene var at kommunene har og benytter handlingsrom for å arbeide for et mer bærekraftig forbruk blant befolkningen på en rekke områder, gjennom myndighetsutøvelse, tilrettelegging og som pådriver/motivator. Samtidig begrenses dette arbeidet direkte og indirekte av blant annet økonomi og lovverk og av konkurranse fra andre politiske prioriteringer både på kommunalt og nasjonalt nivå.

Kommunene gir økonomisk støtte til sirkulære eller forbruksreducerende tiltak. I tillegg tilbyr kommunene i noen tilfeller gratis reparasjonskurs og utlån. Dette handlingsrommet kan utnyttes for å bøte på at befolkningen opplever pris som en hindring for å benytte kommersielle reparasjons-, ombruks- og leietjenester. Imidlertid er midlene kommunene har til rådighet for slike formål begrenset, og det er ikke ønskelig at gratistilbud skal utkonkurrere levedyktige, kommersielle tilbud som kan opprettholdes på lengre sikt.

Når det gjelder tilbud som er gratis eller svært billige – særlig utstyrssentraler – opplevde befolkningen tilgjengelighet og brukervennlighet heller enn pris som en hindring. Av konsultasjonene kom det frem at etterspørselen er svært stor sett opp mot tilbudet av slike tjenester, selv om andelen brukere i den totale befolkningen var lavere enn det vi fant for de andre forbruksstrategiene. Handlingsrommet for å utvide, oppskalere og gjøre disse tilbudene mer tilgjengelige er begrenset av at ordningene drives av frivillige på begrensede budsjett. I konsultasjonene ble det diskutert om det kan være hensiktsmessig å innføre brukerbetaling og/eller tilrettelegge for mer kommersialisering når det gjelder noen typer tjenester, produkter eller befolkningsgrupper. Dette kan særlig være aktuelt der hensynet til inkludering ikke har førsteprioritet, men formålet hovedsakelig er redusert forbruk – for eksempel når det gjelder leie av sportsutstyr for velstående voksne.

Av våre befolkningsundersøkelser kom det frem at manglende motivasjon og informasjon om eksisterende tjenester utgjør en betydelig hindring for at befolkningen tar dem i bruk. I konsultasjonene var det bred erkjennelse av at kommunene kan og bør gjøre mer for å promotere forbruksreduksjon og informasjon om eksisterende tiltak, slik at de i enda større grad enn i dag kan fungere som pådriver og motivator. Konsultasjonsdeltakerne var særlig opptatt av at det er viktig å utforske hvordan man kan nå de gruppene som ikke i utgangspunktet er sterkt forankret til forbruksreduksjon med slikt informasjonsarbeid.

6 Anbefalinger

Et hovedfunn i denne studien er at en overveldende majoritet av befolkningen i de fire studiekommunene synes det er viktig å ta vare på miljøet og er villige til å bidra til dette gjennom å endre sine forbruksvaner. Et fåtall av disse føler imidlertid at de er i stand til å gjøre endringer som monner av egen fri vilje og uten at det settes krav fra omgivelsene. De fleste av disse forutsetter også at det legges bedre til rette for at de skal kunne følge kravene og bidra uten at hverdagen deres blir nevneverdig vanskeligere. Kommunene har ulikt handlingsrom når det gjelder å kunne sette krav og legge til rette for at de blir enklere for befolkningen å ta bærekraftige forbruksvalg.

Vår studie var konsentrert om tre ordninger for å redusere forbruk (reparasjon, lån/leie og ombruk) av tre konkrete produktkategorier (klær, sports -og fritidsutstyr, og møbler). Diskusjonene vi hadde i gruppesamtalene og i konsultasjonene med kommuneansatte, viste at kunnskapen vi fikk gjennom å bruke disse tre konkrete ordningene som eksempler er overførbare til andre typer ordninger og tiltak knyttet til bærekraftig forbruk generelt.

På grunnlag av innsikt som er kommet frem gjennom denne studien har vi formulert åtte anbefalinger om hva kommunene kan gjøre for å legge bedre til rette for at flere tar bærekraftige forbruksvalg:

1. *Vurder hvordan eksisterende ordninger for lån, leie og reparasjon kan fungere som modell for å tilrettelegge for nye/utvidede ordninger med bærekraftig og redusert forbruk som hovedformål, og som retter seg mot flere/andre målgrupper enn dagens ordninger.*

Flere av tiltakene vi og respondenter har vurdert som gode tiltak for å bidra til redusert og bærekraftig forbruk i denne studien er i utgangspunktet utformet med andre formål. Dette omfatter blant annet mål om sosial utjevning og bedre folkehelse gjennom å tilby lån av sports- og frilutsutstyr til grupper som har begrenset mulighet til å kjøpe eller sjeldent bruker slikt utstyr.

For å i større grad oppnå målsetninger om redusert og mer bærekraftig forbruk anbefales det å utvikle tiltak som har dette som hovedformål og som utformes deretter. Samtidig har studien vist at flere grupper er interessert i å leie og låne mer utstyr hvis tilbudet i større grad imøtekommer deres ulike preferanser, som i hovedsak er bedre tilgjengelighet og tilgang til utstyr som kan personlig tilpasses og er godt vedlikeholdt. Mange er også villige til å betale for slike tilbud, noe som kan være med på å finansiere ordningene og i enkelte tilfeller gjøre slike ordninger interessante for kommersielle aktører.

2. *Planlegg og skap synergi mellom ulike typer tiltak som påvirker forbruk i bærekraftig retning.*

På lokalt nivå er det vanskelig å se for seg enkelttiltak som alene vil kunne bidra til et betydelig redusert og mer bærekraftig forbruk i kommunen som helhet. Det er mer realistisk at summen av hvert enkelttiltak vil kunne føre til dette over tid. For at summen av

enkelttiltak skal bli størst mulig, er det nyttig å prøve å skape synergi mellom tiltakene og med redusert/bærekraftig forbruk i større skala (f.eks. kommunene som helhet) som overordnet målsetning.

Synergi kan for eksempel skapes gjennom å kombinere restriktive tiltak for å begrense forbruk med opprettelse av nye tilbud og muligheter for å veie opp for restriksjonene, eller gjennom aktiviteter for reparasjon og ombruk med promoterings- og påvirkningskampanjer rettet mot spesifikke grupper. Synergi mellom ulike tiltak kan også vurderes å inngå i en strategi for redusert og bærekraftig forbruk som kan fungere som grunnlag for etablering og støtte av tiltak.

- 3. Tilpass og gjennomfør informasjons- og påvirkningstiltak rettet mot ulike segmenter av befolkningen. Ta hensyn til gruppens ulike holdninger og behov knyttet til å bidra til redusert og bærekraftig forbruk, med spesielt søkelys på grupper som ikke er sterkest forankret i dag.*

Hovedfunnet i denne studien var at mange flere enn i dag er villige til å aktivt bidra til å nå målsetninger om redusert og bærekraftig forbruk hvis det legges til rette for det. Dermed finnes det potensial i å nå bedre ut til gruppene vi i denne studien refererer til som etterleverere, følgere, ambivalente og uinteresserte. Dette kan være rene informasjonsrettede tiltak som opplyser om eksisterende tilbud, eller opplysnings-/påvirknings-/motivasjonskampanjer tilpasset de ulike holdningene og behovene til ulike grupper/segmenter.

- 4. Utvikle samarbeidet mellom kommuner for utvikling av felles informasjonsplattformer, erfaringsutveksling, og påvirkning av nasjonale myndigheter og næringsliv.*

Et funn fra denne studien er at svært mange som kunne tenke seg å bruke ulike tilbud og ordninger som bidrar til redusert og bærekraftig forbruk, ikke har oversikt over at slike ordninger finnes der de bor. Flere respondenter opplevde også utfordringer med å finne frem til ordninger etter å ha flyttet fra en kommune til en annen.

Det bør derfor vurderes om det kan utvikles en felles informasjonsplattform på tvers av kommuner, der det opplyses om tilbud og ordninger knyttet til bærekraftig forbruk, som tilbud om lån, leie, bruksalg, reparasjon og lignende. En slik dedikert plattform (for eksempel i form av en app) vil også kunne gjøre denne typen ordninger mer synlige i konkurransen med alle andre tilbud som kommuniseres fra andre aktører i næringsliv og samfunn.

Det bør også vurderes hvordan samarbeidsmekanismer mellom kommuner kan utvikles ytterligere for overføring av ideer, ordninger og erfaringer knyttet til bærekraftig forbruk, samt hvordan dette arbeidet i kommunene kan samordnes med – og få drahjelp fra – nasjonale myndigheter og forordninger.

- 5. Promoter og utvikle mekanismer for politisk samstemthet innen kommuneforvaltningen med hensyn til målsetninger om redusert og bærekraftig forbruk.*

Kommunenes arbeid med redusert og bærekraftig forbruk begrenses både budsjett- og prioritetsmessig av andre politiske målsetninger og tiltak i kommunene.

En eksplisitt vurdering av forbrukseffekter av alle politiske avgjørelser og tiltak i kommunene vil kunne være med på å sikre samstemthet mellom ulike politiske målsetninger og prioriteringer og å øke bevisstheten rundt enkeltmålsetninger som redusert og bærekraftig forbruk. Det førende prinsippet for slik samstemthet er at tiltak på ett politikkområde ikke skal undergrave tiltak på andre områder, og aller helst skal de støtte opp om hverandre. Slik samstemthet kan sikres av ulike mekanismer, inkludert interne fora for tverrpolitisk dialog og ulike verktøy for vurdering av konsekvenser av politiske avgjørelser og tiltak.

6. Utvikle resultatmålingssystem for planlegging og oppfølging av tiltak knyttet til redusert og bærekraftig forbruk.

Per i dag finnes det ingen verktøy som gir en helhetlig oversikt over forbruk i kommunene over tid. Et slikt verktøy ville vært svært nyttig for planlegging, oppfølging og vurdering av resultater fra blant annet forbruksrettede tiltak i kommunene. Denne typen verktøy kan utvikles på ulike måter og for ulike formål, blant annet for å kunne følge opp tiltak rettet mot spesielle typer forbruk eller ulike grupper/aktører. Verktøyene kunne for eksempel vært basert på Statistisk sentralbyrås forbruksundersøkelse, hvis denne ble gjort representativ på kommunalt nivå. Andre typer eksisterende statistikk, som omsetningsstatistikk, kunne også ha blitt benyttet i utviklingen av et slikt verktøy. Alternativt kunne data innhentes fra egne jevnlige spørreundersøkelser eller rapporteringsordninger blant kommunenes befolkning, næringsliv og andre relevante aktører.

7. Vurder incentivordninger basert på ideer og/eller resultatmessige bidrag til redusert og bærekraftig forbruk blant næringsliv, frivillighet, institusjoner og/eller hushold.

Flere kommuner har allerede ulike støtteordninger for tiltak knyttet til redusert og bærekraftig forbruk. Støtten er hovedsakelig basert på ideer og intensjoner om resultater og i mindre grad på oppnådde resultater. Mange av tiltakene som støttes har også andre formål enn kun å bidra til redusert/bærekraftig forbruk. Å opprette støtteordninger eller gi påskjønnelser til tiltak med redusert/bærekraftig forbruk som primært mål, og med hensyn til både ideer og oppnådde resultater, ville bidratt til å styrke fokuset på og få direkte resultater fra arbeidet med redusert og bærekraftig forbruk.

8. Gjør kommunene «selvdrevne».

Noe som ble fremhevet både av innbyggere vi intervjuet og i konsultasjonene med kommuneadministrasjonene var at kommunene selv har et stort potensial til å bidra til redusert og bærekraftig forbruk og å stå i bresjen for en slik omstilling. Mye gjøres på dette feltet allerede, men mer kan gjøres både ved å utveksle ideer og erfaringer mellom kommunen og ved å innføre flere ordninger. Slike ordninger kan rette seg mot kommunens ansatte, strukturelle tiltak for redusert og sirkulært forbruk i kommunenes drift, og aktiv bruk av kommunenes arealer og ressurser til ulike forbruksendrende tiltak.

Referanser

- Bergen kommune (2022). *Grønn strategi – Klimastrategi for Bergen*. <https://www.bergen.kommune.no/styringsdokument/9938788>
- Bergen kommune (2023). *Handlingsplan for Grønn strategi – Klimastrategi for Bergen*. <https://www.bergen.kommune.no/api/rest/filer/V24176182>
- Boye, E. (2019). *Sirkulær framtid – om skiftet fra linær til sirkulær økonomi*. Framtiden i våre hender. Rapport.
- Drammen kommune (2023). *Klimastrategi for Drammen 2030. Strategi for utslippsreduksjon og sirkulærøkonomi*. <https://www.drammen.kommune.no/globalassets/politikk-og-samfunn/planer/dokumenter/klimastrategi-drammen-2030.pdf>
- Drammen kommune (2024). *Handlings og økonomiplan 2024-2027*. <https://www.drammen.kommune.no/globalassets/om-kommunen/okonomi/okonomiplan/2024-2027/handlings-og-okonomiplan-2024-2027-kommunedirektorens-forslag.pdf>
- Forslag til ny økodesignforordning. 2022. Klima- og miljødepartementet. EØS-notat. <https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2022/mai/forslag-til-ny-okodesignforordning/id2949761/>
- GoGood. (2021, 29. januar). *Hver av oss kaster 65 kilo møbler i året*. <https://cnytt.no/2021/01/29/hver-av-oss-kaster-65-kilo-mobler-i-aret/>
- Gonçalves A, Silva C. Looking for Sustainability Scoring in Apparel: A Review on Environmental Footprint, Social Impacts and Transparency. *Energies*. 2021; 14(11):3032.
- Handlingsplan for sirkulærøkonomi (2024-2025). Klima- og miljødepartementet. Nærings- og handelsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/0173313ba73941c6b5072c5a0ee27434/no/pdfs/handlingsplan-sirkulaer-okonomi.pdf>
- Karterud, Thomas. (2023). Gjenvinnbart og sirkulært forbruk. Oppsummering av innsikt fra kvantitativ spørreundersøkelse gjennomført i Bergen, Drammen, Oslo og Stavanger. Verian.
- Miljødirektoratet (2024). *Klimatiltak i Norge. Kunnskapsgrunnlag 2024*. <https://www.miljodirektoratet.no/publikasjoner/2024/april-2024/klimatiltak-i-norge-kunnskapsgrunnlag-2024/>
- NOU 2022:10. *Inntektssystemet for kommunene. Avgitt til Kommunal og distriktsdepartementet*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2022-10/id2925606/>
- OECD (2022), *OECD Environmental Performance Reviews: Norway 2022*, OECD Environmental Performance Reviews, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/59e71c13-en>.
- Oslo kommune (2023). *Temaplan for sirkulærøkonomi mot 2030*. https://einnsyn-fillager-api.api.oslo.kommune.no/fil?virksomhet=976819837&filnavn=30dba9abc9ea427bbc768cc7ac312717_bed93c8c029be62e0f73e90a668ddaa2.pdf
- Oslo kommune (2022). *Evalueringsrapport prosjektstøtteordninger - bærekraftig og redusert forbruk 2019-2022*. <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13472031-1675082821/Tjenester%20og%20tilbud/Politikk%20og%20administrasjon/Milj%C3%B8%20og%20klima/Slik%20jobber%20vi%20med%20milj%C3%B8%20og%20klima/B%C3%A6rekraftig%20og%20reduert%20forbruk/Dokumenter/2022%20Eva>
- Oslo kommune (2019). *Framtidens forbruk – strategi for bærekraftig og redusert forbruk 2019–2030*. <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13506539-1709797760/Tjenester%20og%20tilbud/Politikk%20og%20administrasjon/Milj%C3%B8%20og%20klima/Slik%20jobber%20vi%20med%20milj%C3%B8%20og%20klima/B%C3%A6rekraftig%20og%20reduert%20forbruk/Dokumenter/Framtidens-forbruk.pdf>

- Prop. 69 LS (2023–2024). *Lov om bærekraftige produkter og verdikjeder (bærekraftige produkter-loven) og samtykke til godkjenning av EØS-komiteens beslutninger nr. 154/2023 og 155/2023 om innlemmelse i EØS-avtalen av forordningene (EU) 2019/424, (EU) 2019/2019, (EU) 2019/2020, (EU) 2019/2021, (EU) 2019/2022, (EU) 2019/2023, (EU) 2019/2024, (EU) 2021/341 og (EU) 2019/1784.* Klima- og miljødepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-69-ls-20232024/id3031066/?ch=1>
- Prop. 86 L (2023–2024) *Endringer i brukthandellova (innskrenkning av virkeområdet).* Nærings- og fiskeridepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-86-l-20232024/id3031917/>
- Rambøll (2019). *Kartlegging av utlånssentraler i kommunene.* https://bibliotek.buudir.no/BUF/101/Kartlegging_av_utstyrssentraler_i_kommunene.pdf
- Rostad, I. L. & Tønset, A. E. (2021, 31. januar). *Nordmenn på sløsetoppen: – Gjenbruk koster nesten like mye som å kjøpe nytt.* NRK. https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/nordmenn-pa-slosetoppen_-_-gjenbruk-koster-nesten-like-mye-som-a-kjope-nytt-1.15343042
- Samfunnsøkonomisk analyse (2023). *Samfunnsøkonomisk vurdering av utlånssentraler.* R02-2024.
- Stavanger kommune (2018). *Klima og miljøplan 2018-2030.* <https://www.stavanger.kommune.no/renovasjon-og-miljo/miljo-og-klima/klima-og-miljoplan-2018-20302/#18692>
- Stavanger kommune (2022). *Handlingsplan 2022-2026 (oppfølging av klima- og miljøplan).* <https://www.stavanger.kommune.no/siteassets/renovasjon-klima-og-miljo/miljo-og-klima/klima-og-miljorapporter/handlingsplan-klima-og-miljo-2022---2026.pdf>
- Stave, S. E. (2022): *Handling med mening: Verktøy for en mer samstemt politikk for bærekraftig utvikling.* Fafo-notat 2022/3. <https://www.fafo.no/zoo-publikasjoner/fafo-notater/item/handling-med-mening>
- Sæterdal, S. (2023), *Norge femte dyrest i Europa.* SSB. <https://www.ssb.no/priser-og-prisindekser/konsumpriser/statistikk/sammenlikning-av-prisniva-i-europa/artikler/norge-femte-dyrest-i-europa>
- Thistel, R. (2023, 13. august). TV2. <https://www.tv2.no/nyheter/innenriks/ser-klar-endring-blant-nordmenn/15902761/>
- United Nations Environment Programme (2024): *Global Resources Outlook 2024 Summary for Policy-makers: Bend the Trend – Pathways to a liveable planet as resource use spikes.* International Resource Panel. Nairobi. <https://wedocs.unep.org/20.500.11822/44902>
- Verian (tidl. Kantar Public). (2023). *Kvalitativ innsikt fra fokusgrupper.*
- Vittersø, G., Borch, A., Laitala, K., & Strandbakken, P. (Eds.). (2016). *Forbruk og det grønne skiftet.* Oslo: Novus.

Fafo

Institutt for arbeidslivs- og velferdsforskning

Borggata 2B, Oslo

Postboks 2947 Tøyen, 0608 Oslo

Sentralbord: 22 08 85 00

E-post: fafo@fafo.no

fafo.no

